

แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา
เขตพื้นที่ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

A STUDY OF THE VOLUNTEER MONKS' PROPAGATION OF BUDDHISM
TOWARDS HILL TRIBES, MAE CHAEM DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

พระสมหวัง ผลยาโณ (เสคา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา
เขตพื้นที่ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

พระสมหวัง ผลยาโน (เสคา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Study of the Volunteer Monks' Propagation of Buddhism
Towards Hill Tribes, Mae Chaem District, Chiang Mai Province

Phra Somwang Phalañāṇo (Saka)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เขตพื้นที่
อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร)

กรรมการ

(พระมหาดนัยพัชร คมภิรตโย, ดร.)

กรรมการ

(พระวิสิทธิ์ จิตวิสิทธิ์, ดร.)

กรรมการ

(ดร.ธีรยุทธ วิสทธิ)

กรรมการ

(พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร.ธีรยุทธ วิสทธิ

ประธานกรรมการ

พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระสมหวัง ผลธำณ)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา
เขตพื้นที่ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
- ผู้วิจัย** : พระสมหวัง ผลยาโณ (เสคา)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ดร. อธิยุทธ วิสุมิทธิ, วท.บ. (จิตวิทยา), วท.ม. (จิตวิทยา),
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
 - : พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, ดร., ป.ธ. ๕, พธ.บ. (ศาสนา),
M.A.(Buddhist Studies), Ph.D.(Buddhist Studies)
- วันที่สำเร็จการศึกษา** : ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ๒) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเขตพื้นที่ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในเขตพื้นที่ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเน้นความรู้ที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเขตพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม ได้ขึ้นไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงในถิ่นทุรกันดารและรวมไปถึงผลสัมฤทธิ์ของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาที่ได้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบนพื้นที่สูง และพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาจนกระทั่งได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะ โดยยึดพระรัตนตรัยเป็นสรณะและได้ยึดถือศีล ๕ เป็นหลักในการปฏิบัติตน ซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาทำให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงได้เรียนรู้และอบรมโดยจัดกิจกรรมร่วมกันโดยมี วัด, โรงเรียน, ชุมชน ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมขึ้นมาและมีหน่วยงานอื่นๆ ได้ร่วมในกิจกรรมในครั้งนี้

ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในเขตพื้นที่ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ในเขตพื้นที่ผู้วิจัย พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้ทำงานแบบเชิงรุก โดยคำนึงถึงประโยชน์ของคนหมู่มาก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลอนุเคราะห์ เพื่อความสุขของคนทั้งหลาย และสำรวมระวังอายตนะภายใน อายตนะภายนอก สรรวมสมณสารูป มีศีล พร้อมกับทำบทธาบทหน้าที่ความเป็นสื่อของพระพุทธศาสนาของความเป็นพระอบรมสั่งสอนให้กลุ่มชาวเขาให้เป็นผู้รู้ตาม ได้ใช้วิธีการอบรมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยการร่วมค้นหาปัญหาของชุมชน จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้พร้อมเป็นที่พึ่งทางจิตใจ โดยทำงานอย่างมีความอดทน อดกลั้นไม่คิดเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น รู้จักสำรวมในสมณสารูป มีสมณวัตร ระวังเกี่ยวกับสตรีเพศ ศึกษาส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมต่างๆให้เกิดผลความสำเร็จต่อไป

Thesis Title : A Study of the Volunteer Monks' Propagation of Buddhism
Towards Hill Tribes, Mae Chaem District, Chiang Mai Province

Researcher : Phra Somwang Phalañño (Saka)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Thirayut Visudhi, B.S. (Psychology), M.S. (Psychology),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phrakrusiripariyatanusath, Dr., Pali. V., B.A. (Religions),
M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : February 23, 2018

Abstract

This thesis is of three objectives: 1) to study the guidelines for the propagation of Buddhism in the highland, 2) to investigate the propagation of Buddhism of the volunteer graduate monks in Mae Chaem district, Chiang Mai province and 3) to propose the guidelines for the propagation of Buddhism of volunteer graduate monks to the hill tribes in Mae Chaem district, Chiang Mai province.

The results revealed that the propagation of Buddhism to the hill tribes in Mae Chaem district was mostly focused on the knowledge of the volunteer graduate monks as well as the achievement of their missions toward the Karen ethnic group. The Karen ethnic groups were converted to be the Buddhists by the volunteer graduate monks and received the Triple Gems and the Five Precepts to practice in their ways of life. They were trained in the temples, schools and communities and all activities were organized by agencies.

Regarding the achievement propagation of Buddhism, it was found that the method of propagating Buddhism was the proactive for the benefits and happiness of people. They have a self-restraint on the monastic code of discipline, internal and external sense-fields and propagate the Buddhist teachings to people. In addition, They taught the Buddhist doctrines to the community and finding out the problems of the community and organizing a forum to share their learning and ready for being a spiritual counselor.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความสามารถตามอนุเคราะห์จากพระครูสิริปริยัตยา นุศาสตร์, ดร., ดร.ธีรยุทธ วิสุมิ ที่กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ คำปรึกษาและตรวจทานแก้ไข ชัด เกลาสำนวนภาษาด้วยความเมตตาจนเสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงและผศ.ดร. เทพประวิณ จันทรแรง ที่ได้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตรวจทานและแก้ไขมาตั้งแต่เริ่มแรกไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณพระเดชพระคุณหลวงพ่อบุญครองมิ่งมงคลวิสิฐ เจ้าอาวาสวัดบุปผาราม เจ้า คณะอำเภอมะแม่ม ที่ได้ให้คำแนะนำและสัมภาษณ์ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการทำงานเผยแผ่ พระพุทธศาสนา พระครูสุนทรธรรมวิบุรย์ เลขานุการเจ้าคณะอำเภอมะแม่ม เจ้าอาวาสวัดพร้าวห่ม พระครูพุทธบาทโสภิต เจ้าคณะตำบลท่าผา กองแขก บ้านทับ เจ้าอาวาสวัดพระบาท ที่ได้ให้ คำแนะนำและสัมภาษณ์ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ขอขอบพระคุณพระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก เจ้าหน้าที่นิเทศประจำโครงการพระบัณฑิต อาสาพัฒนาชาวเขาที่ได้ให้คำแนะนำและข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

ขอขอบพระคุณพระอานาจ พุทธิวิโส อดีตพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาพระธงชัย รตินธโร พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาอาศรมบ้านแม่ขี้มูกน้อยที่ให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูลในการทำ วิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบคุณและอนุโมทนาอาจารย์สุชาติ แก้วก่อ เจ้าหน้าที่ธุรการประจำโครงการพระ บัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา นางชูชีพ โพชะจา ที่ให้คำแนะนำข้อมูล นายกิตติ ชื่นสุขเลิศเกษม กำนัน ตำบลบ้านทับ นายชาติ เมฆาปราโมทย์ ผู้ใหญ่บ้านแม่ขี้มูกน้อย นายทรงศักดิ์ บุญเขตอุดร นายสันติ สมคิดธำรงไพร นายบุญสม เลิศวงศ์รัตนกุล นายนายสมจิตร มาลีวรสิทธิ์ นายธวัชชัย จารุชลาลัย นาย สุนทร ยรรณนสกุล ที่ให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูล

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและคณะพระบัณฑิต อาสาพัฒนาชาวเขาทุกรูปตลอดจนถึงเพื่อนร่วมศึกษาประจำชั้นเรียนทุกรูป/คน ที่เป็นกำลังใจและให้ กำลังใจเสมอมาและเป็นที่ปรึกษาให้แนวคิด เอื้อเฟื้อสถานที่ในการเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูล เพื่อให้งานวิจัยครั้งนี้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ด้วยดี

คุณค่าของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ผู้วิจัยขออุทิศคุณงามความดีให้กับโครงการพระบัณฑิต อาสาพัฒนาชาวเขา ที่ให้โอกาสและทุนการศึกษาในครั้งนี้ตลอดจนถึงผู้มีพระคุณทุกท่านและคณะครู อาจารย์ทุกท่าน สำหรับการทำให้วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ หากคุณงามความดีของวิทยานิพนธ์เล่มนี้มีคุณค่า ต่อสังคมมีประโยชน์ต่อการศึกษาผู้วิจัยขอน้อมถวายคุณงามความดีนี้แก่บุพคุณอาจารย์ และผู้มี พระคุณของข้าพเจ้าทุกท่าน

ท้ายที่สุดนี้กราบขอบคุณ โยมพ่อ โยมแม่ ที่ได้มอบความรัก อบรมสั่งสอนและปลูกฝังให้ ลูกเป็นคนดี มีความอดทน สนับสนุนและให้กำลังใจแก่ผู้ศึกษาเป็นอย่างดี

พระสมหวัง ผลญาณ (เสคา)

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๓
บทที่ ๒ แนวคิดและหลักการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๔
๒.๑ ความหมายของการเผยแผ่	๑๔
๒.๒ จุดหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๖
๒.๓ วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า	๑๗
๒.๔ วิธีการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๒๓
๒.๕ คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ตามแนวพระพุทธศาสนา	๓๕
๒.๖ แนวคิดและเทคนิคการเผยแผ่	๓๙
๒.๗ การเผยแผ่ศาสนธรรมของเจ้าอาวาสในปัจจุบัน	๔๓
บทที่ ๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเขต อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่	๔๗
๓.๑ บริบทชุมชนอาศรมพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขаб้านแม่ลองและ บ้านแม่ขี้หมู่น้อย	๔๗
๓.๑.๑ บริบทชุมชนบ้านแม่ลอง	๔๗
๓.๑.๒ บริบทชุมชนบ้านแม่ขี้หมู่น้อย	๕๑
๓.๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาบนพื้นที่สูง	๕๕
๓.๒.๑ หลักการและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง	๕๘
๓.๒.๒ วิธีการศึกษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๖๖

๓.๓ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา	
ในเขตพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่	๖๙
๓.๓.๑ เงื่อนไขการคัดเลือกเข้ามาเป็นพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา	๖๙
๓.๓.๒ การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่ชุมชนบนพื้นที่สูง	๖๙
๓.๓.๓ การปฏิบัติงานในชุมชนบนพื้นที่สูง	๖๙
๓.๓.๔ รูปแบบการเผยแพร่	๗๐
๓.๓.๕ วิธีการเผยแพร่	๗๓
๓.๓.๖ เดินตามพันธกิจ ๖ ประการ	๗๗

บทที่ ๔ แนวทางของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา	
 เขตพื้นที่ อำเภอแม่แจ่ม	๙๕
๔.๑ ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง	๙๕
๔.๑.๑ การสร้างแกนนำชาวพุทธบนพื้นที่สูง	๙๘
๔.๑.๒ การสร้างศาสนทายาท	๙๘
๔.๑.๓ การสร้างและฝึกแกนนำชาวพุทธ	๙๙
๔.๑.๔ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	๙๙
๔.๒ ด้านการรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข	๑๐๑
๔.๓ ด้านการส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการสังคมสงเคราะห์	
บนพื้นที่สูง	๑๐๒
๔.๔ ด้านการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๑๐๒
๔.๕ ด้านการให้การศึกษา ภาษา หน้าที่พลเมืองที่ดีตามระบอบการปกครอง	
แบบประชาธิปไตย	๑๐๔
๔.๖ ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชนเผ่า	๑๐๕

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๑๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๐
๕.๑.๑ แนวคิดและหลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	๑๑๐
๕.๑.๒ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา	๑๑๑
๕.๑.๓ แนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา	
ในเขตพื้นที่ อ. แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	๑๑๒
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๑๓
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทางนโยบาย	๑๑๓
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะการวิจัย	๑๑๔

บรรณานุกรม	๑๑๕
ภาคผนวก	๑๑๘
ภาคผนวก ก แผนที่อำเภอแม่แจ่ม	๑๑๘
ภาคผนวก ข สัมภาษณ์เฉพาะกลุ่ม	๑๒๑

ภาคผนวก ค รูปภาพกิจกรรม

๑๓๒

ประวัติผู้วิจัย

๑๕๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

(๑) การใช้อักษรย่อชื่อคัมภีร์

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลภาษาไทย ฉบับ มหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๕๙ โดยเรียงลำดับตามคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปณจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปณจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ช.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรม

อภ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภ.ปุ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)
อภ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ช.ธ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	คาถาธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาบาลี)
--------	--------	---	------------	-------------------	------------

(๒) การใช้หมายเลขย่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

การใช้หมายเลขย่อพระไตรปิฎกภาษาไทยในวิทยานิพนธ์นี้ แจ่มระบุ ชื่อคัมภีร์/เล่ม/ ข้อ/ หน้า ตามลำดับ เช่น ที. ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๖๐. อ้างอิงนั้นหมายถึง คัมภีร์สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๕๐ หน้า ๖๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

(๓) การใช้หมายเลขย่อคัมภีร์อรรถกถา

การใช้หมายเลขย่ออรรถกถาภาษาไทยในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้เฉพาะขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่มที่ ๔๐-๔๓ แจ่งระบุ ชื่อคัมภีร์/ลำดับเล่มของอรรถกถาแปล/ลำดับเล่มของขุททกนิกาย คาถาธรรมบท/ หน้า ตามลำดับ เช่น ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๒/๘๘. อ้างอิงนี้หมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ธรรมบท ลำดับ เล่มที่ ๔๐ เล่มที่ ๒ ของขุททกนิกาย คาถาธรรมบท หน้า ๘๘ ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๕๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล ในครั้งที่พระพุทธองค์ทรงส่งพระอรหันต์สาวกไปประกาศพระสัทธรรม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกมีหลักฐานตามปฐมพุทธวณะตรัสไว้ในช่วงแรกที่ส่งพระสาวกจำนวน ๖๐ รูป ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์...ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความสวยงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน...แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลา เสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^๑

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง พระพุทธองค์และพุทธสาวกได้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนเป็นเวลา ๔๕ ปี เมื่อเสด็จปรินิพพาน บรรดาพระสาวก และ ศาสนทายาทก็ได้สืบสานต่อโดยยึด หลักธรรมเป็นสรณะจวบจนถึงปัจจุบัน ในมหาปรินิพพานสูตรได้กล่าวถึงพระพุทธองค์ไว้ว่า พระองค์ได้ทรงเสด็จพระดำเนินหรือเที่ยวจาริกไปตามเมืองต่างๆ มากกว่า ๑๐ แห่งในพรรษาสุดท้าย ซึ่งเป็นการปฏิบัติภารกิจหน้าที่เพื่อเผยแผ่หลักธรรมโดยพระองค์เอง และหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จปรินิพพานแล้ว ในพุทธศตวรรษที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งคณะสมณทูตมีปรากฏชื่อ ๒ รูป คือ พระโสณเถระและพระอุตตรเถระ เพื่อเดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนที่เรียกว่า “สุวรรณภูมิ” ซึ่งมีหลักฐานทางโบราณคดีที่เชื่อถือได้ว่าเป็นบริเวณพื้นที่ๆ อยู่ในจังหวัดนครปฐมหรือจังหวัดสุพรรณบุรีในปัจจุบัน^๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหน่วยงานหนึ่งที่มองเห็นความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้มอบหมายให้วิทยาเขตเชียงใหม่เป็นผู้รับผิดชอบ ทำการคัดเลือกพระนิสิตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตต่างๆ และวิทยาลัยสงฆ์ต่างๆ เพื่ออาสาไปพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงทำงานร่วมกับพระธรรมจาริกในเขตทุรกันดาร โดยเรียกชื่อโครงการนั้นว่า “โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา” โดยได้เน้นศักยภาพในการทำงาน เพื่อให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด และได้มีการคัดสรรพระสงฆ์ที่มีความรู้และความเข้าใจในวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งจำเป็นจะต้องเป็นผู้ที่มีเทคนิค มีวิธีการในการทำงานและมีใจรักในโครงการ มีวิริยะ อุตสาหะ อดทน และอุดมการณ์ในการทำงานเป็นที่ตั้ง พร้อมทั้งจะเป็นผู้นำทางจิต

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์, “จาริกบุญ-จาริกธรรม (๒๕๕)”, ข่าวสด, ๗ มิถุนายน ๒๕๕๙ : ๒๙.

วิญญูณ ทำงานแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ^๓ ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๕ มีการปรับเปลี่ยนการทำงานในภาคสนาม โดยเน้นการเผยแผ่เชิงรุกมากขึ้น มีการเปิดอาศรมเพิ่ม เป้าหมาย คือ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีอาศรมใหม่อีกจำนวน ๑ แห่ง คืออาศรมพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาบ้านแม่เอาะซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ในการขยายพื้นที่ต้องเจอกับอุปสรรคปัญหาหลากหลายรูปแบบ แต่ต้องอาศัยแรงศรัทธา ความอดทน และการเรียนรู้ภาษาตลอดจนเรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละรูป จึงได้ทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง^๔

การส่งพระบัณฑิตอาสาฯ เข้าไปปฏิบัติศาสนกิจในท้องที่บนพื้นที่สูง เป็นการทำงานเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในเชิงรุก เพราะผู้วิจัยได้สำรวจในหมู่บ้านที่ไม่มีพระอยู่ในพื้นที่ ชาวบ้านนับถือบรรพบุรุษเลยไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา การเข้าพื้นที่ในครั้งแรกก็ยากลำบาก โดยเฉพาะในเขตพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม ในการเดินทางนั้นลำบากมากในช่วงฤดูฝนแล้วทางที่เข้าไปต้องเดินด้วยเท้าระยะทางก็ไกล บางครั้งก็ถลนบ้าง ค้างคืนในวัดในเขตอำเภอแม่แจ่ม บ้างหรือตามหมู่บ้านข้างเคียงบ้างทำเอาการเผยแผ่ลำบากเพราะว่าสิ่งที่อำนวยความสะดวกยังไม่ถึงอย่างเช่น ไฟฟ้า อุปกรณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร เป็นต้น

จากการที่ทางโครงการพระบัณฑิตอาสาฯได้ส่งพระนิสิตที่จบการศึกษาชั้นปีที่สี่แล้วหลังจากนั้นได้เข้าไปปฏิบัติศาสนกิจก่อนเข้ารับปริญญาบัตรโดยมาเป็นพระบัณฑิตอาสาฯเข้าไปปฏิบัติศาสนกิจโดยเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง แต่ต้องอาศัยความอดทนและวิธีการที่หลากหลาย การที่จะเข้าไปในหมู่บ้านแต่ละแห่งไม่มีแม่แต่ที่อยู่อาศัยพระนิสิตที่ไปปฏิบัติศาสนกิจ แต่ละรูปต้องไปอาศัยโรงเรียนบ้าง ศาลาประชาคมบ้าง บางที่ต้องนอนที่กระต๊อบบ้างที่ชาวบ้านทำทิ้งไว้บ้าง หากไม่มีใจรัก ไม่มีอุดมการณ์ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้วยากอย่างยิ่งที่จะต้องอดทนและฝ่าฟันความยากลำบากเหล่านี้ไปได้ โดยเฉพาะในเขตอำเภอแม่แจ่ม นั้นอยู่อย่างลำบากมากทางสัญจรก็ไม่ได้โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนมีแต่โครนฝนตรกรถติดไฟฟ้าไม่เข้าถึงบางครั้งในช่วงฤดูฝนไม่มีแสงแดดทำไฟฟ้าได้ ต้องใช้แสงเทียนส่องสว่างเข้าช่วยเหลือทำงานได้

ดังนั้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นถึงกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงว่า มีกระบวนการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะเชิงรุก และกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับการบริการมีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมและพิธีกรรม นำไปประยุกต์ในการดำรงชีวิตประจำวันตลอดจนการร่วมกิจกรรมต่างๆ พร้อมทั้งศึกษาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นข้อมูล มากำหนดทิศทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอนาคตได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

^๓ พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก, “ประวัติโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา”, รายงานผลการดำเนินงานโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา, (ประจำปี ๒๕๔๕).

^๔ พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก, “วิเคราะห์การทำงานของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ปี ๒๕๔๕”, รายงานผลการดำเนินงานโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา, (ประจำปี ๒๕๔๕).

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเขตพื้นที่ อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในเขตพื้นที่ อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิดและหลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเขตพื้นที่ อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีขั้นตอนและวิธีดำเนินการอย่างไร
- ๑.๓.๓ ผลของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในเขตพื้นที่ อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น คือ ปฐมภูมิพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ และทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส รวมทั้งงานเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและข้อมูลสำเร็จรูป เครือข่ายสารนิเทศต่างๆ สารานุกรม ที่กล่าวถึงเรื่องการเผยแพร่พระพุทธศาสนา รวมถึงเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องทุกชนิด

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เน้นการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการกระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ ได้ดำเนินการเข้าไปเผยแพร่ สร้างความรู้และความเข้าใจให้กับชาวเขาบนพื้นที่สูง เช่น การฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมและการพัฒนาด้านการจิตใจ การให้การศึกษาแก่เยาวชน มีรายละเอียดดังนี้

๑. วิธีดำเนินการเผยแพร่ซึ่งหมายถึง พระบัณฑิตอาสาฯ เป็นสื่อในการเผยแพร่ และสร้างความเข้าใจต่อหลักพระพุทธศาสนาให้ชาวบ้านที่อยู่บนพื้นที่สูง เช่น การทักทายปราศรัย การบรรยาย การปฏิบัติตนและการแรงจูงใจให้กับชาวบ้าน

๒. ขั้นตอน เช่น พระบัณฑิตอาสาฯ ใช้วิธีการดำเนินการเผยแพร่ให้ความรู้และความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคนในชุมชน เข้า การศึกษาบริบทชุมชน และการเผยแพร่พระพุทธศาสนา การสร้างองค์ประกอบให้กับชุมชนของพระบัณฑิตอาสาฯ การวางแผนพัฒนาชุมชน การสร้างจิตสำนึกในชุมชนให้เกิดมีส่วนร่วมกับพระบัณฑิตอาสาฯ มีการร่วมกาประเมินผลงานเพื่อการพัฒนาชุมชน

๓. เนื้อหาการเผยแพร่ เช่น การค้นคว้าหลักธรรมของพระบัณฑิตอาสาฯ ที่จะเข้าไปเผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจจึงเกิดความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาต่อไป

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิจัยกลุ่มประชากร, อาศรมพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและคณะสงฆ์อำเภอแม่แจ่มตัวอย่าง เขตพื้นที่ ตำบลบ้านทับ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๒ อาศรม ๒ หมู่บ้านและคณะสงฆ์อำเภอแม่แจ่ม คือ

๑.๔.๒.๑ อาศรมบ้านแม่ลอง ประกอบไปด้วย หมู่บ้านแม่ลองเหนือ-ใต้ ตำบลบ้านทับ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ จึงจะมีประชากรและพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ๑ รูป ประชากร ๕ คน

๑.๔.๒.๒ อาศรมบ้านแม่ขี้มูกน้อย คือบ้านแม่ขี้มูกน้อย ตำบลบ้านทับ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ จึงจะมีประชากรและพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ๑ รูป ประชากร ๕ คน

๑.๔.๒.๓. คณะสงฆ์อำเภอแม่แจ่ม จำนวน ๓ รูป เจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป เจ้าคณะตำบล ๑ รูป เลขานุการเจ้าอำเภอ ๑ รูป

การเลือกข้อมูลประชากร ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย สองหมู่บ้านและหนึ่งคณะสงฆ์ รวมจำนวนทั้งหมด ๑๕ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการ หมายถึง ขั้นตอนในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งรูปแบบวิธีการและเนื้อหา

การเผยแผ่ หมายถึง การที่พระสงฆ์ทำการถ่ายทอดธรรมะหรือสั่งสอน ธรรมะ โดยวิธีการและรูปแบบต่าง ๆ แก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ จน เกิดศรัทธาและประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมะของพระพุทธเจ้า

ผลของการเผยแผ่ หมายถึง ผลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทำให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา จนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้

พระบัณฑิตอาสา หมายถึง พระนิสิตในระดับปริญญาตรีที่จบการศึกษาภาคทฤษฎีจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ปฏิบัติศาสนกิจในโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เพื่อ อุทิศการณและแนวความคิดที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

ชาติพันธุ์ หมายถึง การมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน เช่น กะเหรี่ยง ฮีวเมี่ยน (เย้า) ลีซู ไทยใหญ่ ยูนาน อาข่า มูเซอ จีนฮ่อ เป็นต้น

ผลสัมฤทธิ์ หมายถึง การทำงานของพระบัณฑิตอาสาที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในพัฒนาชุมชนให้เกิดความสุขทั้งทางด้านจิตใจ และยังสร้างคุณธรรมให้กับมนุษย์ทุกคนให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

พันธกิจ หมายถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาบนพื้นที่สูงมีพันธกิจ ดังนี้ ๑. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ๒. การรณรงค์ลด ละ เลิกอบายมุข ๓. ส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการสังคมสงเคราะห์บนพื้นที่สูง ๔. การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๕. การให้การศึกษา ภาษา หน้าที่

พลเมืองที่ดีตามระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ๖. การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี
ภูมิปัญญาชนเผ่า

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสาร ตำรา และหนังสือวิชาการ

๑. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^๕ ได้ให้รายละเอียดไว้ในหนังสือ เรื่อง “วิธีการสอนของ
พระพุทธเจ้า” สรุปได้ว่า พระสงฆ์นักเผยแผ่ต้องมีองค์ประกอบส่วนตัว ดังนี้

(๑) คุณสมบัติของผู้สอน พระพุทธเจ้าประกอบด้วยคุณสมบัติของผู้สอนทั้งบุคลิก
ภายนอก และบุคลิกภายใน ดังนี้

ก. บุคลิกภาพภายนอก

ข. คุณธรรม (บุคลิกภายใน)

(๒) หลักทั่วไปในการสอน

(๓) สីลาการสอน พระพุทธเจ้าทรงมีลีลาในการสอน สรุปได้ดังนี้

ก. สันติสนทนา ได้แก่ อธิบายให้แจ่มแจ้ง

ข. สมาทปนา ได้แก่ จูงใจให้เห็นจริง

ค. สมุตเตชนา ได้แก่ ระบายใจให้แก้อีกเล่า

ง. สัมปหังสนา ได้แก่ ชโลมใจให้เข้มแข็ง

(๔) วิธีสอนแบบต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงมีเทคนิควิธีการสอนสรุปได้ดังนี้

ก. แบบสากัจฉา หรือสนทนา

ข. แบบบรรยาย

ค. แบบตอบปัญหา

ง. แบบวางกฎข้อบังคับ

(๕) กลวิธีและอุปมาประกอบการสอน

๒. เสถียรพงษ์ วรรณปก^๖ ได้ให้รายละเอียดถึงเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้าไว้ดังนี้

(๑) ทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม

ก. ใช้อุปมาอุปไมย

ข. ยกนิทานประกอบ

ค. ใช้อุปกรณ์หรือสื่อการสอน

(๒) ทำตนให้เป็นตัวอย่าง

(๓) ใช้ถ้อยคำเหมาะสม

(๔) เลือกสอนเป็นรายบุคคล

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕.

^๖ เสถียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งเรืองการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

- (๕) รู้จักจังหวะและโอกาส
- (๖) ยืดหยุ่นในการใช้เทคนิควิธี
- (๗) การเสริมแรง

๓. วศิน อินทสระ^๗ ได้กล่าวถึง “พุทธวิธีในการสอน” ว่า พุทธวิธีในการสอน หมายถึง วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัทด้วยพุทธวิธีหลายอย่าง เพื่อให้เหมาะสมแก่ผู้ฟังเพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุด เมื่อจบการสอนโดยมีจุดมุ่งหมายในการสอน ๓ ประการ

- (๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้จักเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น
- (๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริง ได้ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง
- (๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลของการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครรรยสามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ

๔. พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^๘ ได้กล่าวถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่ามีทั้งเชิงรุกและเชิงรับ เชิงรับ หมายถึง การเผยแผ่ด้วยการเทศน์การสั่งสอนเป็นหลัก การเผยแผ่เชิงรุก หมายถึง การสงเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ เป็นตัวนำคนเข้าหาธรรม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยบุคลากรที่มีความสามารถ มีการกำหนดยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน มีการวิเคราะห์ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริง เครื่องมือที่จะทำการวิเคราะห์ที่เรียกว่า (swot) ทั้ง ๔ ด้าน คือ การหาจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และสิ่งที่คุกคาม มีการทำงานเป็นทีม โดยการสร้างเครือข่ายในการทำงาน การเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาต้องมีการประยุกต์หลักธรรมให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ มีการใช้สื่อชี้ให้เห็นภาพ มีการพัฒนางานรูปแบบการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง

๕. พระมหาณัด อตฺถจาโร และพระปลัดอาพล สุธีโร^๙ กล่าวไว้ว่า คุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า ต้องมีความแม่นยำในหลักของพระพุทธศาสนามีทั้งภูมิธรรม-ภูมิปัญญา สามารถใช้ภาษาและวิธีสอนที่สามารถสื่อถึงประชาชนได้ มีความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการเผยแผ่ มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น และสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมนั้นได้ดี เป็นผู้ที่มีความมนุษยสัมพันธ์ ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนนั้นได้ดี และมีความสมบัติที่เหมาะสมทางด้านการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของวัด และสังคม

๖. พิสิฐ เจริญสุข^{๑๐} กล่าวไว้ว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพ โดยสรุปมีอยู่ ๒ วิธี คือ การเผยแผ่ทางกาย ได้แก่การปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่าง เวลา ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นไป

^๗ วศิน อินทสระ, พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕), หน้า ๘๗.

^๘ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^๙ พระมหาณัด อตฺถจาโร และพระปลัดอาพล สุธีโร, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

^{๑๐} พิสิฐ เจริญสุข, คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๓-๔.

ด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีสติสำรวม รมณ์ตระวังแสดงท่าทางของผู้สงบเยือกเย็น และเผยแผ่ทางวาจา ได้แก่ พุทธธรรมให้ผู้อื่นฟังด้วยวิธีที่เรียกว่าบรรยาย ปาฐกถาธรรม แสดงธรรม ที่เรียกว่าธรรมกถึก แปลว่า ผู้กล่าวธรรม ผู้สอนธรรม แสดงให้ผู้อื่นฟัง อย่างมีศิลปะ

๗. พระเทพวิสุทธิคุณ (กุศล คนธวโร)^{๑๑} ได้กล่าวถึง การเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นั้นจะต้องทำควบคู่ไปกับการสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือชาวบ้าน เพราะในเมื่อประชาชนทุกข์ยาก พระสงฆ์ก็จะพลอยลำบาก เมื่อประชาชนมีกินมีใช้พระสงฆ์ก็มีฉัน พระสงฆ์ควรเป็นผู้ประสานงานให้กับชาวบ้านในการส่งเสริมอาชีพ การตั้งกลุ่มภายในชุมชน

๗. มนัส ภาควม^{๑๒} บรรยายพิเศษเนื่องในงานประชุมสัมมนาพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา บนพื้นที่สูง ณ วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ สรุปได้ดังนี้ (๑) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ควรเชิญชวนให้ชาวเขาปฏิบัติธรรมในวันพระทุกวัน ขึ้นและแรม ๘-๑๕ ค่ำ (๒) พระธรรมจาริกต้องมีแผนปฏิบัติงานแต่ละเดือนว่า จะทำอะไร ที่ไหน อย่างไร (๓) พระธรรมจาริก ต้องประสานงานกับหน่วยงานต่างๆในพื้นที่ (๔) ในการจัดทำคู่มือปฏิบัติงานควรมีเรื่องเกี่ยวกับวิธีการเผยแผ่ของพระธรรมจาริกที่ประสบผลสำเร็จ (๕) ควรเป็นตัวอย่างในการทำสมาธิก็มีมาตรฐาน และชักจูงให้ชาวเขาปฏิบัติตาม

๘. ประเวศ วะสี^{๑๓} ได้ให้รายละเอียดไว้ในหนังสือ เรื่อง “ปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะสถาบันสงฆ์ไทย” สรุปได้ว่า “พระสงฆ์และสามเณรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย ไม่เข้าใจพุทธธรรมอย่างลึกซึ้งและไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบัน จึงสื่อสารกับประชาชนไม่ได้และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณไม่ได้ ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับประชาชนเป็นเพียงพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ การที่มีพระสงฆ์ที่เข้าใจพุทธธรรมได้ลึกซึ้ง เข้าใจชีวิตและสังคมในปัจจุบัน ตลอดจนสามารถทำการสื่อสารมีความสำคัญต่อประเทศไทยและต่อโลกมาก รัฐบาลและทางการคณะสงฆ์ควรสนใจเรื่องนี้ให้มากที่สุด”

๑.๖.๒ งานวิจัย

๑. ประเสริฐ ชัยพิภุสิต^{๑๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ในหมู่บ้านห้วยปง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านชาวเขาธรรมจาริก ผลการศึกษาค้นพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านชาวเขาบ้านห้วยปง มีวิธีการที่เหมาะสมและเป็นไปได้เป็นอย่างดีเป็นค่อยเป็นค่อยไป ไม่ขัดต่อวัฒนธรรมประเพณีและความรู้สึกนึกคิดของชาวเขา คือ การนำเอาวิธีการของกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขามาเป็นปัจจัย

^{๑๑} พระเทพวิสุทธิคุณ (กุศล คนธวโร), พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นันทพันธ์พร รินต์ จำกัด, ๒๕๔๘).

^{๑๒} มนัส ภาควม คำบรรยายพิเศษเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง” ณ วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ ๘ - ๑ สิงหาคม ๒๕๔๖, (อัสสนา).

^{๑๓} ประเวศ วะสี, สอนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๒.

^{๑๔} ประเสริฐ ชัยพิภุสิต, “กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ในหมู่บ้านห้วยปง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, ๒๕๔๗, (อัสสนา).

หลักในการค้นปัญหาแก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเอง ขณะเดียวกันก็ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการดำเนินงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวิธีการที่กระตุ้นทำให้ชาวเขามีความตระหนักว่า เป็นกิจกรรมที่เขามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมรับผิดชอบและมีส่วนได้รับผลประโยชน์ ผลที่เกิดขึ้นย่อมทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพ มีคุณค่าและมีความยั่งยืน สืบทอดต่อยังชนรุ่นหลังต่อไป ประเด็นสำคัญเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้านในด้านการพัฒนาหรือด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือด้านอื่น ๆ ก็คือการดำเนินกิจกรรมสร้างสรรค์ที่ทำให้สมาชิกในหมู่บ้านเกิดการเรียนรู้และเข้าใจเรื่องข้อมูลข้อเท็จจริง ปัญหา และวิธีการแก้ไข ปัญหาหรือการพัฒนาตนเองและชุมชน แล้วนำไปสู่การใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ชุมชนร่วมกันและการหาแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมสำหรับการดำเนินงานกิจกรรมหรือโครงการต่อไป สำหรับการขยายงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านชาวเขา ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จำเป็นต้องมีการสรรหาและฝึกอบรมแกนนำชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นให้มากเท่าที่สามารถทำได้ ซึ่งจะเป็นตัวแทนของพระธรรมจาริกได้เป็นอย่างดี และเป็นการแก้ปัญหาขาดแคลนพระธรรมจาริกด้วย อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกที่มีปณิธานเพื่อสงเคราะห์ชาวโลก เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มากนั้น วิธีการที่เหมาะสมที่สุดในปัจจุบันคือ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในกิจกรรมการเผยแผ่ที่สำคัญคือ การใช้สื่อเสียงตามสาย การสร้างและฝึกแกนนำชาวพุทธ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการจัดงานแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ซึ่งคาดว่าจะมีชาวเขาหันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนามากขึ้นและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๒. พระมหาศรีบุญ บุญธโร (นุขมิตร)^{๑๕} ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พุทธธรรม หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาขยายกว้างขวางออกไป มีผู้เคารพ เลื่อมใสศรัทธาในพรรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัตินั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก

๓. พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโ)^{๑๖} ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหนุราชจารย์ (จรัญ ฐิตธมโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี” ได้กล่าวถึงเทคนิคการเผยแผ่ของพระเทพสิงหนุราชจารย์ (จรัญฐิตธมโม) ว่าได้ใช้เทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรม โดยยึดเทคนิคและรูปแบบการสอนและการสื่อสารตามแนวพุทธผสมผสานกับหลักนิเทศศาสตร์ทั่วไป โดยได้นำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เทป วีดิโอ หนังสือ และสื่อสารมวลชนอื่นๆ เข้ามาช่วยเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่

^{๑๕} พระมหาศรีบุญ บุญธโร (นุขมิตร), “การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถร (ครูบาอินทรจักรรักษา)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๑๖} พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโ), “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหนุราชจารย์ (จรัญ ฐิตธมโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

๔. พระตาล ญาณธโร (สิงห์ทอง)^{๑๗} ได้กล่าวถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า เป็นภาระหรือหน้าที่ของพระสงฆ์จะต้องทำ ซึ่งความเป็นจริงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องช่วยกันของพุทธบริษัททั้ง ๔ แต่ภาระหนักก็ยังตกเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ เพราะว่าพระสงฆ์มีเวลาศึกษาพระธรรมวินัยมากกว่าชาวบ้าน ประกอบกับการเผยแผ่ธรรมได้ถูกมอบหมายจากพระพุทธเจ้าตั้งแต่เริ่มแรกของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประชาชนทั่วไปจึงมองว่าพระสงฆ์เป็นธรรมทายาทของพระพุทธเจ้า บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระไตรปิฎก ได้กล่าวว่า การเป็นผู้ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และสั่งสอนคนทั่วไปตามหน้าที่ อันเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์

๕. ฉันทนา จันท์บรรจง และคณะ^{๑๘} เนื้อหาของงานวิจัยเรื่องนี้ ได้กล่าวถึง รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา สภาพปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการนำศาสนาธรรมหรือการปฏิบัติตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาสู่ปวงชน โดยใช้รูปแบบและวิธีการต่างๆ จากการสังเคราะห์งานวิจัยของกรมการศาสนาพบว่า ปัจจุบันมีการเผยแผ่ศาสนาในสถานศึกษา และเนื้อหาที่ให้การอบรมจะเน้นหนักด้านหลักศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม สามัคคีธรรม สัมมาชีพ เป็นต้น แนวโน้มในอนาคตเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคาดว่า น่าจะมีการเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการให้เหมาะสม ทันสมัย สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ และสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง

๖. บัณฑิต บุญศรี^{๑๙} กล่าวถึง การนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเข้าไปเผยแผ่แก่ชาวเขา โดยผ่านกระบวนการ เทคนิค และวิธีการต่างๆ ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นวิธีการทำให้ชาวเขามีจิตเป็นกุศล กระทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้การพัฒนาในด้านต่างๆ ภายในชุมชน สังคม เป็นไปด้วยดี

๗. อังคณา ช่างแก้ว^{๒๐} กล่าวถึง พฤติกรรมและทัศนคติของชาวเขาที่เกี่ยวกับพิธีกรรมดั้งเดิม ที่มีการยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ตลอดถึงพฤติกรรมและทัศนคติเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ที่ทำให้ชาวเขาเกิดความศรัทธาเลื่อมใส จึงแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ยึดถือเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งและทัศนคติที่มีต่อพระพุทธศาสนา

^{๑๗} พระตาล ญาณธโร (สิงห์ทอง), “ทัศนคติและความคาดหวังของเยาวชนชาวเขาต่อบทบาทพระสงฆ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๑๘} ฉันทนา จันท์บรรจง และคณะวิจัย, รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่หลักศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา ประเภทการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษาวัดพระธาตุช้างค้ำ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๘).

^{๑๙} บัณฑิต บุญศรี, “พระธรรมจาริกกับการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวเขา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙).

^{๒๐} อังคณา ช่างแก้ว, “การศึกษาอิทธิพลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีผลต่อพฤติกรรมและแนวความคิดของชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ ศึกษากรณีเฉพาะวัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘).

๘. พระปลัดเสน่ห์ ธมฺมวโรและคณะ^{๒๑} ได้วิจัยเรื่อง การปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาของพระสงฆ์ในชุมชนพื้นที่สูง ได้กล่าวว่า ประชาชนในพื้นที่สูง หมายถึง กลุ่มคนที่ดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่หนึ่ง ที่มีรูปแบบวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสังคมอื่น การปรับตัวของชาวกะเหรี่ยงขึ้นอยู่กับความวางมิติตามความสัมพันธ์ในเชิงสังคม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบทางการในชุมชนบนพื้นที่สูง เริ่มต้นด้วยการสร้างจิตสำนึกของความเป็นไทย โดยมีจุดหมายหลักคือ ให้ชาวเขาหันมานับถือพระพุทธศาสนา เพราะความเชื่อว่าเป็นพุทธและความเป็นไทยแยกกันไม่ออก มีการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อ ซึ่งชาวบ้านได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะศาสนาคริสต์ ได้กำหนดให้มีการละทิ้งการปฏิบัติตามประเพณีบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับขวัญและผีวิญญาณ

๙. สุชาติ แก้วก่อ^{๒๒} ได้กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขากับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์เย้า” ว่าการทำงานของพระบัณฑิตอาสา เน้นทำงานแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ โดยนำแนวคิดทฤษฎีจากผู้รู้เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน มีการร่วมค้นปัญหาชุมชน จัดเวทีชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาชุมชนพร้อมส่งเสริมการอนุรักษ์ อด ละเอียด อบายมุข ส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการสังคมสงเคราะห์บนพื้นที่สูง สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้การศึกษา ร่วมอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาชนเผ่า

๑๐. พระปลัดสุชาติ สุวฑฺฒโก (ชีหมื่อแปร)^{๒๓} ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาในหมู่บ้านของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสา ในหมู่บ้านของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ผลจากการศึกษาพบว่า การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและพระธรรมจาริก มีกลยุทธ์และวิธีการเผยแผ่ในช่องทางที่หลากหลายและต่อเนื่อง รูปแบบของการอบรมศีลธรรมในวันสำคัญต่างๆ การออกเยี่ยมเยียนและการช่วยเหลือชาวบ้านด้วยปัจจัยสี่ การบรรยายธรรมเสียงตามสาย การบรรยายธรรมผ่านสถานีวิทยุ กิจกรรมธรรมสัญจร ทำบุญสัญจร การทำวัตรสัญจร การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา จัดค่ายคุณธรรมสำหรับเยาวชน ปฏิบัติธรรมรักษาอุโบสถศีล ตลอดจนการสอดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรม

^{๒๑} พระปลัดเสน่ห์ ธมฺมวโรและคณะ, “การปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาของพระสงฆ์ในชุมชนบนพื้นที่สูง”, รายงานวิจัย, (เชียงใหม่ : ศูนย์ทุนธนาสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๒} สุชาติ แก้วก่อ, “พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขากับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์เย้า”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๒๓} พระปลัดสุชาติ สุวฑฺฒโก (ชีหมื่อแปร), “ศึกษา ผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ดั้งเดิมของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เช่น พิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน พิธีงานศพ และผูกข้อมือ มีการนำหลักธรรมไปบูรณาการกับวัฒนธรรมในวาระโอกาสต่างๆ ได้อย่างกลมกลืน นอกจากนั้นมีการจัดตั้งแกนนำชาวพุทธ กลุ่มยุวพุทธในแต่ละอาศรม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง และกระบวนการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ให้กับชุมชนบนพื้นที่สูง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เป็นแบบเชิงรุกและเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามความเหมาะสม จากวิธีการทำงานดังกล่าว ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีการนำบุตรหลานเข้าบรรพชาอุปสมบท เพื่อมาศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นการสร้างพุทธทายาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคต กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ยึดถือพระรัตนตรัย เป็นที่พึ่งตลอดชีวิตของแต่ละหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก ในวันสำคัญของพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ มีการจัดกิจกรรมในอาศรม ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือและไปร่วมอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนั้นอาศรมของชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาด้านจิตใจและจุดศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมอีกด้วย นับว่าเป็นผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ที่สามารถสร้างแสงสว่างแห่งธรรมให้กับชุมชนบนพื้นที่สูงและเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้มั่นคงตลอดไป

๑๑. พระเทพวิสุทธิคุณ (กุศล คนธโร) เนื้อหาของหนังสือได้กล่าวถึง การเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นั้นจะต้องทำควบคู่กับการสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือชาวบ้านเพราะในเมื่อประชาชนทุกข์ยาก พระสงฆ์ก็จะพลอยลำบาก เมื่อประชาชนมีกิน มีใช้ พระสงฆ์ก็จะมีฉัน พระสงฆ์ควรเป็นผู้ประสานงานให้กับชาวบ้านในการส่งเสริมอาชีพ การตั้งกลุ่มภายในชุมชน^{๒๔}

๑๒. รานี อุปรา เนื้อหาของการวิจัย ได้กล่าวถึงการนับถือพุทธศาสนาของชาวปกากะญอ (กะเหรี่ยง) แทนการนับถือผีแบบดั้งเดิม เนื่องจากชีวิตที่ยากจนและปราศจากความเชื่อมั่นทางด้านจิตใจ ชาวปกากะญอ จึงปรารถนาที่จะพบผู้ที่สามารถพาเขาไปสู่ความสุขสันติและอุดมสมบูรณ์ชาวปกากะญอ ยอมรับศาสนาใดๆก็ตามที่เข้ามาเผยแผ่โดยง่าย เช่น การนับถือครูบาชาวครูบาศรีวิชัย ผู้ที่นับถือผีก็อาจนับถือพุทธศาสนาด้วยก็ได้ โดยถึงวันพระจะมีการไปทำบุญตักบาตรขณะเดียวกันก็ไหว้ผีเจ้า ผีป่า ผีน้ำ ส่วนการทำบุญกับพระสงฆ์ก็หวังที่จะมีกินมีใช้ในภายหน้า^{๒๕}

๑๓. พระดำรง ธีรโร (ตาตุ๋ย)^{๒๖} ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความพึง

^{๒๔} พระเทพวิสุทธิคุณ (กุศล คนธโร), พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นันทพันธ์พร รันต์ จำกัฏ, ๒๕๔๘).

^{๒๕} รานี อุปรา, “ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน ปกากะญอบ้านแม่แฮน้อย อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙).

^{๒๖} พระดำรง ธีรโร (ตาตุ๋ย), “ความพึงพอใจของชาวบ้านต่อบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา : เขตอำเภองาว จังหวัดลำปาง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พอใจของชาวบ้านต่อบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา : เขตอำเภอปางงั่ว จังหวัดลำปาง” ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ คือ บุคลิกส่วนตัวของพระบัณฑิตอาสาฯ จะมีส่วนช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปด้วยดี เช่น การมีสมณสาธูปที่ดี มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รักษาข้อวัตรปฏิบัติเสมอต้นเสมอปลาย การมีมนุษยสัมพันธ์ดีต่อบุคคลทุกเพศทุกวัย การสนับสนุนกิจกรรมในด้านต่างๆ ของชุมชน การจัดบริเวณอาศรมให้มี ความสะดวกสะอาดร่มรื่น เป็นต้น

๑๔. ศรีนทิพย์ สติธิลปินและทีมงานวิจัย^{๒๗} ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาว่า การเผยแผ่ศาสนาธรรมเป็นสิ่งสำคัญได้แก่ การอบรมพัฒนาจิตสำหรันักเรียนหรือการเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม การอบรมพัฒนาจิตสำหรับุคคลทั่วไป งานฝึกอบรมพระนักเทศน์ การสอนคนให้เป็นคน “ เก่ง ดี มีสุข ”

ดังนั้นควรจะต้องให้ทั้งการศึกษา เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และให้การอบรมบุคลากร ให้เป็นผู้มีความประพฤติดีและมีจริยธรรมที่ถูกต้องเหมาะสมควบคู่กันไป เนื่องจากจุดมุ่งหมายของการ ศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ มีสติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข

๑๕. ขจิตถัย บุรุษพัฒน์^{๒๘} เนื้อหาของหนังสือได้กล่าวถึง การนับถือศาสนาของกะเหรี่ยง ที่มีความเชื่อในด้านผีบ้านผีเรือน มีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี หรือเทพารักษ์ที่รักษาหมู่บ้านและครอบครัวให้มีความสุข หากผู้ใดละเมิด ลบหลู่ จะถูกลงโทษให้เจ็บป่วย จะต้องมีการขอขมา เพื่อให้ผีหายโกรธแค้นจะทำให้โรคภัยไข้เจ็บหายไป

สรุป การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง(ชาวเขา)นั้น จะต้องเป็นไปในลักษณะเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธองค์ควบคู่ไปกับการสงเคราะห์ชุมชนตลอดจนพฤติกรรมปฏิบัติ และ ทศนคติ ผู้วิจัยเห็นว่าการเข้าหาชุมชนบนพื้นที่สูงต้องมีการทำให้ชุมชนบนพื้นที่สูงต้องให้ความเคารพในตัวพระบัณฑิตอาสาฯและพระบัณฑิตอาสาฯ ต้องปฏิบัติหน้าที่ในการเป็นพระให้ชาวชุมชนบนพื้นที่สูงได้เคารพจึงจะสามารถทำการเผยแผ่ได้เพราะว่าชาวบ้านในชุมชนบนพื้นที่สูงต้องการพระมากที่จะมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นในวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๗.๑ การสัมภาษณ์พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในเขตอำเภอแม่แจ่มถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและศาสนพิธีให้กับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงจำนวน ๒ รูป

๑.๗.๒ สอบถามกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในหมู่บ้านที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการสัมภาษณ์เฉพาะกลุ่ม จำนวน ๒กลุ่ม

^{๒๗} ศรีนทิพย์ สติธิลปินและทีมงานวิจัย, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่หลักศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา ประเภทการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษาวัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๘).

^{๒๘} ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, ชาวเขา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๘).

๑.๗.๓ ศึกษาวิเคราะห์ หลักการของพระบัณฑิตอาสาที่ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงและวิเคราะห์กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงว่าได้รับความรู้ที่พระบัณฑิตอาสา ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๗.๔ สรุปผลในการวิจัยข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบแนวคิดและหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเขตพื้นที่ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

๑.๘.๓ ทำให้ทราบผลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในพื้นที่ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และนำผลดังกล่าวมาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิดและหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นภาระหรือหน้าที่หนึ่งที่พระสงฆ์จะต้องทำ แม้โดยความจริงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องช่วยกันของพุทธบริษัททั้งสี่ แต่ภาระหนักก็ยังตกเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระสงฆ์มีเวลาศึกษาธรรมวินัยมากกว่าชาวบ้าน ประกอบกับการเผยแผ่ธรรม ได้ถูกมอบหมายจากพระพุทธองค์ ตั้งแต่เริ่มแรกของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประชาชนทั่วไปจึงมองว่า พระสงฆ์เป็นธรรมทายาทของพระพุทธเจ้า บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระไตรปิฎกได้แก่ ๑) การเป็นผู้ปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อให้บรรลุพ้นทุกข์และสั่งสอนคนทั่วไปให้พ้นทุกข์ตาม ๒) หน้าที่การเทศนาสั่งสอนธรรมอันเป็นการเผยแผ่และสืบทอดต่อพระศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์^๑ ซึ่งในบทนี้จะกล่าวถึง

แนวคิดและหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งครอบคลุม ความหมาย จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า วิธีการสอนหลักธรรมทางพุทธศาสนา คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ตามแนวพระพุทธศาสนา และการเผยแผ่ศาสนธรรมของเจ้าอาวาสในปัจจุบัน จากพระไตรปิฎกและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในประเด็น ดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของการเผยแผ่

จากการค้นคว้าจากเอกสารต่างๆ มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับการเผยแผ่ไว้หลายท่าน ดังนี้ **กรมการศาสนา** ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้ว น้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์ จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้น ในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชน ได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา การดำเนินการใด ๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ถือว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^๒

พระประทีป ยสินธุโร ได้กล่าวไว้ว่า การเผยแผ่ หมายถึง การเปิดเผยสิ่งที่ถูกปิดบังให้คนอื่นได้รับรู้ คือ การเผยสิ่งที่ดีที่งามให้คนที่ยังไม่รู้ ไม่เห็น ได้รู้เห็นทั่วกัน และคำนี้มักจะใช้กับสิ่งที่เป็น

^๑ ภัทรพร สิริกาญ, “ความสำคัญของพระสงฆ์ต่อชาวไทย”, พ.ศ.ล. ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๑๙๖ (ก.ค.-ส.ค. ๒๕๓๘) : ๖๐-๖๑.

^๒ กรมการศาสนา, **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

นามธรรม เช่น แผ่ความสุข ความช่วยเหลือแผ่ส่วนคำว่า เผยแพร่ หมายถึง การขยายหรือการกระจายออกไปในวงกว้างก็ใช้คำว่า เผยแพร่ และคำนี้มักจะใช้กับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น แพร่ภาพ แพร่ภาพ แพร่ข่าว แพร่เชื้อ ดังนั้นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาอยู่ในฐานที่เป็นนามธรรม จึงสมควรที่จะใช้คำว่า เผยแผ่จะเหมาะกว่าใช้คำว่าเผยแพร่^๓

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า การเผยแผ่ หมายถึง “ขยายออกไป, การทำให้ขยายออกไป, หมายถึง สิ่งที่ยิ่งใหญ่อยู่แล้วทำให้ขยายออกไป เช่น การแผ่กฤษฎาภินิหารของพระเจ้าจักรพรรดิ เช่น พระเจ้าอโศกมหาราชทรงแผ่กฤษฎาภินิหารด้วยการส่ง พระมหินทะไปยังประเทศศรีลังกา”^๔

วศิน อินทสระ กล่าวว่า การเผยแผ่ หมายถึง “การพูด การสั่งสอน การแนะนำ, การเขียนหนังสือ, การเป็นตัวอย่าง การทำให้ดู การอยู่ให้เห็น”^๕

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตฺตภาณ) กล่าวว่า วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รอจังหวะหรือโอกาส เป็นต้น^๖

ธีรวัธ บำเพ็ญบุญบารมี ได้กล่าวไว้ว่า หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน ได้ให้ความสำคัญต่อศาสนทายาท คือ พระภิกษุสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมเป็นอย่างยิ่ง และต้องพึงพาอาศัยบุคคลภายนอกที่เป็นคฤหัสถ์ เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน หรือที่เรียกว่า อุบาสก อุบาสิกา คือผู้ถึงพระรัตนตรัย เป็นกลุ่มคนที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนาสืบเรื่อยมา^๗

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนายกกว้างขวางออกไป มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติ หน้าที่การเผยแผ่พุทธธรรมต้องอาศัยทั้งพระภิกษุสงฆ์เป็นกำลังและได้อุบาสก อุบาสิกาเป็นกำลังเสริม โดยอาศัยสื่อที่มีอยู่รอบตัว มาเป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่และสื่อสารที่สำคัญที่สุด คือ สื่อบุคคล ดังคำกล่าวที่ว่า “ทำให้ดู อยู่ให้เห็น”

^๓ พระประทีป ยสินธโร, “สัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗๗.

^๔ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ หจก. สานลดา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕.

^๕ วศิน อินทสระ, การเผยแผ่ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กิตติวรรณการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๓๗.

^๖ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตฺตภาณ), พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^๗ ธีรวัธ บำเพ็ญบุญบารมี, โครงการวิจัยธรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเบญจนิภา, ๒๕๕๐), หน้า ๕๓.

๒.๒ จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนา

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงบรรลุโมกขธรรมแล้ว ได้ทรงเสวยวิมุตติสุขอยู่ ๗ สัปดาหก็ทรงมีพุทธประสงค์ที่จะสั่งสอนให้ปวงเวไนยสัตว์ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานในธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบ พระพุทธองค์ก็เริ่มประกาศหลักพุทธธรรมครั้งแรกในวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ โดยมีปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ เป็นเป้าหมายในการเผยแผ่ โดยทรงประกาศธรรมจักรกับปวัตตนสูตร เป็นครั้งแรกในครั้งนั้นได้มีโกณฑัญญะ เป็นผู้สามารถรู้และเข้าใจในธรรมที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ พระพุทธองค์จึง ประกาศว่า

อญญาสิ วต โภ โกณทัญญะ อญญาสิ วต โภ โกณทัญญะ

โกณฑัญญะ ได้รู้แล้วหนอ โกณฑัญญะ ได้รู้แล้วหนอ

พราหมณ์โกณฑัญญะ จึงได้ชื่อนำหน้าว่า อัญญาโกณฑัญญะ จากนั้น จึงได้ทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา^๘ ต่อมาพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ

จุดหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า จึงมุ่งเน้นไปที่ประโยชน์ของมหาชนเป็นที่ตั้ง การประกาศพระพุทธศาสนาจึงยึดหลักประโยชน์ของมหาชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการสื่อสารธรรม ในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าสาวก ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการก็คือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ

๑) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ชาตินี้

๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ชาติหน้า

๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง^๙

พุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธองค์ประสงค์ให้เกิดเป็นประโยชน์แก่มหาชน เพราะฉะนั้น ประโยชน์ ๓ จึงเป็นความชัดเจนในคำสอนพระพุทธศาสนา มุ่งหมายความสุขด้วยข้อปฏิบัติให้เกิดสุข มิใช่บรรลุด้วยความทุกข์ หรือทุกคนเป็นอิสระสมบูรณ์จากกิเลสทั้งปวง จึงจะถือว่าเป็นความสุขที่เป็นจุดหมายปลายทางตามจุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระพุทธเจ้า จึงทรงมีพุทธประสงค์ในการสอนเพื่อให้มหาชนเกิดความรู้ ความเห็น ๓ ประการ^๙ คือ

๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้จักเห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิญาธรรมเทศนา) หมายความว่า สิ่งใดที่พระองค์ทรงรู้แล้ว ทรงเห็นแล้ว แต่เมื่อทรงพิจารณาว่าไม่เป็นประโยชน์สำหรับมหาชน พระพุทธองค์ก็จะไม่ทรงสอนในสิ่งนั้น ทรงสอนให้รู้จริงเห็นแจ้งเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้นๆ อุปมาเหมือนครูที่มีความรู้มาก แต่ก็นำเอาเฉพาะความรู้เท่าที่จำเป็นแก่ศิษย์ในชั้นนั้นๆ มาสอน เท่าที่จะพึงเป็นประโยชน์แก่ศิษย์ และเท่าที่วุฒิภาวะของศิษย์จะรับได้

๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลให้ผู้ฟังพอตรงตามให้ เห็นด้วยตนเอง (สนิทานธรรมเทศนา) พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าไม่ยากเกินไปจนถึง กับตรงตามแล้วไม่เห็นและไม่ง่ายเกินไปจนไม่ต้องตรึกตรองขบคิดก็เห็นได้ พุทธวิธีในการสอนจึงอยู่

^๘ ชุ.จุ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๓๓๓.

^๙ อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๕๖/๕๖๕.

ท่ามกลางระหว่างความยากเกินไปกับความง่ายเกินไป ส่วนใหญ่ทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง

๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครจรรย สามารถยังผู้ปฏิบัติตามได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ (สัปภาภิหารยธรรมเทศนา)

๒.๓ วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า

การวางรากฐานและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็นับว่าเป็นพระจริยาวัตรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของพระพุทธเจ้า หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้วเมื่อทรงพระดำริที่จะประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระองค์จึงทรงระลึกถึงพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ จึงเสด็จไปที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันพระองค์ได้แสดงปฐมเทศนาเป็นครั้งแรกคือพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จนท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นคนแรกและได้ขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ พระองค์ทรงประทานอนุญาตให้การอุปสมบท ถือว่าท่านเป็นพระภิกษุ รูปแรกในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอนัตตลักขณสูตร แก่พระปัญจวัคคีย์ที่เหลือ จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์หมดทุกรูป และได้ทรงแสดงธรรมแก่ยสกุลบุตรพร้อมเพื่อน อีก ๕๔ คน จนบรรลุอรหัตผลในเวลาต่อมา จึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในขณะนั้น ๖๑ รูปรวมทั้งพระพุทธองค์ด้วย ดังนั้นพระองค์ทรงส่งพระภิกษุสงฆ์ทั้ง ๖๐ รูป ออกไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยให้แยกกันไปในทิศทางต่างๆ ให้ไปรูปเดียว ส่วนพระองค์เองเลือกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม^{๑๐}

วิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้าในระยะเริ่มแรก พระองค์ทรงใช้วิธีการหลายอย่าง เพื่อประกาศพระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นสถาพรในท่ามกลางของสังคมและวัฒนธรรมแบบพราหมณ์อินเดียโบราณ ซึ่งมีระบบสังคมและวิถีชีวิตเกือบทุกด้านของคนในสมัยนั้นถูกกำหนดด้วยความเชื่อและข้อประพฤติปฏิบัติตามหลักของศาสนาพราหมณ์ โดยการกำหนดชนชั้นและอาชีพให้กับคนในสังคมซึ่งเรียกว่า ระบบวรรณะ ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร^{๑๑} และยังมีกลุ่มชนนอกวรรณะอีกหลายพวก เช่น พวกจัณฑาล เป็นต้น และนอกจากศาสนาพราหมณ์แล้วยังมีลัทธิอื่น ๆ อีกมากมาย โดยมีลัทธิที่สำคัญในสมัยนั้น คือ ลัทธิครุฑทั้ง ๖ คือ ปุณณะกัสสปะ มักขลิโคศล อชิตะเกส กัมพล ปุณะกัจจายณะ นิครนถ์นาถบุตรและสัณณชัยเวฬุภุตร^{๑๒}

จากสภาพสังคมดังกล่าวของอินเดียโบราณ นับว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อหลักการและวิธีการเผยแผ่พุทธจริยธรรมแนวใหม่ของพระพุทธเจ้าซึ่งการนำพุทธศาสนาเผยแผ่ต่อประชาชนนั้น ด้วยการวางแผนที่ดี ใช้อุบายในการเลือกคน รู้จักใช้จังหวะและโอกาส เป็นต้น ซึ่งวิธีการเผยแผ่พุทธจริยธรรมของพระพุทธองค์ มีดังนี้ คือ

๑. วิธีการเผยแผ่หลักธรรมด้วยการเข้าหาผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการเมืองการปกครองและผู้นำทางเศรษฐกิจ

^{๑๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๔๓/๑๘-๔๘.

^{๑๑} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๖๖/๙๒.

^{๑๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๖๕-๑๗๖/๕๓-๕๘.

วิธีการเผยแผ่พุทธจริยธรรมด้วยการเข้าหาผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการเมืองการปกครอง และผู้นำทางเศรษฐกิจ โดยในสมัยพุทธกาลชมพูทวีปแบ่งออกเป็น ๑๖ แคว้น โดยเฉพาะแคว้นมคธ เป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญรุ่งเรืองของชมพูทวีปและยังเป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยเจ้าลัทธิต่างๆ ดังนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้แคว้นนี้เป็นที่เผยแผ่พุทธจริยธรรม โดยตั้งเป้าหมายไปที่ผู้นำในด้านต่างๆ^{๑๓} ดังนี้

๑.๑ ผู้นำทางศาสนา พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ซึ่งเป็นผู้คงแก่เรียน ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน โดยทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์จนบรรลุธรรมเบื้องต้น^{๑๔} หลังจากนั้นเสด็จไปโปรดขุททิล ๓ พี่น้องซึ่งมีบริวาร ๑,๐๐๐ คน โดยขุททิล ๓ พี่น้องนี้เป็นเจ้าลัทธิใหญ่ที่นิยมการบูชาไฟและเป็นที่เคารพนับถือของพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวแคว้นมคธเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตรและแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้ขุททิลกลุ่มนี้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาจนประสบความสำเร็จได้บรรลุธรรมและอุปสมบทเป็นภิกษุทั้งหมด^{๑๕} ต่อจากนั้นเสด็จไปโปรดฤาษีอัคริทัตตะและบริวาร ๑๐,๐๐๐ คน ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิใหญ่ในแคว้นโกศล เป็นที่นับถือของชาวมคธ เป็นต้น

๑.๒ ผู้นำทางการเมืองการปกครอง พระองค์ได้เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์แล้วประทับ ณ สวนตาลหนุ่ม ทรงแสดงอนุปฺพพิทกปาโรดพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการบริวารเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา^{๑๖} และโปรดผู้นำทางการเมืองการปกครองอื่น ๆ เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศล พระประยูรญาติ กษัตริย์ลิจฉวี มัลลกษัตริย์ พระเจ้าอชาตศัตรู และอภยราชกุมาร เป็นต้น^{๑๗}

๑.๓ ผู้นำทางเศรษฐกิจ ผู้นำทางเศรษฐกิจเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อสังคมไม่น้อยไปกว่าผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการเมืองการปกครอง ผู้นำทางเศรษฐกิจนอกจากจะมีบทบาทและอำนาจในประเทศของตนแล้ว ยังสร้างความมั่นคงและสร้างความมั่นใจในด้านเศรษฐกิจให้กับประเทศของตนด้วย เช่น ยสกุลบุตร บิดามารดา ภรรยา รวมทั้งสหายของเขาจำนวน ๕๕ คน^{๑๘} และไปโปรดผู้นำเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น จิตตคฤหบดีและบริวาร โกสิยเศรษฐี อนาถบิณฑิกเศรษฐี นาวิสาขา และนางมัลลิกา เป็นต้น

สรุปความว่า วิธีการเผยแผ่ธรรมะโดยการเข้าหาหัวหน้าผู้เป็นผู้นำทางศาสนา การเมือง และเศรษฐกิจเช่นนี้นับเป็นวิธีการที่มีความชาญฉลาดและแยบยลในตัวอย่างมาก เหมือนกับยิงปืนนัดเดียวได้นกทั้งฝูง เพราะคนเหล่านี้ต่างมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมอย่างยิ่ง ทั้งเป็นผู้ที่มีพวกพ้องและบริวารมาก เมื่อคนเหล่านี้นับถือศาสนาใด ผู้คนในสังคมนั้นก็มักจะหันมานับถือตามไปด้วย จะเห็นได้ว่าในช่วงแรกของการเผยแผ่ธรรมะนั้นพระองค์ทรงใช้วิธีการนี้มาโดยตลอด ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จัก มีประชาชนให้ความเลื่อมใสศรัทธาเข้ามานับถืออย่างมากมานับได้ว่าเป็นพระปรีชาสามารถของพระพุทธองค์และพระสาวกทั้งหลายด้วย ผู้นำทางศาสนานี้บางทีอาจจะมิ

^{๑๓} อด.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๘.

^{๑๔} วิ.ม.ท. (ไทย) ๔/๑๒-๑๔/๑๘-๓๑.

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๕๔/๑๘-๖๕.

^{๑๖} วิ.ม.ท. (ไทย) ๔/๕๕-๕๙/๖๕-๗๒.

^{๑๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๓-๙๒/๘๔-๙๖.

^{๑๘} วิ. ม.ท. (ไทย) ๔/๒๕-๓๑/๓๑-๔๐.

ความสำคัญ หรือทรงอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนมากกว่านักปกครอง เพราะนักปกครองมักควบคุมประชาชนด้วยอาวุธ ด้วยอำนาจ และด้วยกำลัง แต่สำหรับผู้นำทางศาสนาจะคุมด้วยธรรมะ เพราะเหตุนี้ความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์หรือนักบวชย่อมเป็นความเลื่อมใสศรัทธาที่เกิดจากจิตใจอย่างแท้จริง

๒. วิธีการเผยแผ่หลักธรรมด้วยการเปลี่ยนแปลงคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของศาสนาเดิม

การเปลี่ยนแปลงคำสอน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่รวมถึงข้อมูลและระบบความเชื่อบางประการของศาสนาเดิมที่เห็นว่า ผิดพลาดและไม่ชอบธรรม โดยทรงเสนอหลักการประเพณีปฏิบัติแบบใหม่ขึ้นมาแทนหลักการเดิมที่ปฏิบัติกันมา คือ

๒.๑ ยุติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องระบบของวรรณะ คือ ศาสนาพราหมณ์ได้นำเอาหลักคำสอนทางศาสนามาเป็นบรรทัดฐานในการแบ่งชั้นวรรณะในสังคม มีการกำหนดไม่ให้วรรณะสูงคบค้าสมาคมกับวรรณะต่ำโดยเฉพาะวรรณะศูทร พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธคำสอนดังกล่าวและทรงสอนว่าคนเกิดมาจากองค์กำเนิดของสตรีผู้เป็นมารดาทั้งสิ้น และคนจะประพฤติดีหรือชั่วมิใช่เพราะชาติกำเนิด แต่ขึ้นอยู่กับประพฤติปฏิบัติที่เป็นตัวบ่งชี้ และหากประพฤติปฏิบัติชั่วก็เป็นคนชั่ว^{๑๙}

๒.๒ ปฏิเสธแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมที่ผิดพลาด ๒ วิธี คือ วิธีพัวพันอยู่กับกามสุข วิธีบำเพ็ญพรตด้วยการทรมานร่างกายโดยวิธีการต่างๆ แต่พระองค์ทรงปฏิเสธว่าเป็นการปฏิบัติที่ผิดทางและได้ตรัสว่า “ทางสุดโต่ง” เพราะทำให้เสียเวลาเปล่าและทรงแนะนำทางปฏิบัติใหม่อันประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือแนวทางปฏิบัติสายกลางที่ไม่เข้มงวดจนเกินไปซึ่งทรงถือว่าเป็นทางปฏิบัติที่ถูกต้อง^{๒๐}

๓. วิธีการเผยแผ่หลักธรรมด้วยการประยุกต์คำสอนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของสังคม

ในสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธองค์ทรงมีวิธีสอน ๓ วิธี ที่เรียกว่า “ปาฏิหาริย์” แปลว่าสิ่งอัศจรรย์ซึ่งมีความหมายว่า มีความสำเร็จอย่างน่าอัศจรรย์ เพราะสามารถทำให้คนเกิดความรู้ถึงระดับขั้นปัญญา และมีการบรรลุถึงขั้นเป็นพระอริยบุคคล คือ

๓.๑ วิธีอิทธิปาฏิหาริย์ คือ การสอนด้วยการใช้ความสามารถพิเศษพระพุทธเจ้าทรงใช้สอนกับบุคคลบางประเภท บางโอกาสและทรงใช้ในกรณีที่น่าจำเป็นเท่านั้น เช่น ใช้สอนชฎิล ๓ พี่น้อง คือ อรุเวลกัสสปะ นทิกัสสปะ คยากัสสปะ และบิรวาร เป็นต้น^{๒๑}

๓.๒ วิธีอาเทศนาปาฏิหาริย์ คือ การทลายใจได้เป็นอัศจรรย์ ได้แก่ การรู้สภาพจิต ของผู้อื่นทราบว่า ใครกำลังคิดอะไร และสามารถพูดชี้แจงแสดงให้ต่างความคิดเห็นและความต้องการของผู้ฟังได้ และไม่ทำให้ผู้ฟังเกิดความโกรธเคืองและเสียหน้า เป็นต้น

๓.๓ วิธีอนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือ การเผยแผ่โดยการอธิบาย ชี้แจงโต้ตอบธรรมดาโดยไม่ต้องใช้ฤทธิ์แต่อย่างใด การเผยแผ่วิธีนี้เป็นวิธีที่พระพุทธองค์ทรงโปรดและทรงใช้เป็นประจำ^{๒๒}

^{๑๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๑-๗๒/๗๓-๙๑.

^{๒๐} วิมหา. (ไทย) ๔/๑๓-๑๔/๒๐-๒๔.

^{๒๑} วิมหา. (ไทย) ๔/๓๗/๔๗-๔๘.

^{๒๒} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๑/๒๓๒-๒๓๗.

๔. วิธีการเผยแผ่หลักธรรมด้วยพุทธลักษณะ

พุทธลักษณะนับเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของการเผยแผ่พุทธจริยธรรม เพราะว่าพุทธลักษณะที่สง่างาม ย่อมสร้างความศรัทธาเลื่อมใสให้แก่ผู้พบเห็นเป็นครั้งแรก พระพุทธเจ้าทรงมีพระวรกายสง่างาม อันประกอบไปด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ พร้อมด้วยอนุพยัญชนะ ดังมีผู้สรรเสริญพระองค์ว่า พระสมณโคดมมีพระรูปงาม น่าดู มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก มีวรรณะและสรีระดุจดั่งพรหม น่าชมยิ่งนัก^{๒๓} มีพระสุรเสียงไพเราะดุจเสียงแห่งพรหม ตรัสมีสำเนียงไพเราะดุจนกการเวก^{๒๔} ตรัสถ้อยคำงดงาม มีวาจาสุภาพสละสลวย นุ่มนวลชัดเจน ไพเราะน่าฟังกลมกล่อมไม่พรัลกลัวและกังวานไม่มีโทษ ยังผู้ฟังให้เข้าใจเนื้อความแจ่มแจ้ง ก่อให้เกิดความเพลิดเพลินสุขใจ ชวนให้อยากฟัง^{๒๕} นอกจากนี้ยังประกอบด้วยคุณสมบัติที่บุคคลเลื่อมใส เพราะถือลักษณะบางอย่างเป็นประมาณซึ่งเรียกว่า ปมาณิก ๔ ประการ คือ

๔.๑ รูปปมาณิก คือ พวกถือรูปเป็นประมาณ

๔.๒ โสฬสปมาณิก คือ พวกถือเสียงเป็นประมาณ

๔.๓ ลูชีพปมาณิก คือ พวกถือความเคร่งครัดหรือความเศร้าหมองเป็นประมาณ

๔.๔ ธัมมปมาณิก คือ พวกถือธรรมเป็นประมาณ^{๒๖}

การเผยแผ่พุทธจริยธรรมนั้น นอกจากนักเผยแผ่จะต้องมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็นับว่า เป็นสิ่งที่ที่สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ดีนั้นถึงแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธจริยธรรมได้ บุคลิกภาพหรือลักษณะที่ดีสง่างาม ยังความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ที่พบเห็นได้อย่างแท้จริง

๕. วิธีการเผยแผ่หลักธรรมด้วยวิธีการปรับปรุงคำสอนให้เหมาะสมกับสภาพสังคม

วิธีการเผยแผ่หลักธรรมด้วยวิธีการปรับปรุงคำสอนให้เหมาะสมกับสภาพสังคม คือการปรับปรุงคำสอนให้เหมาะสมให้เข้ากับสภาพของสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ โดยมีให้เกิดความขัดแย้ง ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนาได้ผลดี เพราะพระองค์ทรงใช้วิธีปฏิบัติต่อสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ โดยทรงใช้ลักษณะที่นุ่มนวล ไม่ลั่นลางความเชื่อถือที่มีมาแต่เดิม ไม่ใช่ถ้อยคำที่รุนแรง จะใช้วิธีเปลี่ยนแปลงแบบไม่รู้ตัวและโอนอ่อนผ่อนตามสำหรับคำบัญญัติของศาสนาหรือลัทธิเดิมพระพุทธองค์จะนำมาใช้ในความหมายใหม่ตามหลักพุทธจริยธรรม ทรงสร้างความหมายใหม่ให้แก่คำบัญญัติเดิม เช่น พรหม บุรพจารย์ บุรพเทพ อาหุไนยบุคคล ทรงสร้างความหมายใหม่ว่าเป็นสัตว์โลกที่เวียนว่ายตายเกิดประเภทหนึ่ง หมายถึง บิดามารดา เพราะบิดามารดามีอุปการะมากบำรุงเลี้ยงและแสดงโลกนี้แก่บุตร เป็นต้น^{๒๗}

^{๒๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๖/๔๗๔-๔๗๘.

^{๒๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕-๒๐/๓๓-๓๖.

^{๒๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๗๘-๔๘๑.

^{๒๖} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๒๗} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗-๑๐๘.

๖. วิธีการเผยแผ่หลักธรรมด้วยวิธีการนำเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา

การสอนโดยวิธีนี้ เป็นการสอนเจาะลึกถึงสาระสำคัญอันเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา เช่น มัชฌิมนิคาเยกคชาดก คือ ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงตามธรรมชาติ ตามสภาพทั้งหลายที่เป็นของมันเองตามเหตุปัจจัย ได้แก่ อริยสัจ ๔^{๒๘} และหลักปฏิจจสมุปบาท^{๒๙} นอกจากนี้หลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ที่ทรงแสดงไว้ในจุฬารูปมสูตร ซึ่งถือว่า การหลุดพ้นแห่งจิตเป็นแก่นแท้ และเปรียบเทียบลาภสักการะเป็นกิงไบของศาสนา คือเป็นสะเก็ด สมาริเป็นเปลือก ญาณทัสนะหรือปัญญาเป็นกระพี้ และอัสวักขยญาณหรือวิมุตติเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา เป็นต้น^{๓๐}

๗. วิธีการเผยแผ่หลักธรรมด้วยวิธีการเข้าไปเยี่ยมเยียนตามบ้าน

วิธีการเผยแผ่พุทธจริยธรรมประการหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงใช้เป็นวิธีการเผยแผ่พุทธจริยธรรม คือ การเสด็จไปโปรดถึงบ้านของผู้ที่ทรงเล็งเห็นว่า มีอุปนิสัยแก่กล้าสามารถที่จะบรรลุธรรมได้ การเสด็จไปโปรดถึงบ้านนั้น ในอรรถกถาได้แสดงไว้ว่า เป็นพระกรณียกิจประจำวันของ พระพุทธองค์ประการหนึ่งใน ๕ ประการ คือ เวลาเช้าเสด็จไปบิณฑบาตโปรดสัตว์ที่ปรากฏในพระญาณของพระองค์ เวลาบ่ายทรงแสดงธรรมแก่ประชาชน เวลาค่ำทรงประทานโอวาทแก่ภิกษุ เวลากลางคืนทรงแก้ปัญหาเทวดา และเวลาใกล้รุ่งทรงสวดสวดพระญาณหาบุคคลผู้มีอุปนิสัยพอที่จะทรงช่วยเหลือ^{๓๑} นับเป็นพุทธกิจของพระพุทธองค์ที่ทรงประพฤติปฏิบัติมาด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธองค์ ดังปรากฏในพระสูตรและอรรถกถาธรรมบทว่า ในเวลาใกล้รุ่งวันนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาทรงตรวดดูสัตว์โลกด้วยทิพย์จักขุญาณพระองค์ทรงเห็นกุลบุตรมีภักดีคุณทลี ปรากฏภายในข่าย คือ พระญาณของพระองค์ หลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จไปโปรดถึงบ้านของเขา ด้วยการทรงแสดงธรรมโปรดตามกำลังอุปนิสัยของเขา^{๓๒}

๘. วิธีการเผยแผ่หลักธรรมด้วยวิธีให้บริการแก่ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

วิธีการเผยแผ่พุทธจริยธรรมของพระพุทธเจ้า พระองค์เสด็จเข้าไปสัมผัสประชาชนถึงในชุมชนสังคมและภูมิประเทศที่เขายู่ วิธีการนี้นับว่า เป็นการเข้าไปหาประชาชน จัดเป็นการเผยแผ่เชิงรุกซึ่งเป็นวิธีที่ได้ผลมากวิธีหนึ่ง ซึ่งจำแนกประเภทของงาน ดังนี้

๘.๑ การสังคมสงเคราะห์ พระพุทธองค์ทรงสงเคราะห์อุปถัมภ์พุทธะกุฎฐซึ่งป่วยเป็นโรคเรื้อน อนาคตไม่มีใครเหลียวแล มีสภาพเหมือนขอทานทั่วไป แต่พระพุทธองค์ก็ทรงสงเคราะห์จนได้บรรลุธรรมขั้นสูง เป็นต้น^{๓๓}

๘.๒ การเผยแผ่ด้วยการบำบัดทางจิต เป็นวิธีการหลักของพุทธศาสนาที่เน้นการพัฒนาทางจิตเป็นสำคัญ เมื่อบุคคลมีสุขภาพจิตดีย่อมมองโลกตามความเป็นจริงของธรรมชาติจะทำให้สุขภาพกายดีไปด้วย เช่น ทรงโปรดนางปฐาจาราที่มีสติปลาซเพราะสูญเสียสามี บุตรและบิดา

^{๒๘} อภิ.วิภังค. (ไทย) ๓๕/๑๘๙/๑๖๓.

^{๒๙} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑-๒/๑-๘.

^{๓๐} ม. ม. (ไทย) ๑๒/๓๑๒-๓๒๔/๓๔๘-๓๕๖.

^{๓๑} พระเทพสิมามรณ. ๒๕๔๖ : ๒๒๑-๒๒๓.

^{๓๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓ : ๒๐.

^{๓๓} ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๕-๒๕๘.

มารดาพร้อมทั้งพี่น้องในคราวเดียวกัน ต่อมานางได้ฟังพระดำรัสของพระพุทธองค์ที่ตรัสเตือนสติ หลังจากนั้นนางได้บรรลุพระอรหันต์แล้วขอบบวชเป็นภิกษุณีในพุทธศาสนา เป็นต้น^{๓๔}

๘.๓ การให้การศึกษาแก่สังคม ในสมัยนั้นสังคมอินเดียเป็นระบบแบ่งชั้นวรรณะคนที่ได้รับการศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นวรรณะพราหมณ์ สำหรับวรรณะต่ำ ๆ จะถูกกีดกันสิทธิเสรีภาพทางการศึกษา ดังนั้น การเผยแผ่พุทธจริยธรรมของพระพุทธองค์จึงทรงมุ่งให้การศึกษาแก่สังคมอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ

๙. วิธีการเผยแผ่หลักธรรมด้วยวิธีการปรับพระองค์ให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

วิธีการปรับพระองค์ให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการเผยแผ่พุทธจริยธรรมของพระพุทธเจ้านั้นพระองค์ทรงกระทำได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกรู้สึกคุ้นเคยเหมือนพระองค์เป็นดุจเครือญาติ หรือเป็นพวกเดียวกันกับตน มีความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนาที่พระองค์ทรงแสดงโปรด วิธีการปรับพระองค์ดังกล่าวสามารถสรุป ได้ดังนี้

๙.๑ ด้านภาษา ภาษาที่ใช้กันในอินเดียแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือลุ่มแม่น้ำคงคา มีอยู่ ๒ ภาษา คือ ภาษาสันสกฤตและภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาชั้นสูง ส่วนภาษาบาลีเป็นภาษาง่าย ๆ มีแพร่หลายเฉพาะชนชั้นกลางและชั้นต่ำ พระพุทธองค์ทรงเลือกใช้ภาษาง่าย ๆ โดยใช้ให้เหมาะกับบุคคลและสภาพของสังคม ซึ่งเป็นภาษาที่ชาวโลกนิยมใช้กัน เช่น ตรัสแนะนำพระสาวกว่า ดูก่อนอัคคีเวสสันะ ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ย่อมไม่วิวาทแก่งแย่งกับใคร ๆ โวหารใดที่ชาวโลกพูดกัน ก็พูดไปตามโวหารนั้น แต่ไม่ยึดมั่นด้วยทฤษฎีไม่ฟังกล่าววาหะลับหลัง ไม่ฟังกล่าวคำล่วงเกินต่อหน้า ฟังเป็นผู้เป็นผู้ไม่รับดวนพุด อย่าพูดรีบร้อน ไม่ฟังปรักปรำภาษาชนบท ไม่ฟังล่วงเลยคำพูดสามัญเสีย ดังนี้ เป็นต้น^{๓๕}

๙.๒ ด้านอาหาร เนื่องจากความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ต้องอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพคือต้องอาศัยชาวบ้านเพื่อการเลี้ยงชีพ พระพุทธองค์ทรงสอนให้ภิกษุทำตัวเป็นคนเลี้ยงง่าย โดยการปรับตัวให้เข้ากับชาวบ้านให้ได้ จะได้ไม่เป็นภาระในเรื่องอาหารการขบฉัน ในการฉันอาหารก็ทรงให้เข้ากับชาวบ้านให้ได้ จะได้ไม่เป็นภาระในเรื่องอาหารการขบฉัน ในการฉันอาหารก็ทรงให้พิจารณาว่า เป็นการฉันเพื่อต้องการยังชีวิตให้เป็นอยู่ เพียงเพื่อให้มีกำลังพอที่จะประพฤติปฏิบัติพรหมจรรย์ และเพื่อระงับความหิวกระหาย เป็นต้น

๙.๓ ด้านพิธีกรรม พิธีกรรมในพุทธศาสนา เป็นเพียงเปลือกหรือกระพี้เท่านั้น ไม่ใช่เป็นหัวใจหรือแก่นแท้ของพุทธศาสนา แต่พิธีกรรมทางพุทธศาสนาก็มีส่วนสำคัญ ในการที่จะชักชวนให้ประชาชนหันมานับถือพุทธศาสนาได้ เพราะว่าบุคคลแต่ละคนจะมีระดับสติปัญญาที่แตกต่างกันจะสอนช่วยได้อีกวิธีหนึ่ง เช่น การกำหนดวันอุโบสถ วันเข้าพรรษา การรักษาศีล การทอดกฐินและอนุญาตให้มีการถวายจีวรและผ้าอื่น ๆ เป็นต้น

๙.๔ ด้านจารีตประเพณีและระบบความเชื่อ งานด้านการเผยแผ่พุทธจริยธรรมเป็นงานที่จะต้องนำเอาความคิดและหลักประพฤติปฏิบัติ เข้าไปไว้ในของคนในสังคมทั้งหมดโดยจะต้องกระทำให้สอดคล้องผสมผสานกับจารีตประเพณีวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมของแต่ละท้องถิ่นโดยไม่ไป

^{๓๔} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๘๘/๑๒๒.

^{๓๕} ม.อุ. (ไทย) ๑๓/๒๐๑-๒๐๔/๒๓๙-๒๔๒.

ทำลายจารีตประเพณีวัฒนธรรมและระบบความเชื่อที่มีอยู่เดิมให้สูญหายไป เพียงแต่นำแนวทางปฏิบัติใหม่ไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับจารีตประเพณีวัฒนธรรม และระบบความเชื่อที่มีอยู่เดิม

๑๐. วิธีการเผยแผ่หลักธรรมด้วยวิธีการสนทนา การบรรยายธรรม และการตอบปัญหา

ธรรมวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธองค์ทรงใช้หลายวิธี และวิธีการแบบสนทนาเป็นอีกวิธีหนึ่งที่พระพุทธองค์นิยมใช้ไม่น้อยกว่าวิธีอื่น เมื่อมีผู้เข้าเฝ้าหรือทรงพบบุคคลครั้งแรกและบุคคลนั้นยังไม่มี ความเลื่อมใสในพุทธศาสนา และประการสำคัญบุคคลนั้นยังไม่รู้และไม่เข้าใจหลักธรรม พระพุทธองค์จะทรงสนทนากับบุคคลนั้น เพื่อนำเข้าสู่เนื้อหาในหลักธรรมและในที่สุดทรงทำให้บุคคลนั้นเกิดความเลื่อมใสและศรัทธาในพุทธศาสนา แม้ในหมู่พระสาวกพระพุทธองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้เช่นกัน โดยทรงส่งเสริมให้พระสาวกสนทนาธรรมกัน เพราะว่า การสนทนาธรรมตามกาลเป็นมงคลอันสูงสุด เป็นต้น ส่วนการบรรยายธรรมนั้น พระองค์ทรงใช้สอนในที่ประชุมใหญ่ ในสถานที่ที่มีการแสดงธรรมประจำวันซึ่งมีประชาชนมาฟัง หรือในที่ที่มีพระสงฆ์จำนวนมากที่มีพื้นความรู้ความเข้าใจเดิมอยู่แล้ว แต่มีวัตถุประสงค์จะหาความรู้ใหม่เพิ่มเติม และประการสำคัญมีความประสงค์จะหาความสงบทางจิตใจ ลักษณะการเผยแผ่พุทธจริยธรรมของพระพุทธองค์วิธีนี้มีหลักฐานในคัมภีร์พุทธศาสนากล่าวว่า ทุกคนที่ฟังพระพุทธองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมนั้น แต่ละคนมีความรู้สึกว่า พระพุทธองค์ตรัสอยู่กับตนโดยเฉพาะวิธีการประการสุดท้าย คือ วิธีการแบบตอบปัญหาธรรม ผู้ที่มาถามปัญหามากกว่าผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่าง ๆ แล้ว ส่วนหนึ่งจะเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอื่น มีวัตถุประสงค์จะสอบถามเพื่อต้องการรู้หลักคำสอน เพื่อเทียบเคียงกับหลักคำสอนในลัทธิของตนบ้าง สอบถามเพื่อลองภูมิหรือให้ได้รับความอับอายบ้าง โดยพระพุทธองค์จะทรงพิจารณาคุณลักษณะของปัญหา และทรงใช้วิธีการตอบปัญหาให้เหมาะสมกับปัญหาที่มีผู้สอบถาม วิธีการเผยแผ่พุทธจริยธรรมแบบตอบปัญหานี้ผลดียิ่งขึ้น (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). ๒๕๔๑ : ๔๑-๔๙)

ดังนั้นสรุปได้ว่า วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนาผู้นำทางการปกครองและผู้นำทางด้านเศรษฐกิจ โดยการเปลี่ยนแปลงหรือประยุกต์หลักธรรมให้สอดคล้องกับศาสนาเดิมและไม่ขัดกับสภาพสังคมวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น มีการให้การช่วยเหลือสังคมด้วยการเข้าเยี่ยมเยียนตามบ้านเพื่อสนทนาธรรม จะเห็นได้ว่าการเผยแผ่พุทธจริยธรรมของพระพุทธองค์มุ่งจะให้พุทธศาสนิกชนได้มีหลักธรรมที่ถูกต้องไว้ประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน

๒.๔ วิธีการสอนหลักธรรมทางพุทธศาสนา

พุทธวิธีในการสอน หมายถึง วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือบุคคลทั่วไปทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๓๖} ในการเผยแผ่พุทธจริยธรรมนั้น ผู้ที่เป็นนักเผยแผ่จะต้องยึดหลักการสอนหรือองค์แห่งพระธรรมกถึก ๕ ประการ คือ

๑. เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ
๒. เราจักแสดงธรรมยกเหตุผลมาแสดงให้เห็น
๓. เราจักแสดงธรรมด้วยอาศัยความเมตตา

^{๓๖} วคิน อินทสระ. ๒๕๓๘ : ๘๕.

๔. เราจักแสดงธรรมด้วยไม่เห็นแก่อำมิส

๕. เราจักแสดงธรรมโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น^{๓๗}

การเผยแผ่พุทธจริยธรรมหรือการสอนของพระพุทธองค์ ทรงยึดหลักการสอนให้เหมาะสมกับจริตของบุคคลประเภทต่าง ๆ โดยจะเน้นเนื้อหาของเรื่องที่สำคัญ^{๓๘} ซึ่งสามารถสรุปพุทธวิธีในการสอนพุทธจริยธรรม ได้ดังนี้

๒.๔.๑ พุทธวิธีเกี่ยวกับเนื้อหาของเรื่องที่สอน

พุทธวิธีการเผยแผ่พุทธจริยธรรมเกี่ยวกับเนื้อหาของเรื่องที่ทรงสอนสามารถสรุปได้ดังนี้

๑) สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่าย หรือที่รู้เห็นและเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่รู้เห็นหรือที่เข้าใจยาก หรือสิ่งที่ยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ เช่น อริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป^{๓๙}

๒) สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุพุทธานุสสํ ตัวอย่างก็คือ อนุพุทธานุสสํ ไตรสิกขา พุทธโอวาท ๓ เป็นต้น^{๔๐}

๓) ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเองอย่าง ที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงาม ด้วยการทรงพาไปชมนางฟ้า นางอัปสรเทพธิดา ให้เห็นกับตา เป็นต้น

๔) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีเป้าหมาย ไม่วกวน ไม่ไขว่ไขว ไม่ออกนอก เรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหาเลย

๕) สอนมีเหตุผล สามารถพิจารณาให้เห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน

๖) สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก เหมือนอย่างพระพุทธเจ้า เมื่อประทับอยู่ในป่าประดู่ลาย ใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประดู่ลายในพระหัตถ์กับในป่า ไหนจะมากกว่ากันภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ในป่ามากกว่า จึงตรัสว่า สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ทรงสอนเหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดู่ลายในพระหัตถ์ และตรัสแสดงเหตุผลในการที่มิได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ถูกต้องนำไปสู่จุดหมายคือพระนิพพานได้

^{๓๗} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๔/๑๗๙.

^{๓๘} พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). ๒๕๔๑ : ๓๓.

^{๓๙} อภ.วิภังค. (ไทย) ๓๕/๑๘๘/๑๖๓.

^{๔๐} วิ.มทา. (ไทย) ๔/๒๕-๓๑/๓๑-๔๐.

๓) สอนในสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาคจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเองอย่าง พระพจน์ที่ว่า พระองค์ทรงมีพระเมตตาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงตรัสพระวาจาตามหลัก ๖ ประการ ดังนี้

๓.๑ คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก, ไม่เป็นที่ชอบใจของ ผู้อื่น ไม่ตรัส

๓.๒ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก, ไม่เป็นที่ชอบใจของ ผู้อื่น ไม่ตรัส

๓.๓ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก, ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น เลือกกาลตรัส

๓.๔ คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รัก, เป็นที่ชอบใจของ ผู้อื่น ไม่ตรัส

๓.๕ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รัก, เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ไม่ตรัส

๓.๖ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, เป็นที่รัก, เป็นที่ชอบใจของผู้อื่นเลือกกาล ตรัส

ลักษณะของพระพุทธรูปเจ้าในเรื่องนี้ คือทรงเป็นกาลวาที สัจจวาที ภูตวาที อัถถวาที ธรรมวาที วินัยวาที^{๔๑}

๒.๔.๒ พุทธวิธีเกี่ยวกับตัวผู้ฟัง

พุทธวิธีการเผยแผ่พุทธจริยธรรมของพระพุทธรูปเจ้าเกี่ยวกับตัวผู้ฟังนั้น ผู้ฟังมีความสำคัญไม่ แตกต่างไปกับเนื้อหาที่จะเรียน กล่าวคือผู้สอนต้องรู้จักแยกแยะผู้เรียนให้ออกว่า ในแต่ละคนนั้นมี ลักษณะแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ในด้านใดบ้าง ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลในการเตรียมตัวของผู้สอนนั่นเอง ดังนั้นผู้สอนควรคำนึงถึงลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) รู้คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น คำนึงถึงจริต ๖ ได้แก่ รากจริต โทสจริต โมหจริต ศรัทธาจริต พุทธิจริต และวิตกจริต และรู้ระดับความสามารถของ บุคคล อย่างที่พระพุทธรูปเจ้าทรงพิจารณาว่า

สัตว์ทั้งหลายผู้มีฐิติในตาน้อย มีฐิติในตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มี อากาโรติ มีอาการทรม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวก มักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี มีอุปมาเหมือนในกอดอุบล ในกอบปทุม หรือในกอบุณทริก บาง ดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ...เจริญในน้ำอยู่เสมอน้ำ...เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่แต่น้ำ^{๔๒}

๒) ปรับวิธีสอนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคลอาจใช้วิธีต่างกัน เป็นต้น

^{๔๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๗/๑๓๘.

^{๔๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

๓) นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสุกงอม ความแกร่งอกร้างอินทรีย์หรือญาณ ที่บาลีเรียกว่าปรีปากะของผู้ฟังแต่ละคน ด้วยว่าในแต่ละครั้ง ผู้ฟังควรจะได้รับรู้เรื่องอะไร และควรรับรู้ได้มากน้อยแค่ไหนเพียงไร

๔) สอนโดยให้ผู้ฟังมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจน มั่นยำ และได้ผลจริง เช่น ทรงสอนพระจูฬปันถกผู้โง่เขลา ด้วยการให้นำผ้าขาวไปลูบคลำ เป็นต้น

๕) การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้ฟังกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบได้อย่างเสรี หลักการนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด ผู้ฟังก็จะรู้สึกว่าตนได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ

๖) สอนโดยคำนึงถึงความสนใจเป็นรายบุคคลโดยผู้เรียนแต่ละคนนั้นจะมีความสนใจในแต่ละอย่างที่ไม่เหมือนกัน ผู้สอนต้องพึงสังเกตและปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคลด้วย และควรเอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษแต่ละบุคคล ตามควรแก่เหตุการณ์และกาลเทศะ^{๔๓}

ในส่วนของผู้รับสารตามแนวแห่งพุทธะ แบ่งผู้รับสารออกเป็น ๔ กลุ่มเปรียบเทียบเหมือนดอกบัว ๔ เหล่า^{๔๔} ดังนี้

๑. กลุ่มบัวพ้นน้ำ เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะแย้มบานทันที กลุ่มนี้เปรียบเหมือนผู้มีปัญญาเฉียบแหลม มีการศึกษาดีแล้ว ไม่ต้องการเนื้อหาหรือการอธิบายอะไรมาก เพียงแต่ยกหัวข้อธรรมก็สามารถรู้ได้

๒. กลุ่มบัวใต้อิเหน่ เพียงรอวันจะโผล่พ้นน้ำขึ้นมารับแสงพระอาทิตย์แล้วแย้มบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบเหมือนผู้มีปัญญามากอยู่แล้ว ให้ข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อยก็เข้าใจได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

๓. กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำ โอกาสที่จะโผล่ขึ้นมาพ้นน้ำเพื่อรับแสงอาทิตย์แล้วแย้มบานเปรียบเหมือนกลุ่มคนที่มีปัญญานานกลาง หากประคับประคองดี ๆ โอกาสจะประสบความสำเร็จในชีวิตก็มีมาก การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ ต้องละเอียดอ่อน เนื้อหาต้องตรงประเด็น ชัดเจนและถูกต้อง เพราะกลุ่มนี้ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ

๔. กลุ่มบัวในโคลนตม คือบัวที่ยังเป็นหน่อ ยังไม่โผล่พ้นโคลนตมขึ้นมา โอกาสที่จะเป็นอาหารของปลาและเต่าก็มีอยู่มาก เปรียบเหมือนกลุ่มผู้รับสารที่มีปัญญาทึบ ห่อหุ้มด้วยอวิชชาคือความไม่รู้แจ้ง การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ต้องออกแรงมาก ในส่วนขององค์ประกอบของสารตามแนวทางแห่งพุทธะนั้น มีหลักสำคัญที่ต้องศึกษาอยู่ ๕ หลัก ดังนี้

๑) สัจจะ ได้แก่ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้น ต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือส่งสารตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน

๒) ตถตา เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริง ไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้ม ไม่ใส่สีหรือใส่ไข่

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). ๒๕๔๑ : ๓๕-๔๐.

^{๔๔} สมาน งามสนิท, องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวแห่งพุทธะ, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

- ๓) กาละ เรื่องที่เสนอนั้น ต้องเหมาะสมกับกาลเวลา
- ๔) ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้น เป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ
- ๕) อัตถะ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๒.๔.๓ พุทธวิธีเกี่ยวกับตัวผู้สอน

พุทธวิธีการเผยแผ่พุทธจริยธรรมของพระพุทธองค์เกี่ยวกับตัวผู้สอน สรุปได้ดังนี้

๑) ในการสอนนั้นการเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจและนำเข้าสู่เนื้อหาได้ พระพุทธองค์ทรงมีวิธีเริ่มที่น่าสนใจมาก พระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมทีเดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับบุคคลที่ทรงพบหรือมาเข้าเฝ้าด้วยเรื่องที่บุคคลนั้นรู้ และเข้าใจดีหรือสนใจอยู่ โดยทรงนำเรื่องดังกล่าวมาเป็นหัวข้อสนทนาไปโดยตลอด แต่แทรกความหมายทางธรรมไว้ด้วย

๒) สร้างบรรยากาศในการเรียนให้ปลอดภัย โปร่ง แจ่มใส เฟลิดเฟลิน ไม่ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดในการเรียน ให้เกียรติผู้เรียน

๓) สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใคร ๆ เป็นต้น

๔) สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกลึก ๆ เป็นสิ่งมีค่ามองเห็นความสำคัญของผู้เรียน และงานสั่งสอนนั้นไม่ใช่สักว่าทำหรือเห็นผู้ฟังโง่เขลาหรือเห็นเป็นคนชั้นต่ำ

๕) ใช้ภาษาสุภาพนุ่มนวล ไม่หยาบคาย ขวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย ดังมีผู้กล่าวคำสรรเสริญพระองค์ว่า พระสมณโคตมมีพระดำรัสไพเราะรู้จักตรัสถ้อยคำได้งดงาม มีพระวาจาสุภาพ สละสลวย ไม่มีโทษ ยังผู้ฟังให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดเจน^{๔๕}

๒.๔.๔ พุทธวิธีเกี่ยวกับลีลาการสอน

การสอนของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้ง จะมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่า เป็นลีลาการสอน ๔ ประการ^{๔๖} ดังนี้ คือ

๑) สันทัสสนา คือ การอธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา

๒) สมาทปนา คือ การชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ขวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติด้วย

๓) สมุตเตชนา คือ การเข้าใจให้แจ่มแจ้งแล้วบังเกิดกำลังใจ ปลุกเร้าให้มีความอุตสาหะ แข็งขัน มีความมั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้โดยไม่หวั่นต่อความยากลำบาก

๔) สัมปหังชนา คือ การขโลมใจให้เข้มขึ้น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะพึงได้รับจากการปฏิบัติ

พระมหาสมณ ปจโจปการี (จ่านิล) ได้กล่าวถึงกลวิธีและเทคนิคประกอบการสอนไว้ว่า สำหรับครูอาจารย์ผู้สอนจะต้องมีความเคารพในพระธรรม คือ พุดตามธรรม เอาความถูกต้อง ไม่เอา

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). ๒๕๔๑ : ๔๑-๔๔.

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๔๕.

ความถูกใจ วิธีการสอนแบบใดคงไม่ดีไปกว่าวิธีการของพระพุทธเจ้า เพราะการสอนของพระองค์แต่ละครั้งจะดำเนินไปจนบรรลุผลสำเร็จนั้น พระองค์มีกลวิธีและเทคนิคในการสอน ๔ ประการ^{๔๗} คือ

๑. แบบสันทิสสนา เป็นการสอนที่ชี้ให้แจ่มแจ้ง ชัดเจน มิใช่การพูดมากหรือพูดยาวๆ แต่หมายถึงการอธิบายให้คนเข้าใจเรื่องที่พูดนั้นชัดเจนเห็นจริงตามที่พูดจนยอมรับนับถือ อยากนำไปปฏิบัติตาม จะทำได้เช่นนี้ ครูผู้สอนต้องมีการเตรียมตัวอย่างดี โดยใช้วิธีดังนี้

- ๑.๑ การตีความหมาย
- ๑.๒ การขยายความหมาย
- ๑.๓ การอุปมาอุปมัย
- ๑.๔ การยกอุทาหรณ์
- ๑.๕ ใช้อุปกรณ์ประกอบ

๒. แบบสมาทปนา เป็นการสอนชวนใจให้ยอมรับเอาไปปฏิบัติหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่าเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนใจยอมรับ ทำให้อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ เช่นสิ่งใดที่บอกว่าดีมีประโยชน์ก็บอกให้ทำ สิ่งใดที่ไม่มีประโยชน์ก็เลิกเสีย แต่ต้องใช้หลักการพูด โน้มน้าวจิตใจ อย่างที่เขาพูดปลุกกระดม ต้องใช้วาทศิลป์ ดังนี้

- ๒.๑ เรียกร้องความสนใจ
- ๒.๒ เร้าใจให้เห็นประโยชน์อันจะพึงได้
- ๒.๓ จุดไฟปรารถนา
- ๒.๔ พาลงมือกระทำ

๓. แบบสมุตเตชนา เป็นการสอนเร้าใจให้อารมณ์อาจหาญแก้อั้วกล้า คือปลุกใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจเข้มแข็ง มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ สู้งาน ไม่หวั่นไหว ไม่กลัวยากลำบาก การสอนแบบนี้ เป็นการสอนเพื่อให้เกิดความกล้าหาญ ให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองสูง เมื่อกล่าวโดยสรุป งานทุกอย่างต้องอาศัยพลังธรรมเข้าช่วย มนุษย์ทุกคนก้าวหน้าและประสบความสำเร็จได้ เพราะอาศัยอิทธิบาทธรรม คือคุณธรรมเป็นเครื่องนำไปสู่ความสำเร็จ ทั้ง ๔ ประการดังนี้

- ๓.๑ ฉันทะ ได้แก่ เต็มใจทำ ต้องรักงานที่รับผิดชอบ
- ๓.๒ วิริยะ ได้แก่ แข็งใจทำ ต้องมีความมานะอุตสาหะพากเพียร
- ๓.๓ จิตตะ ได้แก่ ตั้งใจทำ ต้องดูแลสอดส่องเอาใจใส่ตลอดเวลา
- ๓.๔ วิมังสา ได้แก่ เข้าใจทำ ต้องใช้ปัญญาไตร่ตรองให้รอบคอบ

๔. แบบสัมปหังสนา เป็นการสอนแบบปลอบชโลมใจให้รื่นเริง คือบำรุงจิตใจให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยมุ่งชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้น ทำให้บรรยากาศในที่นั้น ๆ สดชื่นแจ่มใส ไม่ทำให้เขาขบเซาหดหู่ แต่ให้ทำผู้เรียนแจ่มใสปลอดโปร่ง แต่ทำให้เขาแจ่มใสทางจิตใจและสีหน้าก็พลอยอิ้มเอิบไปด้วย หลักการพูดให้รื่นเริง หมายถึง การพูดการสอนที่ทำให้ผู้ฟังมีจิตใจร่าเริง สรุปรวบรวมได้ดังนี้

- ๔.๑ พูดหักมุม หมายถึง การพูดหักมุมจากความคิดเดิมของเขา

^{๔๗} พระมหาสนอง ปจโจปการี (จ่านิล), **วิชาธรรมนิเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๕๓๙), เอกสารประกอบการสอน, หน้า ๓๒-๕๑.

๔.๒ พุทธันตมัย หมายถึง คำพูดที่ทันเหตุการณ์ เหมาะกับวัยของผู้ฟัง

๔.๓ พุทธคล่องจง หมายถึง การพูดสัมผัสอักษรคล้องจองได้ความหมาย เอามาพูดเชื่อมโยงกันได้อย่างสนุกสนาน

๔.๔ พุทธร้อยคำ หมายถึง การพูดต่อกันเป็นกลอนให้เกิดความสนุกสนาน หรือประดับคำพูดให้แพรวพราวมองเห็นภาพพจน์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๔.๕ พุทธตรงไปตรงมา หมายถึง พูดตรงประเด็นให้เห็นชัดเจน

๔.๖ พุทธพร้อมกับแสดงท่าประกอบ หมายถึง พูดพร้อมแสดงให้ทำตาม

๔.๗ พุทธแบบแต่งเติมคำ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงคำเก่าที่มีอยู่แล้วเพื่อให้เกิดคำใหม่ที่น่าสนใจยิ่งขึ้น

๔.๘ พุทธเล่าเรื่องซ้ำชั้น หมายถึง การเล่าเรื่องประกอบที่ซ้ำชั้นไม่หยาบโลน ทำให้เกิดประโยชน์ในขณะนั้น หรือทำให้บรรยากาศไม่เครียด สบายอารมณ์

๒.๔.๕ พุทธวิธีเกี่ยวกับการสอนในลักษณะต่าง ๆ

พุทธวิธีเกี่ยวกับการสอนของพระพุทธเจ้า มีหลายลักษณะและหลายประการ ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑) พุทธวิธีเกี่ยวกับการสอนในลักษณะธรรมสากัจฉาหรือสนทนาธรรม เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจในหลักธรรม ในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวกพระองค์ก็ใช้วิธีไม่น้อย เช่น ในปฐมปัจฉิมโรหณีสูตร การสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพราหมณ์ชาณุโสณิ ถึงเรื่องวิธีการอาบน้ำลอยบาป ครั้นจบการสนทนาแล้ว ชาณุโสณิพราหมณ์ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกเข้าถึงพระรัตนตรัย

๒) พุทธวิธีการสอนแบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ทรงใช้ในการแสดงธรรมหรือที่ประชุมใหญ่ ซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก และส่วนมากมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุม นั้น แต่ละคนรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า^{๔๘}

๓) พุทธวิธีเกี่ยวกับการสอนในลักษณะการตอบปัญหา ซึ่งผู้ที่มาถามปัญหานั้นนอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่าง ๆ แล้ว โดยมากมักเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น มาสอบถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตนบ้าง สอบถามเพื่อลองภูมิบ้าง เพื่อข่มให้หมดคำตอบหรือให้ได้รับความอับอายบ้าง สำหรับการตอบปัญหานั้น พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน โดยแยกประเภทปัญหาตามลักษณะของวิธีตอบ ๔ ประการ ดังนี้

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

- (๑) เอกังสพพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว)
- (๒) วิภังชพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรแยกตอบ)
- (๓) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม)
- (๔) รูปนัยปัญหา (ปัญหาที่ควรงดตอบ)^{๔๙}

๒.๔.๖. พุทธวิธีเกี่ยวกับการสอนในลักษณะวางกฎข้อบังคับ

แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพชนาทิเตยนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็จะทรงดำหนิชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤติไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น จากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้น ๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์

ในการสอนแบบนี้ ฟังสังเกตว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท โดยความเห็นชอบของสงฆ์ ซึ่งบาลีใช้คำว่า “สงฆสมุทฺธตาย” แปลว่า “เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์” หมายความว่า ทรงบัญญัติโดยชี้แจงให้เห็นแล้วว่า ถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียอย่างไร เมื่อรับจะมีผลดีอย่างไร จนสงฆ์รับคำของพระองค์ว่า “ดีแล้ว” ไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ^{๕๐}

๒.๔.๗. พุทธวิธีและอุบายประกอบการเผยแผ่พุทธจริยธรรมในการเผยแผ่พุทธจริยธรรม

พระพุทธเจ้าใช้พุทธวิธีและอุบายประกอบการเผยแผ่ ดังนี้

๑) การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายและการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำได้แม่นยำเห็นจริงและเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น เช่นเมื่อจะอธิบายให้เห็นว่าบุคคลควรพูดแต่คำที่น่าพอใจ ไม่ควรพูดคำไม่น่าพอใจ แม้แต่สัตว์อื่นเขาก็ชอบคำพูดที่น่าพอใจเช่นกัน ก็เล่านิทานชาดกเรื่อง โคนันทวิศาล^{๕๑} เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์และนิทานประกอบการสอนมากมายเพียงใด จะเห็นได้จากการที่ในคัมภีร์ต่าง ๆ มีอุทาหรณ์และนิทานปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวก็มีนิทานชาดกถึง ๕๔๗ เรื่อง

๒) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้า เช่น กลิ่นดอกไม้อลอยไปทวนลมไม่ได้ กลิ่นจันทน์ กลิ่นกฤษณาหรือกลิ่นกระลำพัก ก็ลอยไปทวนลมไม่ได้ ส่วนกลิ่นของสัตว์บุรุษ ลอยไปทวนลมได้ กลิ่นสียอดเยี่ยมดีกว่ากลิ่นหอมเหล่านี้

^{๔๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐.

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๐.

^{๕๑} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐.

คือ กลิ่นจันทน์ กลิ่นกฤษณา กลิ่นดอกกุบล และกลิ่นดอกมะลิ^{๕๒} ตัณหาย่อมเจริญ แก่มนุษย์ผู้ประพฤติประมาท เหมือนเถาย่านทรายเจริญในป่า เขาย่อมเร่ร้อนไปมา เหมือนนวานรที่ต้องการผลไม้เที่ยวเร่ร้อนไปมาในป่า ฉะนั้น^{๕๓}

๓) **ใช้อุปกรณ์การสอน** ในสมัยพุทธกาลย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ อย่างไรก็ตาม มีตัวอย่างที่ทรงใช้อุปกรณ์การสอนเหมือนกัน โดยทรงใช้เครื่องใช้ที่มีอยู่ในกรณีสอนผู้เรียนที่มีอายุน้อย ๆ ซึ่งเข้าใจจากวัตถุดิบได้ง่ายกว่านามธรรม บางทีก็ทรงใช้วิธีทายปัญหาซึ่งช่วยให้เกิดความรู้สึกสนุกสำหรับเด็ก ดังปรากฏในสามเณรปัญหา ความว่า “อะไรชื่อว่า หนึ่ง...อะไรชื่อว่า สอง...อะไรชื่อว่า สาม...อะไรชื่อว่า สี่”^{๕๔}

๔) **ทำให้ผู้เป็นตัวอย่าง** วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำให้เป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นไปในรูปทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำให้เป็นตัวอย่าง ก็คือพระจริยวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกติ แต่ที่ทรงปฏิบัติเป็นเรื่องราวเฉพาะก็มี ดังเช่น “คราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอานนท์ตามเสด็จ ขณะเสด็จไปตามเสนาสนะที่อยู่ของพระสงฆ์ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูลและอุจจาระของตน ไม่มีผู้พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหาจัดการทำความสะอาด ให้นอนโดยเรียบร้อย เสร็จแล้วจึงทรงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องนั้น และตรัสตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้คอยพยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้จะพยาบาลเรา ก็จงพยาบาลภิกษุผู้เกิด”^{๕๕}

๕) **การเล่นภาษา** เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปัญญา ข้อนี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีรอบไปทุกด้าน เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที ทำนองกลอนสวด บางทีเขาทูลถามหรือกล่าวข้อความ โดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ดีงาม พระองค์ก็ตรัสตอบไปด้วยคำพูดเดียวกันนั่นเอง แต่เป็นคำพูดในความหมายที่ต่างออกไปเป็นฝ่ายดีงาม คำสนทนาโต้ตอบแบบนี้ มีรสอยู่แต่ในภาษาเดิม แปรออกสู่ภาษาอื่นย่อมเสียรสเสียความหมาย บางครั้งผู้มาเฝ้าปรึกษาพระองค์ ด้วยคำพูดต่าง ๆ ที่รุนแรงยิ่งพระองค์ยอมรับคำปรึกษาเหล่านั้นทั้งหมด แล้วทรงแปลความหมายอธิบายเสียใหม่ให้เป็นเรื่องดีงาม เช่น กรณีของเวรัญชพรหมณ์และสีหเสนapatiผู้รับแผนมาจากนิครนถ์นาฏบุตร

๖) **อุบายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล** การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เริ่มแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยพระพุทโธบายที่ได้ผลดีอย่างยิ่ง ในการสั่งสอนแสดงธรรมก็เช่นกัน ทรงมักเริ่มต้นด้วยบุคคลที่เป็น

^{๕๒} พ.ธ.(ไทย) ๒๕/๕๔-๕๕/๔๓-๔๔.

^{๕๓} พ.ธ.(ไทย) ๒๕/๓๓๔/๑๓๗.

^{๕๔} พ.ธ.(ไทย) ๒๕/๔/๕.

^{๕๕} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๒๔/๒๔๐.

พระมหากษัตริย์หรือประมุขของประเทศ อีกทั้งผู้นำของลัทธิต่างๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาของพระองค์นั้นได้ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งและรวดเร็ว อีกทั้งเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์เป็นอย่างดีด้วย

๓) **การรู้จักจังหวะและโอกาส** วิธีสอนนี้เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ยังไม่เกิดปรีชาญาณแห่งอินทรีย์หรือญาณ ผู้สอนต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตั้งต้นทำ แต่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะและโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไป ดังตัวอย่างเช่น ในระยะเริ่มแรกประกาศพระพุทธศาสนา ณ วันมาฆปุรณมี หลังตรัสรู้ ๓ เดือน เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะ พระองค์ก็ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ เป็นการใช้จังหวะและโอกาสให้เกิดประโยชน์

๔) **ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ** ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ตัดค้นหา มานะ ทิฐิเสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญสุด แต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุดก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สึกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ยอมรับให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม โอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปล่อยก็ปล่อย ดังพระดำรัสว่า “เราฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ด้วยวิธีแบบสุภาพบ้าง วิธีแบบรุนแรงบ้าง วิธีทั้งแบบสุภาพและแบบรุนแรงบ้าง”^{๕๖}

๕) **ลงโทษและการให้รางวัล** มีคำสรรเสริญพระพุทธคุณที่ยกมาแสดงข้างต้นว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงฝึกอบรมชุมชนได้ดีถึงเพียงนี้โดยไม่ต้องใช้อำนาจ” แสดงว่าการใช้อำนาจลงโทษไม่ใช่วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม การลงโทษน่าจะมีอยู่แบบหนึ่ง หมายถึงการลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย ในทางวินัยถือว่า มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว และบทบัญญัติเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยความเห็นชอบแห่งสงฆ์ ส่วนในทางธรรม ภิกษุที่เหลื่อของคือว่ายากสอนยากจริง ๆ สอนไม่ได้จริง ๆ ก็จะกลายถูกเพื่อนพรหมจารีและเพื่อนภิกษุถือว่าเป็นผู้ที่ไม่ควรว่ากล่าวสั่งสอนและตักเตือน ไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วยไม่ว่าทางธรรมหรือวินัย โดยวิธีนี้ซึ่งถือเป็นบทลงโทษที่รุนแรงที่สุด ส่วนการให้รางวัล ทรงใช้การชมเชยยกย่อง แต่ก็เป็นในรูปแบบการยอมรับคุณค่าความดีของผู้คน คือกล่าวชมโดยธรรม ให้เขามั่นใจในการทำความดี

๑๐) **กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า** ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นบางครั้งคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปัญญา คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการ และกลวิธีต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป อย่างไรก็ตาม การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาเช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง การประกาศพระศาสนาพระพุทธเจ้าก็ทรงประสบปัญหาเฉพาะหน้าอยู่ตลอดเวลา และทรงแก้สำเร็จไปในรูปต่าง ๆ กัน ดังเช่นที่ปรากฏในธนัญชาสูตร อักโกสกสูตร สุนทริกสูตรและกสิสูตร เป็นต้น

บรรจบ บรรณรุจิ ได้กล่าวถึงพุทธวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้าไว้หลายประการ^{๕๗} ดังนี้

๑) วิธีการสอนแบบอธิบายเชิงวิเคราะห์ วิธีนี้ทรงใช้ในการสอนพระอัญญาโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะและพระอัสสชิ โดยทรงชี้ให้เห็นทางปฏิบัติที่ผิดและเสนอแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง รวมทั้งทรงวิเคราะห์ให้เข้าใจถึงสามัญลักษณะคือความไม่เที่ยง ความเป็น

^{๕๖} อ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

^{๕๗} บรรจบ บรรณรุจิ, **เล่มนี้มีปัญหา**, (กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕-๕๔.

ทุกข์และความไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงของชั้น ๕ อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ กับ ทรงใช้สอนพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะและพระนาคิยะ พระสารีบุตร พระองค์ทรงวิเคราะห์ให้เข้าใจถึงว่าเวทนาไม่เที่ยง พระมหาโมคคัลลานะพระองค์ทรงวิเคราะห์ให้เข้าใจถึงว่าธาตุ ๔ คือ ปฐวี อาโป เตโช วาโย ที่ประชุมกันเข้าเป็นกายเป็นของไม่ใช่ตัวตน

๒) วิธีการสอนแบบอธิบายธรรมขั้นต่ำขึ้นไปถึงธรรมขั้นสูง วิธีนี้ทรงใช้สอนพระยสะ พระวิมลละ พระสุพาหุ พระปุณณชิ พระควัมปติ และพระมหากัปปินะ โดยทรงชี้ให้เห็นว่า ทานและศีลมีผลส่งให้ไปเกิดในสวรรค์อันเป็นแดนที่พรั่งพร้อมด้วยเบญจกามคุณ แต่ถึงอย่างไร เบญจกามคุณในสวรรค์นั้น ก็ยังเป็นของต่ำช้าให้โทษ เป็นทุกข์ สุดท้ายทรงชี้ให้เห็นว่าการออกบวชเป็นทางที่ดีที่สุดแล้วทรงตอกย้ำเรื่องทุกข์ เหตุเกิดของทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้เข้าถึงความดับทุกข์

๓) วิธีการสอนแบบให้ผู้ฟังตั้งปัญหาทูลถาม วิธีนี้ทรงใช้สอนพระกุมารกัสสปะ พระสภียะ พระอชิตะ พระติสสเมตเตยยะ พระปุณณกะ พระเมตตคุ พระโธทะกะ พระอุปสีวะ พระนันทะ พระเหมกะ พระโตเทยยะ พระกัปปะ พระชตุกัณณิ พระภัทราวุธ พระอุทยะ พระเปสาละ พระโมฆราช และพระปิงคิยะ โดยทรงเปิดโอกาสให้พระสาวกตั้งกล่าวนี้อุทถามปัญหาต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ความพ้นทุกข์

๔) วิธีการสอนแบบยกเรื่องให้สอดคล้องกับประสบการณ์เดิมของผู้ฟัง วิธีนี้ทรงใช้สอนพระอรุเวลกัสสปะ พระนทีกัสสปะ พระคยากัสสปะ โดยทรงพิจารณาเห็นว่าพระสาวกทั้ง ๓ รูปนี้คุ้นเคยกับการบูชาไฟจึงทรงยกเรื่องไฟ คือ รากะ โทสะ โมหะ มาสอนเพื่อทรงชี้ให้เห็นว่า ไฟดังกล่าวเผาไหม้สัตว์ให้เราร้อนเช่นเดียวกับไฟที่ทันททั้ง ๓ เคยบูชาแล้ว

๕) วิธีการสอนแบบแสดงธรรมตามใจผู้ฟัง วิธีนี้ทรงใช้ในการสอน พระนาลกะ พระปุณณะ พระอานนท์ พระกังขาเรวตะ พระสุภูติ พระปิลินทวัจนะ พระนาลกะประสงค์จะฟังโมเนยยปฏิบัติ พระองค์ก็ทรงแสดงให้ฟังตามที่ทูลขอ พระปุณณะประสงค์จะฟังพระดำรัสตรัสเตือนสำหรับอยู่ในสุนาปรีตชนบท พระองค์ก็ทรงแสดงให้ฟัง พระอานนท์ประสงค์จะได้ฟังธรรมะทุกเรื่องที่ตรัสสอน พระองค์ก็ทรงแสดงให้ฟัง พระกังขาเรวตะ พระสุภูติและพระปิลินทวัจนะ ๓ รูปนี้ประสงค์จะรับกรรมฐานไปปฏิบัติก็ทรงประทานให้ตามที่ทูลขอ กับทรงใช้สอน พระมหาโกฏิฐิกะ พระนันทกะ พระภคฺ พระกิมพิละ พระภัททียะ(กาฬิโคธาบุตร) พระมหาอุทายี พระโสภิตะ พระรัฐบาล พระเสละ พระอุปวาณะ พระมหาปณณก พระพากุละ พระกุนทธานะ ซึ่งพระสาวกทั้ง ๑๓ รูปนี้แม้จะไม่มีหลักฐานระบุว่าได้ฟังธรรมเรื่องอะไรจากพระพุทธเจ้า แต่ก็มีหลักฐานระบุว่าท่านได้ปฏิบัติกรรมฐานจึงทำให้สันนิษฐานได้ว่า ท่านจะต้องได้รับกรรมฐานมาจากพระพุทธเจ้าแน่นอน เพราะต่างล้วนได้ฟังธรรมในสำนักพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น และพระพุทธเจ้าจะต้องทรงประทานกรรมฐานให้ตามที่ทูลขอเหมือนที่ทรงประทานแก่พระกังขาเรวตะ พระสุภูติ และพระปิลินทวัจนะ อย่างแน่นอน

๖) วิธีการสอนแบบดำหนิให้ตระหนัก วิธีนี้ทรงใช้สอน พระยโสเช พระสคตะ พระอุปเสนะ พระปิณโฑลภารทวาชะ โดยทรงดำหนิพระยโสเชในเรื่องที่พระบริวารของท่านส่งเสียงดัง ทรงดำหนิพระสาคตะในเรื่องที่ท่านดื่มเหล้าจนเมาหมดสติ ทรงดำหนิพระอุปเสนะในเรื่องบวชได้เพียง ๑ พรรษาก็เป็นอุปชฌาย์บวชให้กุลบุตรอื่น และทรงดำหนิพระปิณโฑลภารทวาชะในเรื่องไม่รู้ประมาณในอาหาร ซึ่งพระสาวกทั้ง ๔ รูปนี้เมื่อถูกดำหนิก็ตระหนักและบำเพ็ญเพียรจนบรรลุอรหัตผล

๓) วิธีการสอนแบบให้ความหวัง วิธีนี้ทรงใช้สอน พระนันทะ พระวัคชีสะ โดยทรงให้ความหวังแก่พระนันทะว่าหากบรรลुरुหัตตผลก็จะได้นางฟ้าตามที่ปรารถนา และทรงให้ความหวังแก่พระวัคชีสะว่า หากได้เรียนรู้อาการ ๓๒ แล้วก็จะรู้ที่เกิดของพระอรหันต์ตามที่ต้องการ ซึ่งเมื่อพระสาวกทั้ง ๒ รูปนี้ได้บรรลुरुหัตตผลแล้วก็รู้ทันทีว่า ความหวังที่พระพุทธเจ้าทรงให้ไว้นั้นคืออุบายสอนธรรมที่ฉลาด

๔) วิธีการสอนแบบให้ลองผิดก่อนแล้วจึงสอนวิธีปฏิบัติที่ถูกให้ภายหลัง วิธีนี้ทรงใช้สอน พระโสมโกฬิวิสะ และพระเมฆิยะ โดยทรงปล่อยให้พระโสมโกฬิวิสะบำเพ็ญเพียรอย่างหนักด้วยการเดินจงกรมจนกระทั่งเท้าแตกได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัสก่อนแล้ว จึงทรงสอนวิธีปฏิบัติที่ถูกคือ บำเพ็ญเพียรแต่พอเหมาะไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป และทรงปล่อยให้พระเมฆิยะไปอยู่ปฏิบัติธรรมตามลำพังแล้วไม่สามารถข่มจิตได้จนต้องกลับมาหาพระองค์อีก และทูลขอให้ตรัสบอกวิธีทำจิตให้สงบ ซึ่งเมื่อพระสาวกทั้ง ๒ รูปนี้ปฏิบัติตามที่ตรัสบอกก็ได้บรรลुरुหัตตผล

๕) วิธีการสอนแบบตรัสแนะเสริม วิธีนี้ทรงใช้สอน พระอนุรุทธะ โดยทรงพิจารณาเห็นว่าพระอนุรุทธะกำลังตรึกถึงธรรมอย่างถูกต้อง แต่ยังไม่แจ่มแจ้งถึงได้ตรัสแนะเสริมให้ติดต่อไปจนเข้าใจแจ่มแจ้ง

๑๐) วิธีการสอนแบบค่อยเป็นค่อยไป วิธีนี้ทรงใช้สอน พระราหุล และพระจูฬปันถก พระองค์ทรงสอนพระราหุล ซึ่งมีอายุ ๑๕ ขวบเพิ่งบวชใหม่ให้สำรวมในการพูด เมื่อท่านมีอายุ ๑๘ ปี พระองค์ก็ทรงสอนให้พิจารณารูปทั้งปวงว่าไม่ใช่ของเรา เพื่อแก้ปัญหาของท่านให้แก้แล้วถ้าในหลักของไตรลักษณ์ และเมื่อท่านอายุ ๒๐ ปี พระองค์ทรงเห็นว่ามีปัญหาแก้แล้ว จึงตรัสเตือนให้ท่านเร่งทำที่สุดของทุกขให้ได้ ส่วนพระจูฬปันถก พระองค์ทรงสอนให้ท่านนั่งมองดูดวงอาทิตย์พลางลูบผ้าขาว พร้อมทั้งนึกบริกรรมว่า “ผ้าเช็ดฝุ่น ผ้าเช็ดฝุ่น” ครึ่งผ้าขาวเริ่มสกปรก พระองค์ก็ทรงสอนให้ท่านได้คิดพิจารณาเปรียบเทียบจิตเหมือนผ้าขาวจนได้บรรลुरुหัตตผล

๑๑) วิธีการสอนแบบเลือกให้ศึกษา วิธีนี้ทรงใช้ในการสอน พระอุบาลี โดยที่ทรงพิจารณาเห็นว่าพระอุบาลีนี้หากไปอยู่ปฏิบัติธรรมตามลำพังแล้วก็จะชำนาญเฉพาะการเจริญวิปัสสนาเท่านั้น แต่จะไม่เชี่ยวชาญในการพิจารณาตัดสินพระวินัยจึงทรงบอกให้ท่านอยู่ปฏิบัติธรรมในสำนักของพระองค์ ซึ่งท่านก็ทำตามตามที่ทรงเลือกให้

๑๒) วิธีการสอนแบบย้อนคำพูดให้คิด วิธีนี้ทรงใช้ในการสอน พระองคุลิมาล โดยเมื่อวันพระองคุลิมาลวิ่งไล่หมายจะปลงพระชนม์ของพระองค์พร้อมทั้งร้องตะโกนบอกให้พระองค์หยุด พระองค์ได้ตรัสย้อนว่า พระองค์หยุดแล้วแต่พระองคุลิมาล (ขณะนั้นยังเป็นโจร) ต่างหากที่ยังไม่หยุด ซึ่งก็หมายความว่า พระองค์หยุดทำบาปแล้ว แต่พระองคุลิมาลยังไม่หยุด พระองคุลิมาลเข้าใจตามที่พระองค์ทรงหมายถึง จึงยอมทิ้งดาบแล้วทูลขอบวช

๑๓) วิธีการสอนแบบรอให้ผู้ฟังมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิต วิธีนี้ทรงใช้สอน พระพาหิยะ โดยทรงพิจารณาเห็นว่าพระพาหิยะขณะเฝ้าพระองค์อยู่นั้น สภาพร่างกายและจิตยังไม่พร้อม เพราะเดินทางมาไกลและเพ่งมาถึง ร่างกายยังเหนื่อยอ่อนและจิตก็ไม่สงบ เพราะสติใจเกินไปที่ได้มาพบพระองค์ ดังนั้นเมื่อท่านทูลขอให้แสดงธรรมให้ฟังทรงยับยั้งไว้ก่อน ต่อเมื่อเห็นว่าท่านหายเหนื่อยและจิตก็สงบแล้วจึงทรงแสดงธรรมให้ฟัง

๑๔) วิธีการสอนแบบปลอกใจ วิธีนี้ทรงใช้สอนพระวักกลี โดยในตอนแรกทรงขับไล่พระวักกลีเพราะโทษฐานที่ละทิ้งการบำเพ็ญสมณธรรม เทียบติดตามดูพระรูปกายของพระองค์ เป็นเหตุให้พระวักกลีเสียใจถึงขั้นจะไปกระโดดภูเขาลงตัวตาย พระองค์จึงเสด็จไปปลอกและทรงให้กำลังใจจนพระวักกลีเกิดความรู้แจ้งได้บรรลุอรหัตตผลในที่สุด

๑๕) วิธีการสอนแบบยั่วให้แสดงความสามารถแล้วให้อิโวาท วิธีนี้ทรงใช้ในการสอนพระโสณกุฏิกัณณะ โดยทรงให้พระโสณกุฏิกัณณะซึ่งเดินทางมาเฝ้าจากแคว้นอวันตีได้แสดงความสามารถด้วยการสวดสรภัญญะ ครั้นแล้วได้ตรัสชมและประทานพระอิโวาท

๑๖) วิธีการสอนแบบแสดงธรรมโปรดคนทั่วไปแต่มีเป้าหมายอยู่ที่คนคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง วิธีนี้ทรงใช้สอน พระมหากัจจายนะ และพระกาฬุทายี เป็นต้น

สรุปความว่า การเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธเจ้าท่าน ทรงใช้วิธีการและพุทธวิธีหลายประการ ตามหลักการและเหตุผลและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในแต่ละสถานที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งพระสงฆ์หรือนักเผยแผ่พุทธจริยธรรมในปัจจุบัน ควรจะได้ตระหนักและศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่พุทธจริยธรรมของพระองค์ให้ลึกซึ้ง เพื่อประโยชน์ คือ การนำพุทธวิธีของพระองค์มาเป็นแนวทางในการเผยแผ่พุทธจริยธรรมให้ได้ผลตามพุทธประสงค์ต่อไป

๒.๕ คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ตามแนวพระพุทธศาสนา

คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามในศาสนอนายน่าอัศจรรย์ โดยผู้สอนต้องมีคุณสมบัติภายนอก และคุณสมบัติภายใน ดังนี้

๒.๕.๑ คุณสมบัติภายนอก

คุณสมบัติภายนอก ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ หมายถึง รูปร่างหน้าตา การแสดงออกทางการเคลื่อนไหว เป็นมารยาทที่งดงาม สันคยอมรับ มีความเป็นเสน่ห์ มีท่าทีสง่าผ่าเผย งามอาจ สงบเยือกเย็น จึงเป็นเหตุให้ผู้ฟังเกิดศรัทธายิ่งขึ้น ดังคาสรรเสริญของพราหมณ์ในพรหมายูสูตรว่า ,ชนทั้งหลายที่ท่านพระสมณโคดม ทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง สมทานให้อาจหาญ ให้อำนาจด้วยธรรมมีกาแล้ว เมื่อลุกไปจากที่นั่งแล้วยังเหลือพลหลังกลับมาอง ด้วยไม่อยากจะละจากไป^{๕๘}

๒.๕.๒ คุณสมบัติภายใน

คุณสมบัติภายใน เป็นคุณธรรมที่ผู้เผยแผ่พึงปฏิบัติ และเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม เพื่อจะได้สอนให้ถูกประเด็นทั้งภาคทฤษฎี (พระปริยัติสัทธรรม) และภาคปฏิบัติ (ปฏิบัติสัทธรรม) โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ ปฏิเวธสัทธรรม ได้แก่ ความสุข ความเจริญต่อผู้ฟังเป็นที่ตั้ง และมีจิตประกอบด้วยเมตตาเป็นหลัก ด้วยคุณธรรมบุคคลผู้จะเผยแผ่หรือประกาศหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาได้นั้น พึงตั้งอยู่ในคุณสมบัติที่เกื้อกูลต่อชาวโลกหลายประการ ดังต่อไปนี้

๑) ปณิธาน ในการแสดงธรรมต่อผู้ฟัง นักเผยแผ่พึงตั้งจิตไว้ในใจของตนก่อนแสดงว่า จักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับเหตุการณ์ พร้อมยกเหตุผลให้สมจริงมาประกอบ แสดงด้วยเมตตาจิตหวัง

^{๕๘} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๘๗/๓๗๐-๓๗๓, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๗๘-๔๗๙.

อนุเคราะห์ไม่ใช่เพื่อหวังลาภสักการะ และไม่แสดงธรรมไปกระทบต่อใครให้เสียหายหรือตาดำตรงๆ ทำให้ผู้ฟังคนนั้นเกิดความไม่พอใจ^{๕๙}

๒) ปฏิสัมภิทา ความเข้าใจ ปัญญาที่แตกฉานในอรรถ (เนื้อหาสาระ) เข้าใจในธรรม (อธิบายย่อหรือพิสดารได้) เข้าใจในหลักนิรุกติ (การซ้ำของในภาษา) และเข้าใจในหลักปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า^{๖๐}

๓) พหูสูต การคงแก่เรียน การได้ฟังมาก จาได้ คล่องปาก เพ่งพินิจให้ขึ้นในใจของตน และสามารถขบคิดได้ด้วยทฤษฎี คือ เห็นตามได้ด้วยเหตุผลที่เป็นจริง^{๖๑}

๔) การรู้จักแสดงธรรมไปตามขั้นตอน การแสดงธรรมไปโดยคำนึงถึงภาวะของผู้ฟังเป็นหลัก โดยเริ่มจากสิ่งที่มองเห็นด้วยตาไปจนถึงพิจารณาเห็นด้วยปัญญาภายในของตน ได้แก่ เล่าเรื่อง ทานกถาให้ฟังก่อน (การให้ทาน) ชี้แจงผลดีของการเป็นคนมีศีลมีความประพฤติที่เรียบร้อยดีงาม จากนั้นก็เล่าเรื่องสวรรค์ คือ ความสุขใจให้ฟังถัดมา และโยงไปเรื่องโทษของกามที่ทำให้มนุษย์ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอยู่เนืองนิตย์ ชี้แจงทางออกจากกามหรือทางออกจากทุกข์นั้น โดยวิธีการสลัดทิ้ง กาม

ในเรื่องคุณสมบัติของผู้เผยตามหลักการทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่ (ผู้ส่งสาร) กับ ผู้ฟัง (ผู้รับสาร) นั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน เป็นผู้มีความเมตตากรุณาเอื้ออาทรกันในด้านของการอบรมสั่งสอนและให้คำแนะนำต่างๆ สำหรับคุณสมบัติของผู้เผยแผ่มีท่านผู้รู้ให้ความหมายไว้ในที่หลายแห่งดังมีปรากฏ ดังนี้

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร หรือองค์คุณของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ ดังนี้^{๖๒}

๑) เป็นที่รักเป็นที่พอใจ	๒) เป็นที่เคารพ
๓) เป็นที่ยกย่อง	๔) เป็นนักพูด
๕) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ	๖) เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้
๗) ไม่ชักนำในอฐานะ	

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายความเป็นกัลยาณมิตรไว้ในหนังสือพุทธวิธีในการสอนไว้^{๖๓} ดังนี้

๑) ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้ผู้ฟังอยากสนใจ อยากซักถาม

๒) ครุ น่าเคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะ ชวนให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่ฟังได้อย่างปลอดภัย

^{๕๙} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๕๙/๑๗๔, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^{๖๐} อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๗๒/๑๘๓-๑๘๔, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๕๒-๒๕๓.

^{๖๑} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๘๗/๑๐๔-๑๐๕, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๘๗/๑๕๕.

^{๖๒} อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โอเอ้นจิการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖.

๓) ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝน ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ๆ เป็นที่ยกย่อง น่าเอาเยี่ยงอย่าง ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาได้

๔) วัตตะ รู้จักว่ากล่าว คือ รู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผล โดยอาจเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจได้

๕) วณักขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำโต้เถียง คำซักถาม คำล่วงเกิน คำตักเตือน คำวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนได้ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์ แม้บางครั้งอาจถูกต่อต้านจากลัทธิภายนอกมาขัดขวางต้องงานเผยแผ่ธรรม

๖) คัมภีรญฺจ กถํ กัตตา สามารถอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้ นักเผยแผ่ที่ดีต้องมีความรู้ในศาสตร์หลายๆ อย่าง และต้องฉลาดในการเลือกใช้วิธีเผยแผ่แบบต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ฟังเพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามได้

๗.) โน จัฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส แต่ต้องรู้จักชักจูงแนะนำในทางที่ถูกที่ควร

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้อธิบายความหมายของคุณสมบัติของกัลยาณมิตรไว้ว่า “ครูที่มีความกรุณาต่อศิษย์จะเป็นครูที่มีองค์คุณของกัลยาณมิตร ๗ ประการ^{๖๔} ดังนี้

๑) น่ารัก น่าวางใจได้อย่างสนิทสนม อยากเข้าไปหาเพื่อปรึกษาหารือสอบถามเรื่องวิชาการและอื่น ๆ

๒) น่าเคารพ เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจที่ได้เข้าไปหาเป็นที่พึ่งพาได้อย่างปลอดภัย

๓) น่ายกย่อง เป็นผู้ทรงภูมิปัญญา มีความสามารถในวิชาการนั้น ๆ และในเรื่องอื่น ๆ อย่างน่าทึ่ง เป็นความภาคภูมิใจของศิษย์ที่มีความรู้สึกว่ามีอาจารย์เก่ง

๔) รู้จักพูด คอยให้คำแนะนำ ว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี รู้ว่าขณะใดควรพูดอย่างไร ให้คำแนะนำประเภทไหน อันนี้รวมถึงความสามารถที่จะสอนที่จะถ่ายทอดอย่างมีประสิทธิภาพด้วย

๕) อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่าง ๆ ของศิษย์เสมอ ไม่เบื่อหน่าย มีวิญญานของความเป็นครู รักการสอนถ่ายทอดวิชาความรู้อย่างแท้จริง

๖) แถลงเรื่องลึกซึ้งได้ มีความสามารถในการอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง เรื่องยาก ๆ อธิบายให้เป็นที่น่าสนใจได้ และเรื่องง่าย ๆ บางครั้งก็สามารถอธิบายได้อย่างลึกซึ้งละเอียดพิสดาร

๗) ไม่ชักนำในทางเสียหาย เป็นครูที่ดีจะต้องไม่ชักจูงให้ศิษย์ไปในทางเสียหาย อันนี้รวมถึงตัวครูเองต้องมีความประพฤติดีเป็นแบบอย่างที่ดีงามของศิษย์ด้วย

แสง จันทร์งาม^{๖๕} ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของนักเผยแผ่ที่ดี ดังนี้

๑. มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิต

๒. ไม่ถือตัวหยิ่งยโส

^{๖๔} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๖๕} แสง จันทร์งาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๔ - ๓๐.

๓. มีความอดทน ใจเย็น
๔. มีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่หน้า
๕. มีความรอบคอบ
๖. มีความประพจน์น่าเคารพบูชา
๗. รู้จักภูมิสติปัญญาของผู้ฟัง

นอกจากนี้คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธศาสนา องค์ประกอบของสัทบุรุษตามหลักพุทธธรรมนั้นเรียกว่า สัทบุรุษธรรม ๗^{๖๖} ซึ่งคำว่า สัทบุรุษธรรม แปลว่า ธรรมของสัทบุรุษ คือคนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นคนที่สมบูรณ์เรียกว่า “สัทบุรุษ”^{๖๗} ได้แก่บุคคลที่ผ่านการอบรมตนเองมาดี มีคุณสมบัติแห่งความดีงามอย่างสมบูรณ์ ดังนั้นเพื่อความเป็นกัลยาณมิตรที่งดงาม หลักสัทบุรุษธรรมทั้ง ๗ ต่อไปนี้ จึงมีความจำเป็นที่ผู้เป็นกัลยาณมิตรควรนำไปประพจน์ปฏิบัติ^{๖๘} มีรายละเอียดดังนี้

๑. ฌัมมัญญตา คือ รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต รู้หลักความจริงตามธรรมชาติ รู้เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

๒. อัถถัญญตา คือ รู้ความมุ่งหมาย และรู้จักผล ต้องรู้ความหมาย ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอน ชัดเจน (Goal Oriented)

๓. อัถตัญญตา คือ รู้จักตน คือเราต้องรู้ตามสภาพความเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นอยู่ในฐานะภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และมีพฤติกรรมลักษณะนิสัยเป็นอย่างไร การรู้จักตนเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อรู้จักตนเองดีแล้วจะนำไปสู่การยอมรับตน (Self Acceptance) แล้วจะเปิดเผยตน (Self Disclosure) สามารถสื่อสารภายในตนได้อย่างดียิ่ง ผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนได้ดีจะเป็นผู้ที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณ์ญาณที่สุ่มรอบคอบ มีเหตุมีผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่ง

๔. มัตตัญญตา คือ รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency) คือ ไม่ส่งสารที่ซ้ำซากมากหรือน้อยจนเกินไป

๕. กาลัญญตา คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม รู้กาลในการกระทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่างๆ รู้จักเวลาอันเป็นประโยชน์ ผู้ส่งสารควรรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควร เวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสาร แม้จะเป็นการสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการสื่อสารมวลชน นอกจากการสื่อสารนั้นจะไม่ประสบความสำเร็จแล้วบางครั้งอาจจะมีข้อพิพาทหรือข้อบาดหมางใจตามมา หากเราย้อนดูประวัติศาสตร์ แม้แต่นักวิทยาศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงของโลกยังได้รับโทษจากการประกาศสัจธรรมหรือทฤษฎีความรู้ของตนในเวลาที่ไม่เหมาะสม

^{๖๖} อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๖.

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒๖.

^{๖๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒๗-๖๒๘.

๖. ปริสัญญูตา คือ รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่า กลุ่มผู้รับสาร เป้าหมาย ผู้ส่งสารจะต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมายการสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น พระพุทธเจ้าเผยแผ่ธรรมะของพระองค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะว่าพระองค์ทรงรอบรู้ผู้รับสารอย่างรู้แจ้งตลอด ทรงรู้ไปถึงภูมิหลังหรือกรรมเก่า ตั้งแต่ชาติก่อนของผู้รับสาร ผู้ส่งสารที่เป็นปุถุชนธรรมดาที่มีความจำเป็นต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมายว่าเขาเหล่านั้นเป็นใคร ต้องรู้จักเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ฯลฯ ยิ่งรู้จักกลุ่มเป้าหมายการสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมาก

๗. บุคคลัญญูตา คือ รู้จักบุคคล รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า ผู้รับสารแต่ละคน แต่ละกลุ่มมีลักษณะจำเพาะเป็นของตน มีจิต มีอหังการ มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยเพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้ นักวิชาการการสื่อสารแถบทวีปตะวันตกได้จำแนกกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายออกเป็น ๕ กลุ่ม คือ กลุ่มที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง กลุ่มที่เห็นด้วย กลุ่มเป็นกลาง กลุ่มที่ไม่เห็นด้วย และกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

๒.๖ แนวคิดและเทคนิคการเผยแผ่ธรรม

พระโสภณธรรมวาที (บุญมา อาคมบุญโย) ได้กล่าวถึงรูปแบบวิธีการสื่อสารเคล็ดลับ หรือศิลปะการเทศน์ ที่น่าสนใจ^{๒๙} ไว้ดังนี้

คำว่า “เคล็ดลับ” หมายถึงกลเม็ดหรือวิธีที่ชาญฉลาดที่คนส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักหรือรู้จักแต่ยังไม่คุ้นเคยนัก

คำว่า “ศิลปะ” หมายถึง ความมีฝีมือหรือความชำนาญในการแสดงออก ในที่นี้หมายถึง ศิลปะในการเทศน์

ส่วนคำว่า “การเทศน์” หมายถึง การยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดงเพื่อสั่งสอนประชาชนให้รู้ให้เข้าใจ จะได้ละชั่วทำดีมีสวรรค์และนิพพานเป็นจุดหมายของชีวิต

การเทศน์ในที่นี้ หมายถึงการเทศน์ ๒ แบบ ดังนี้

๑. การเทศน์ปฐกถา ไม่อ่านคัมภีร์

๒. การเทศน์ปฐกถา-วิสันนา

ในการเทศน์นั้น มีเคล็ดลับและศิลปะสำคัญที่นักเทศน์ควรทำความเข้าใจอยู่ ๓ ประการ คือ ทุณ ทาง ธรรม

๑) คำว่า “ทุณ” หมายถึง พื้นความรู้และความสามารถที่มีอยู่เดิม ถ้าจะเป็นนักเทศก์ต้อง มีอย่างน้อย ๖ ประการ ดังนี้

๑. รู้หลักธรรม

๒. จำหลักสูตร

^{๒๙} พระโสภณธรรมวาที (บุญมา อาคมบุญโย), **วิชาการเทศนา**, (กรุงเทพมหานคร : เอมีเทรตติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑-๓๓.

๓. พุดฉะฉาน
๔. ปฏิภาณไว
๕. น้ำใจงาม
๖. มีความรอบรู้

๒) คำว่า “ทาง” หมายถึง วิธีเข้าถึงความสำเร็จโดยสามารถ “เทศน์ได้” รวมไปถึง “เทศน์เป็น” การจะทำได้ดังนี้ ต้องมีวิธีการเหล่านี้เป็นแนวทาง ดังนี้

๑. มีครูแนะนำ
๒. ท่องจำเทศนา
๓. ฝึกว่าปากเปล่า
๔. เข้าใจวางโครง
๕. ฟัง เขียน เพียร อ่าน
๖. ปฏิภาณว่องไว
๗. จิตใจสงบ
๘. ชอบคบบัณฑิต
๙. เกาะติดสถานการณ์

๓) คำว่า “ธรรม” ในที่นี้ หมายถึง หลักการและอุดมคติของนักเทศน์ การเทศน์ควร ปฏิบัติไปตามหลักการ ดังนี้

๑. เทศนาตามขั้นตอน
๒. สั่งสอนอย่างมีเหตุผล
๓. เมตตาต่อสาธุชน
๔. ไม่กั๊กวลกับเครื่องกัณฑ์
๕. ไม่กระทบตนกระทบท่าน คือหลักการเทศนา

ลักษณะของโครงเทศน์

(ก) โครงเทศน์นั้นจะประกอบด้วย

๑. อุเทศ คือ หัวข้อที่ยกขึ้นเป็นหลักในการแสดง

๒. นิเทศ คือ การอธิบายขยายความอุเทศในเชิงปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ โดยใช้วิธีอธิบาย แบบ ๔ ส. (สันทสนา เทศน์ได้แจ่มแจ้ง สมาทปนา เกิดแรงจูงใจ สมุตเตชนา ชวนให้ทำตามสัมปหังสนา เกิดความบันเทิง)

๓. ปฏินิเทศ คือการสรุปใจความวางเป็นประเด็น ทั้งท้ายไว้ก่อนจบการเทศน์

เตรียมการเทศน์

๑. เตรียมตัวให้พร้อม
๒. ซักซ้อมไว้ดี
๓. ท่าที่สะอาด
๔. กล้าเตะหุ
๕. ตาดูคนฟัง
๖. ทำนั้งผึ่งผาย

๗. อธิบายแจ่มแจ้ง
๘. แสดงหลักการ
๙. ปฏิภาณว่องไว
๑๐. จิตใจสะอาด
๑๑. มารยาทยอดเยี่ยม

ปฏิบัติการเทศน์

๑. ไปก่อนเวลา
๒. เข้าหาเจ้าหน้าที่
๓. คัมภีร์ไม่ขาด
๔. ฉลาดเจรจา (เจ้าภาพ)
๕. ถามหาข้อมูล (งาน)
๖. เพิ่มพูนศรัทธา
๗. จรรยาตงาม
๘. รูปลักษณะชัด (ในใจ)

จุดเด่นนักเทศน์

๑. รูปลักษณะดี รูปร่าง กิริยาตงาม มีความสะอาด มารยาทเรียบร้อย
๒. เนื้อหาสะอาดดี เนื้อหาสาระสละสลวย ที่ควรสั้นก็สั้น ที่ควรยาวก็ยาว สัมผัสคล้องจอง

และเป็นไปตามลำดับไม่สับสน

๓. ความรู้สะอาดจิต รู้จริง รู้แจ้ง รู้กว้าง รู้ลึก และรู้รอบ

๔. ข้อคิดสะอาดใจ แสดงแทรกข้อคิด เช่น หลวงพ่อพุทธทาส “ทุกข์เกิดที่จิต ถ้าเห็นผิดเมื่อผัสสะ” พระธรรมปิฎก กล่าวไว้ว่า “คนเก่งทำเคราะห์ให้เป็นโอกาส คนประมาททำโอกาสให้เป็นเคราะห์” ดังนี้ เป็นต้น

๕. อุปมาอุปไมยน่าฟัง ผลกรรมติดตามคนทำเหมือนล้อรถหมุนตามรอยเท้าโค เเงตามตัววิ่งจี้ตามกันไปไม่ลดละ

อุดมคตินักเทศน์

๑. สอนให้จำ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น
๒. สอนตนก่อน แล้วจึงสอนคนอื่น
๓. ความเป็นนักธรรม ต้องน่านักเทศก์
๔. ถ้าสอนจากเรื่องที่ตนทำ ทุกถ้อยคำจะมีฤทธิ์
๕. อย่าลืม “คนพอมขายยาผี หญิงผัวหนีขายยาเสน่ห์”
๖. คิดว่า “จงทำตามที่ฉันสอน อย่าทำตามอย่างที่ฉันทำ” อย่างนำมาใช้
๗. สอนอย่างไร ทำได้อย่างนั้น

พระโสณธรรมวาที (บุญมา อาคมบุญโณ) ได้กล่าวถึงหลักนิทานกับการเทศน์ไว้ว่า “นิทาน” ก็คือนิยายหรือเรื่องที่จะนำมาเล่าสู่กันฟังในโอกาสต่าง ๆ เป็นสื่อไปสู่ความสนใจ เข้าใจ ช่วยให้เรื่องที่เล่านั้นเกิดมโนภาพเป็นรูปธรรมขึ้น และคงไม่มีใครปฏิเสธว่านิทานไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตได้ ดังนี้

๑. นิทานเป็นกาไวระหว่างคุณตาคุณยายกับหลาน ๆ
๒. นิทานเป็นรางวัลความเชื่อฟังที่พ่อแม่จะให้กับลูก ๆ
๓. นิทานเป็นสื่อการสอนของครูอันแสนวิเศษ
๔. นิทานเป็นหุ่นของธรรมะที่จะช่วยขยายเรื่องนั้น ๆ ให้กระจ่าง
๕. นิทานเป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์อันสำคัญของนักสอน นักพูด นักเผยแผ่
๖. นิทานเป็นแคปซูลที่เคลือบเรื่องขมให้เป็นขนมหวาน

การใช้นิทานประกอบการบรรยายเป็นเรื่องธรรมดาในวงการพุทธศาสนา แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงเล่านิทานประกอบการสอนธรรม ดังจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงแบ่งคำสอนออกเป็น ๙ หมวด เรียกว่า นวสังคตสูตร คือ สุตตะ เคายยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติ วุตตะ กะ ชาตก อัပ္ပุตตธรรม และเวทัลลสะ ในบรรดาคำสอนทั้ง ๙ หมวดนี้ นิทานธรรมะ จัดเข้าในหมวดที่ ๗ คือ ชาตก พระอรุณกถาจารย์ระบุว่า ในพระไตรปิฎกมีชาตกทั้งสิ้น ๕๕๐ เรื่อง เช่น ในมโนรลปุณณิฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคที่ ๒ หน้า ๒๘๒ ท่านกล่าวไว้ว่า “ปัญญาสาธิกานิ ปญจ ชาตกสทานิ ชาตกนติ เวทิตพพานิ” ควรทราบว่า ชาตก ๕๕๐ เรื่อง จัดเป็นชาตก แต่ในพระไตรปิฎกบาลีปัจจุบัน มีชาตกจริงเพียง ๕๔๗ เรื่องเท่านั้น

การใช้นิทานประกอบการสอนธรรมช่วยให้ผู้ฟังเกิดสัมปหังสนา คือได้ความบันเทิงในธรรม และในขณะเดียวกันก็ได้สั่งทักสนา คือความแจ่มแจ้งในธรรมไปด้วย การเล่านิทานจะได้ผลดังกล่าวก็น่าจะเมื่อผู้เล่าพยายามโยงเข้าหาหัวข้อธรรมในทำนองว่า “นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า” ดังนั้นนิทานชาตกจึงประกอบด้วยภาษิต คำคม และคาถาร้อยกรองสรุปคติสอนใจไว้อย่างเหมาะสมอันนิทานนั้นมีหลายหลากมากชนิด ทางนิทานไทย แหก ฝรั่งเศส อาหรับ พม่า มอญ เขมร จีน ฯลฯ แต่เมื่อประมวลแล้วเห็นจะแบ่งเป็นประเภทได้ ๑๒ ประเภท ดังนี้^{๗๐}

๑. นิทานตัวอย่าง มีบุคคล สถานที่ ประกอบ เช่น ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่
๒. นิทานเปรียบเทียบ เรื่องนำไปสู่คติธรรม หรือความสำนึกที่ต้งาม ชี้ให้เห็นผลของการกระทำ เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ขยัน-รวย เกียจคร้าน-จน
๓. นิทานกระทบกระเทียบ เรื่องที่เล่าเสียดสี เหน็บแนม หรือล้อเลียนฝ่ายตรงข้ามให้เจ็บ (ใจ) หรืออาย เช่น คนศีรษะล้านหรือคนที่มีปมด้อย ใครจะพูดข้องแฉหรือตะต้อเรื่องอื่น ๆ เลียน ๆ เตียน ๆ โลง ๆ ไม่ได้ เพราะมักจะน้อยใจ
๔. นิทานชาตก เรื่องเกี่ยวกับอดีตชาติของพระพุทธเจ้า เช่น สุวรรณสาม มโหสถ ปรากฏอยู่ในพระสูตรหรือชาตกต่าง ๆ
๕. นิทานตลก เรื่องที่เล่าเพื่อคลายเครียดหรือสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง ฟังแล้วสนุกสนานเกิดความเพลิดเพลิน แต่ไม่ถึงเป็นจริงจัง
๖. นิทานพื้นบ้าน เรื่องที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือถิ่นฐานย่านนั้น ๆ เช่น เรื่องก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ ที่จังหวัดยโสธร เป็นต้น
๗. นิทานปรัมปรา เรื่องที่เล่าสืบทอดกันมาหลายยุคสมัย มักมีอิทธิพล

^{๗๐} พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน), วิชาการเทศนา, (กรุงเทพมหานคร : เอมีเทรดดิ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๓๔-๓๖.

๘. นิทานประเทืองปัญญา เรื่องที่สอนให้รู้จักคิดหรือแก้ปัญหา เช่นนิทานอีสป หรือศรีธนญชัย เป็นต้น

๙. นิทานปริศนาปัญหาธรรม เรื่องที่นำปริศนามาตั้งแล้วมีตัวละครหรือธรรมะมาอธิบายให้เกิดความเข้าใจและซาบซึ้ง เช่น อะไรเอ่ย ? ยามเช้าเจ้าสีชา คลานไปมาร้องไห้แง เทียงวันกลับผันแปร เป็นสองขาน่าแปลกใจ สายัณห์ตะวันเย็น กลับกลายเป็นสามขาได้ สัตว์นี้คืออะไร ใครตอบได้ ช่วยบอกที

๑๐. นิทานเทียบสุภาษิต เรื่องที่นำสุภาษิต คำโคลงมาตั้งแล้วมีนิทานเล่าเทียบเรื่อง เรียกอีกอย่างว่า นิทานกระทู้

๑๑. นิทานวรรณคดี เช่น เรื่องขุนช้าง-ขุนแผน, พระอภัยมณี, ไกรทอง-ชาละวัน, อิเหนา เป็นต้น

๑๒. นิทานโบราณคดี เรื่องจริงที่เกิดขึ้นแต่ไม่ได้มีการจดบันทึกไว้ เล่าสืบ ๆ กันมา มีที่ไปที่มา บุคคล สถานที่ และเวลาจริง

สรุปได้ดังนี้ว่า นักเทศน์ นักเผยแผ่จำเป็นต้องมีนิทานไว้เป็นสื่อสอนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังนี้

๑. เพื่อเผยแพร่ข้อคิด คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในรูปของนิทาน
๒. เพื่อส่งเสริมศิลปะในการสื่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยนิทาน
๓. เพื่ออนุรักษ์ธรรมนิทานทุกรูปแบบของนักเทศก์ นักปราชญ์ทางศาสนาทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ไว้มิให้สูญ

๒.๗ การเผยแผ่ศาสนธรรมของเจ้าอาวาสในปัจจุบัน

จากสภาพปัญหาของสังคมที่หลากหลายขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการขยายตัวของสังคมที่เป็นเหตุให้การเพิ่มขึ้นประชากรที่รวดเร็วและปัญหาต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นเงาตามตัว เจ้าอาวาสเองจึงต้องมีการพัฒนาต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ฐานะและบทบาทของเจ้าอาวาสจึงมีเพิ่มขึ้น และเปลี่ยนไป ในปัจจุบันเจ้าอาวาสได้ปรับเปลี่ยนการทำงานด้านการเผยแผ่ดังนี้^{๗๑}

๑. งานบวชสามเณรภาคฤดูร้อน

งานบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ปัจจุบันได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะทุกฝ่ายมองเห็นว่าวัตถุประสงค์ของงานเป็นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมเข้าสู่กลุ่มเยาวชน และเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยการได้ใช้ชีวิตภายใต้ร่มกาสาวพัสตร์ ได้ศึกษาหลักธรรมเพื่อที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและได้รับการอบรมขัดเกลานิสัย ให้เยาวชนเป็นคนมีคุณภาพ มีคุณธรรมควบคู่ไปกับความรู้ทางโลก และการที่เด็กจะมีคุณภาพนั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญก็คือ จะต้องมีความดีและจริยธรรม ซึ่งมาจากบ่อเกิดที่สำคัญ คือ หลักพระพุทธศาสนา ในการที่จะทำให้เด็กและเยาวชนมีคุณธรรมและจริยธรรมโดยที่ว่าทุกคนที่แวดล้อมและตัวเด็กต่างก็เป็นคนมีคุณธรรมและจริยธรรมด้วยกัน

^{๗๑} พระครูสิริอาภากร (บุญธรรม) อาภา, “บทบาทเจ้าอาวาสด้านการปกครองและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, หน้า ๗๐ - ๗๔.

๒. งานอบรมค่ายคุณธรรม

งานอบรมค่ายคุณธรรม เป็นงานในลักษณะของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความได้รับความสนใจจากเยาวชนเป็นอย่างมาก ลักษณะงานเป็นการอบรมช่วงระยะสั้น ๆ ๓ - ๔ วัน โดยจะเน้นเรื่อง การทำวัตรสวดมนต์เช้า เย็น นั่งสมาธิ เดินจงกรม ศึกษาข้อธรรมต่าง ๆ เพื่อจะปลูกฝังให้ผู้เข้ารับการอบรม เกิดความรักสามัคคี มีความกตัญญู มีความร่วมมือเสียสละรู้จักการทำงานเป็นหมู่คณะ เป็นต้น

๓. งานพระธรรมทูต

โครงการพระธรรมทูต เป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้นโดยความร่วมมือของคณะสงฆ์และกรมการศาสนา โดยถือเอาพระธรรมทูตเป็นผู้ดูแลโดยตรง มีการนำเอาพระสงฆ์ที่ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาอบรมซักซ้อมทำความเข้าใจก่อนออกไปปฏิบัติงานวัตถุประสงค์ของโครงการพระธรรมทูตนั้นมีดังนี้

- ๑) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความอยู่รอดของประเทศชาติ
- ๒) เพื่อส่งเสริมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและให้คำปรึกษาทางจิตใจแก่ประชาชน
- ๓) เพื่อเสริมความเข้าใจอันดี มีความร่วมมือซึ่งกันและกัน ระหว่างข้าราชการประชาชนเจ้าอาวาสพระสงฆ์ผู้นำทางศาสนาในการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน
- ๔) เพื่อให้พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสได้มีโอกาสบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาตามสมควรแก่สมณวิสัย

๔. งานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งเป็นหน่วยงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของคณะสงฆ์และกรมการศาสนา หน่วยอบรมนี้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ มีทั้งหมด ๕,๐๘๒ หน่วย

๕. งานในโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

งานในโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นงานที่เจ้าอาวาสพยายามปรับเปลี่ยนกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ จะรอสถาปนาเฉพาะในวันพระ เหมือนแต่เดิมเมื่อครั้งอดีตไม่ได้แล้ว สาเหตุเนื่องจากว่าวันหยุดทางราชการไม่ตรงกับวันหยุดในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่ง ที่ทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความเหินห่างวัด ห่างเหินศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงได้ริเริ่มงานโรงเรียนดังกล่าวในปี พ. ศ.๒๕๐๑ ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือ

- ๑) ทำให้เยาวชนคุ้นเคยกับพระพุทธศาสนา
- ๒) ทำให้เยาวชนมีความรักวินัยและวัฒนธรรมไทย
- ๓) ทำให้เยาวชนดำเนินชีวิตตามหลักการทางพระพุทธศาสนา
- ๔) ทำให้เยาวชนรู้จักทำงานบริการสังคม

๖. งานปฐกฐกกรรม

งานปฐกฐกกรรม โดยวัตถุประสงค์เกี่ยวกับกิจของพระสงฆ์ฝ่ายเดียวที่ต้องปฏิบัติทั้งนี้ เพราะหนึ่งในกิจวัตร ๑๐ ประการ ที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติ และอีกอย่างเป็นการเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ที่ต้องอาบัติหนัก แต่สามารถแก้ไขได้ (สังฆาทิเสส) ได้เปลื้องกรรมหนักดังกล่าว แต่ปัจจุบันได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมด้วย เช่น สามเณร ผู้สมานาศิล ๘ ที่บางแห่งเรียกว่า ชีพราหมณ์ ซึ่งทั้งสองกลุ่ม ไม่เกี่ยวข้องกัปฐกฐกกรรมโดยประการทั้งปวง แต่เนื่องจากวัดที่จัดงานปฐกฐกกรรม

ส่วนใหญ่ จะเชิญผู้ที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญหลายสาขาอาชีพ ทั้งในเรื่องของพระธรรมวินัย ทางโลก ไปบรรยายให้พระสงฆ์ที่เข้าปริวาสกรรมฟัง มีส่วนให้ผู้ที่มีโอกาสเข้าร่วมงานปริวาสกรรม เช่น ทำบุญถวายทาน ได้ฟังธรรม ได้รับความรู้ต่าง ๆ ไปด้วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นงานที่มีส่วนช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อีกทางหนึ่งด้วย

๗. งานแสดงธรรมในโอกาสต่าง ๆ

งานแสดงธรรมในวาระต่าง ๆ เช่น ในวันพระ งานศพ งานแต่งงาน หรือแสดงธรรม ผ่านทางสถานีวิทยุ โทรทัศน์ การแสดงออกมาในรูปของประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีทำบุญวันเข้าพรรษา ประเพณีอาสาฬหบูชา ประเพณีวิสาขบูชา ประเพณีมาฆบูชา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีถวายสลากภัตต์ พิธีทำบุญวันเกิด พิธีทำบุญบ้าน ประเพณีทำบุญปีใหม่ เป็นต้น

การเทศน์สั่งสอนประชาชนเป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรมทางพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์และเจ้าอาวาสถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรมประการหนึ่ง คือ ความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เอง ปัจจุบันมีบางวัดจัดให้มีการสอนวาทศิลป์ในหลักสูตรการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ก็เป็นการส่งเสริมพระภิกษุสามเณรให้มีความสามารถในการเผยแผ่อีกทางหนึ่ง

กิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณี และปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเฉพาะจัดขึ้น^{๗๒} มีการดำเนินการ ดังนี้

๗.๑ การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน และผู้อาราธนาที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปจฉาวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียง นำไปเผยแผ่ในที่ต่างๆ และโอกาสต่างๆ

๗.๒ การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนา การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุม ที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ในที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ รวมถึงตลอดการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ในหนังสือพิมพ์

๗.๓ การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะ ให้แก่เป็นหน่วยงาน สถานศึกษา ซึ่งอาจจัดเป็นประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษภายในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชน (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์ พุทธมามกะผู้เยาว์โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

๗.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านคลุหุสัถ์ มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่างๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่างๆ การตั้งชมรมพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ

^{๗๒} อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๖.

๗.๕ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่างๆ บางวัดจัดให้มีปาฐกถาเป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนพรรษาอาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์จัดให้มีพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย

นอกจากนั้น กิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่างๆ จัดให้มีการเทศน์ หรือปาฐกถาธรรมเป็นประจำทุกสัปดาห์ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมอีกหลายประการ เช่น การหล่อเทียนพรรษา มีการประกวดเทียนพรรษา วันสงกรานต์มีการจัดพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การก่อเจดีย์ทราย การขนทรายเข้าวัด การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

สรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แล้วตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ

๑. อบรมพระภิกษุสามเณร ให้เป็นสมณะสัญญา และอบรมเรื่องจรรยา มารยาท ตลอดจนจนถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่างๆ

๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔. แนะนำสั่งสอนธรรมให้ประชาชนเข้าใจศาสนาพิธี และการปฏิบัติ

๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และได้ยินได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยถูกต้อง

ทั้งนี้วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเผยแผ่ไป ซึ่งจะทำให้มีผู้เคารพและเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

บทที่ ๓

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เขตอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

การทำงานของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเป็นการทำงานที่มุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อที่จะให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้มีความรู้ทางด้านพันธกิจ ๖ ประการ นอกจากนั้นยังต้องทำความเข้าใจในด้านศาสนพิธีและพิธีกรรมต่างๆ โดยจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นมาเพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมที่ผ่านมาในการทำงานบนพื้นที่สูงมักจะมีอุปสรรคในการทำงานที่ยากพอสมควรแต่พระสงฆ์ที่มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานทางด้านพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป ดังนั้นการทำงานของพระบัณฑิตอาสาที่ทำงานบนดอยก็มุ่งหวังที่จะนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่ชุมชนให้มากยิ่งขึ้นรวมทั้งเด็กเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่ของการทำงานของพระสงฆ์เพราะเด็กชาวเขายังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมต่างๆในทางพระพุทธศาสนา หลังจากที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้เข้าไปในพื้นที่และเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งชาวบ้านและเด็กเยาวชนเริ่มเกิดองค์รู้ในหลักธรรมต่างๆของพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นกว่าเดิม

ในบทนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ วิเคราะห์บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ในเขตอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนถึงศึกษากระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาทั้งกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในด้านบทบาทรูปแบบ กระบวนการ ขั้นตอนการทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และวิเคราะห์ถึงกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสา ว่ามีปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเผยแผ่ของพระบัณฑิตอาสาต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในเรื่องใดบ้าง โดยมีการนำเสนอผลประกอบการบรรยายโดยจำแนกผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

๓.๑ บริบทชุมชนอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านแม่ลอง, บ้านแม่ขี้มูก

๓.๒ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

๓.๓ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

๓.๑ บริบทชุมชนอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านแม่ลอง, บ้านแม่ขี้มูกน้อย

๓.๑.๑ บริบทชุมชนบ้านแม่ลอง

บ้านแม่ลอง หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านทับ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่า กะเหรี่ยงตั้งประมาณ ๘๐ ปี อพยพมาจากบริเวณใกล้เคียงเนื่องจากเกิดโรคระบาด โดยผู้นำหรือหัวหน้าเผ่าที่นับถือ (หมอผี) ของชาวบ้านเป็นผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน การตั้งหมู่บ้านมีการตั้งชื่อ

หมู่บ้านตามชื่อลำห้วยแม่ลองไหลผ่านหรือตามภูเขาที่ใกล้เคียง ผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายสมบูรณ์ กลองจันทร์ ซึ่งเป็นคนพื้นราบที่ทางอำเภอแม่แจ่มเป็นผู้แต่งตั้งขึ้น เนื่องจากประชาชนบ้านแม่ลองไม่รู้หนังสือ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๗ ทางกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๓ ได้จัดตั้งโรงเรียน ตำรวจตระเวนชายแดนได้เปิดทำการสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ – ๖ ประชาชนพอที่จะมีความรู้และมีความสามารถที่จะปกครองเป็นผู้นำได้ จึงมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นมาใหม่ คือ นายกิตติ (อินตา) ชื่นสุขเลิศเกษม จนถึงปัจจุบัน และในปัจจุบันนี้ได้ดำรงตำแหน่งเป็นกำนันตำบลบ้านทับได้ปกครองในตำบลบ้านทับทั้งหมดรวมแล้วมี ๑๓หมู่บ้านรวมถึงหมู่บ้านแม่ลองด้วยประกอบไปด้วย ๒ หย่อมบ้าน คือ บ้านแม่ลองเหนือและบ้านแม่ลองใต้^๑

ข้อมูลชุมชน หรือข้อมูลประชากร^๒

ชื่อผู้นำชุมชนบ้านแม่ลองมีทั้งหมดจำนวน ๑๑ คน คือ

๑. ด.ต. วิโรจน์	ควรแจ่มดี	ครูใหญ่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านแม่ลอง
๒. นายกิตติ	ชื่นสุขเลิศเกษม	กำนันตำบลบ้านทับ
๓. นายธวัชชัย	จารุชลลย์	เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านทับ
๔. นายศานิตย์	เมฆบุญเขต	สารวัตรกำนัน
๕. นายสุนทร	ยุรนนท์สกุล	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓
๖. นายสุวิทย์	สากลบุชา	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓
๗. นายสมพร	ธันลังกาอุดร	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อ.บ.ต.)
๘. นายพงศกร	กนกวรรณสุข	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อ.บ.ต.)
๙. นายหล่อพอ	ธันลังกาอุดร	ประธานอาสาสมัครสาธารณสุข
๑๐. นายชุมพล	ชุมพู่ไร	อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)
๑๑. นายอุทอง	ชุมพู่ไร	อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)

ชื่อของกรรมการหมู่บ้านแม่ลอง

๑. นายนายปองเทพ	บุญนิธิอุดร	๑๑. นายเสโป	อาภาประเสริฐ
๒. นายสมโภช	จารุไกรศรี	๑๒. นายดีเง	ชลาลัยบุญเขต
๓. นายรังสรรค์	อนุสรณ์ความดี	๑๓. นางจุลีพร	ชื่นสุขเลิศเกษม
๔. นายหม่อพอ	จารุไกรศรี	๑๔.นางแสงดี	อาภาประเสริฐ
๕. นายสิทธิศักดิ์	บุญเขตอุดร	๑๕. นายวิทยา	เกษมล้ำดวน
๖. นายทะนงศักดิ์	บุญนิธิอุดร	๑๖. นางบุปผา	พงศ์ไพโรกุล
๗. นายทรงศักดิ์	บุญเขตอุดร	๑๗. นายสิทธิชัย	ชื่นสุขเลิศเกษม
๘. นายวิจิตร	กวินบุญเขต	๑๘. นายวิโรจน์	ดรณเลิศวรกุล
๙. นายปัญญา	ขจรปทุมกนก	๑๙. นายพีรเชวร	ชื่นสุขเลิศเกษม
๑๐. นายบุญดี	กวินบุญเขต	๒๐. นายศานิต	เมฆบุญเขต

^๑ สรุปรณนิพนธ์อาศรมพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาบ้านแม่ลอง ๒๕๕๙.

^๒ สัมภาษณ์ นายกิตติ ชื่นสุขเลิศเกษม กำนันตำบลบ้านทับ (ผู้นำชุมชนบ้านแม่ลอง) วันที่ ๑ มกราคม

หน่วยงานต่างๆในองค์กร

๑. ชุติรักษาความสงบหมู่บ้าน (ช.ร.บ.)
๒. อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.)
๓. อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อ.ส.ม.)

กลุ่มองค์กร

๑. กองทุนหมู่บ้าน
๒. กลุ่มพ่อบ้าน – แม่บ้าน
๓. กลุ่มเยาวชน

๔. กลุ่มผู้สูงอายุ

จำนวนประชากรหมู่บ้านแม่ลอง ทั้งหมดประกอบด้วย

ชาย จำนวน ๑๖๓ คน

หญิง จำนวน ๑๘๑ คน

รวมประชากรทั้งหมด ๓๔๔ คน

รวมประชากรหมู่บ้านห้วยผักกูดแบบครอบครัว/ครัวเรือน ทั้งหมด ๖๐ กว่าหลังคาเรือน

ประชากร / พิการ / ยากไร้ / แยกศาสนา / กี่คน / กี่ครอบครัว ประชากรทั้งหมดแบ่งเป็น

พิการ มี ๒ ครอบครัว มีคนพิการ ๑ คน พิเศษ ๑ คน

ยากไร้ มี ๒ ครอบครัว

ศาสนาจำนวนประชากรหมู่บ้านแม่ลองที่นับถือศาสนาในชุมชนคิดแยก เป็นแบบลักษณะหลังคาเรือนและรายบุคคล ได้ดังต่อไปนี้

- นับถือ ศาสนาพุทธศาสนา	จำนวน	๓๐	หลังคาเรือน
- นับถือ ศาสนาคริสต์	จำนวน	๘๐	หลังคาเรือน
- ประชาชนนับถือพระพุทธศาสนา	จำนวน	๘๐	คน
-ประชาชนนับถือศาสนาคริสต์	จำนวน	๒๐๐	คน
- นับถือศาสนา / ลัทธิดั้งเดิม (ผี)	จำนวน	๓๐	คน

อาชีพ

ชาวบ้านแม่ลองส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก คือ ปลูกข้าว ปลูกข้าวโพด และเลี้ยงสัตว์ และรับจ้างทั่วไป เป็นต้น การทำอาชีพต่างๆ เป็นไปตามฤดูกาล ในช่วงฤดูฝนชาวกระเหรี่ยงจะปลูกข้าวและข้าวโพดเพื่อไว้ขาย เมื่อถึงช่วงฤดูหนาวตั้งแต่ปลายเดือนธันวาคมเป็นต้นไปชาวบ้านเริ่มปลูกหอมแดงขายอีกทั้งชาวบ้านแม่ลองส่วนหนึ่งมีอาชีพรับจ้างทำงานให้กับหน่วยงานอนุรักษ์ต้นน้ำแม่ลอง เวลาว่างชาวบ้านแม่ลองจะทำอาชีพรับจ้างทั่วไป และทำการทอผ้าไว้ใช้และจำหน่ายทั่วไป

อาชีพหลัก ทำการเกษตร

อาชีพรอง รับจ้างทั่วไป

อาชีพเสริม ทอผ้าไว้ใช้และจำหน่าย

พ.ศ. ๒๕๕๓ ใครก่อตั้ง? ต่อมาได้มี พระสมหวัง ผลญาโณ พระบัณฑิตอาสาฯ รูปที่สอง เป็นผู้ก่อตั้ง และบุกเบิก อย่างไร? ซึ่งเป็นพระบัณฑิตอาสาฯ รูปสองมาปฏิบัติศาสนกิจ และต่อมาทางคณะครู โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านแม่ลอง ได้มอบที่ดินซึ่งเป็นศูนย์เด็กเล็กเป็นที่ว่างเปล่า เพราะได้เอาเด็กเล็กทั้งหมดย้ายไปทำการสอนที่โรงเรียน และต่อมาทางโรงเรียนได้มอบที่ดินไว้ให้กับทาง อาศรม ทางอาศรมจึงบูรณะใหม่จึงทำอาคารเป็นพื้นที่ศาลาบำเพ็ญบุญ ๑ หลัง ห้องน้ำ ๑ หลัง มีห้อง อาบน้ำ ๑ ห้อง ห้องสุขา ๒ ห้อง และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้ทำการก่อสร้างกุฏิขึ้นมาอีกสองหลัง พร้อมทั้งได้ก่อสร้างศาลาไว้สำหรับเก็บของใช้ในชุมชนอีกจำนวนหนึ่งหลังและโรงครัว (หอนั่น) ข้าวคราวอีกจำนวนหนึ่งหลัง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้ทำการก่อสร้างซุ้มป้ายอาศรมและบูรณะศาลา บำเพ็ญบุญโดยได้ปูพื้นด้วยกระเบื้องและต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ได้สร้างห้องน้ำเพิ่มอีกหนึ่งหลัง มี ๔ ห้องเพื่อไว้รองรับศรัทธาญาติโยมที่มาร่วมทำบุญและสร้างเสร็จเป็นที่เรียบร้อยและต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ได้บูรณะศาลาบำเพ็ญบุญอาศรมบ้านแม่ลองแห่งที่สองโดยซ่อมแซมโดยการปูพื้นด้วย กระเบื้องและในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ได้ทำการก่อสร้างกำแพงและทำประตูเหล็ก พื้นที่ ๕ ไร่^๔

๓.๑.๒ บริบทชุมชนบ้านแม่ขี้มูกน้อย

ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านแม่ขี้มูกน้อยเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บริเวณเนินเขาในพื้นที่ตำบลบ้านทับ อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแต่เดิมเป็นหย่อมบ้านของบ้านสองธาร (แม่ขี้มูก) ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้แยก ออกมาเป็นหมู่ที่ ๑๓ หมู่บ้านแม่ขี้มูกน้อยก่อตั้งมา ๑๐๐ กว่าปีมาแล้ว บริเวณที่ตั้งมีสภาพเป็นเนิน เขา โดยมีการสร้างที่อยู่อาศัยลดหลั่นไปตามไหล่เขา ซึ่งสมัยก่อนบริเวณนี้เป็นบริเวณที่ค่อนข้างอุดม สมบูรณ์ชาวบ้านจึงย้ายมาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้ เริ่มแรกนั้นมีเพียง ๑๐ หลัง โดยผู้ที่มาตั้งบ้านเรือนเป็น คนแรกคือ นายก่อวิละ ซึ่งได้อาศัยอยู่ที่บ้านห้วยวอก ตำบลบ้านทับ อำเภอมะแม่ม จ.เชียงใหม่ ห่าง จากกันประมาณ ๕ กิโลเมตร จากนั้นญาติพี่น้องก็ได้อพยพย้ายตามกันมาตั้งบ้านเรือนเพิ่มขึ้น จึงเกิด เป็นหมู่บ้านในเวลาต่อมา จากการที่ในสมัยนั้นบริเวณหมู่บ้านมีพื้นที่ ๆ หนึ่งมีสภาพโล่งเตียน ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า ต่าลอปโป๊ะ (ภาษากะเหรี่ยง) แต่เนื่องจากมีห้วยขี้มูกน้อยอยู่ใกล้ หมู่บ้าน ชาวบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านแม่ขี้มูกน้อย” บ้านแม่ขี้มูกน้อยมีแหล่งต้นน้ำอยู่แหล่ง เดียว คือ ห้วยแม่ขี้มูกน้อยซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้ในการอุปโภคบริโภคและยังสามารถใช้ในการ เกษตรได้อีกด้วย ประชากรส่วนใหญ่ยังยึดอาชีพทำไร่ข้าว และปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก ในด้านประเพณีวัฒนธรรมนั้นยังคงมีการรักษาไว้อยู่บ้าง เช่น จะมีประเพณีมัดมือ โดยจะมีการจัดปีละ ๒ ครั้ง ช่วงเดือนกุมภาพันธ์กับเดือนสิงหาคมของทุกปี เป็นการให้กำลังใจกัน แสดงความเคารพต่อ ผู้ใหญ่ การที่คนทุกเพศ ทุกวัยมาร่วมพิธีนี้ทำให้ครอบครัวเกิดความอบอุ่น การจัดประเพณีมัดมือ ลูกหลานทุกคนต้องมาพร้อมหน้ากัน ผู้ใหญ่มีโอกาสดูแลให้โอวาทแก่เด็ก เด็ก ๆ เยาวชนมีโอกา สพบปะพูดคุยกันเอง และพูดคุยกับคนเฒ่าคนแก่ ทำให้เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์อันดีกันในชุมชน

หมู่บ้านแม่ขี้มูกน้อยอยู่ห่างจากอำเภอมะแม่มประมาณ ๑๘ กิโลเมตร และห่างจาก จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ ๑๓๐ กิโลเมตร ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๓ บ้านแม่ขี้มูกน้อย ตำบลบ้านทับ อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไปรษณีย์ ๕๐๒๗๐ มีอาณาเขตดังนี้

^๔ สรุปรณานิพนธ์อาศรมพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาบ้านแม่ลอง, ๒๕๕๙. หน้า ๖.

ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดกับ บ้านกองกาย ต.บ้านทับ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
 ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดกับ บ้านสองธาร ต.บ้านทับ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
 ทิศใต้ มีอาณาเขตติดกับ บ้านห้วยวอก ต.บ้านทับ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
 ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดกับ บ้านดินขาว ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

บ้านแม่ขี้มูกน้อยมีสภาพคือตั้งอยู่ตามร่องของหุบเขา ดินดอย มีภูเขาล้อมรอบหมู่บ้าน พื้นที่ส่วนใหญ่มีสภาพสูงชัน มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๘,๑๘๕.๐๔ ไร่ โดยแยกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. พื้นที่ป่าชุมชน (ป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ ป่าใช้สอย) มีประมาณ ๔,๕๔๐.๙๖ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๖๖ ของพื้นที่ทั้งหมด ๒. พื้นที่ใช้สอยหรือพื้นที่อยู่อาศัยและทำกิน มีประมาณ ๓,๖๑๗.๐๘ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๓๔ ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่เหมาะกับการเพาะปลูกพืชแบบที่ราบลุ่ม ชาวบ้านแม่ขี้มูกน้อยส่วนใหญ่จึงยึดอาชีพปลูกข้าว (ไร่นาหมุนเวียนและกึ่งไร่ถาวร) ส่วนอาชีพที่รองลงมาปลูกข้าวโพดสัตว์และบางครั้งก็ปลูกหอมแดงเพื่อค้าขาย และมีการเลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร เช่น หมู ไก่ วัว ควาย และแพะ เป็นต้น^๕

ประชากรบ้านแม่ขี้มูกน้อย	ชาย	๑๙๕	คน
	หญิง	๑๘๒	คน
	รวม	๓๗๖	คน

รายชื่อผู้นำชุมชน

บ้านแม่ขี้มูกน้อยเป็นหมู่บ้านที่เป็นทางการตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๓ ตำบลบ้านทับ จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไปรษณีย์ ๕๐๒๗๐ บุคคลที่มีบทบาทต่างๆในหมู่บ้านดังนี้

๑. นายคาคี	เมฆาปราโมทย์	ผู้ใหญ่บ้าน
๒. นายสมบุญ	ชื่นสุขเลิศเกษม	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
๓. นายพงษ์ชัย	แปะโพ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
๔. นายจะกา	เทิดทูนเมธา	รองนายกอบต.บ้านทับ
๕. นายพะสุติ	เมฆาปราโมทย์	สมาชิกอบต.บ้านทับ
๖. นายจิตตกานต์	เลิศวงศ์รัตนกุล	สมาชิกอบต.บ้านทับ
๗. นายหะโอะ	ขลิตรแดนไพร	ผู้นำหมู่บ้านฮิโซ

อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) มีดังนี้

๑. นายสีพอ	สมคิดธำรงไพร	ประธาน
๒. นายพะจำโพ	สมคิดธำรงไพร	
๓. นายสมบุญ	เจนจิราพงศ์พันธุ์	
๔. นายสัญญา	เลิศวงศ์รัตนกุล	
๕. นายสุริยา	แปะโพ	
๖. นายสมพงษ์	อัฉรรักษ์อรัญ	

กลุ่มสตรีแม่บ้านมีดังนี้

๑. นางสาว	บุรพลธานี	ประธาน
-----------	-----------	--------

^๕ สอบถามข้อมูลนายคาคี เมฆาปราโมทย์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑๓ (ผู้นำชุมชนบ้านแม่ขี้มูกน้อย) ๑/๑/๖๐.

๒. นางติป้อ สิริสุนทรกุล เลขานุการ

๓. นางจินดา ชัยศรีมงคล

กองทุนธนาคารข้าวเปลือก

๑. นายพู่สี สมคิดธำรงไพร

๒. นายอนุรักษ์ พนรังสิมันต์

๓. นายสมชาย สิริสุนทรกุลศาสนา

ชาวบ้านแม่ขี้มูกน้อยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง (ปกากะญอ) ซึ่งแต่เดิมมีความเชื่อในผีบรรพบุรุษ ต่อมาก็หันมานับถือพระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา แต่ก็มีบางส่วนที่ยังคงนับถือผีบรรพบุรุษ อยู่เช่นเดิม ซึ่งจะแยกเป็นตารางได้ดังนี้^๖

ศาสนา	ครัวเรือน	ชาย	หญิง	ประชากร	พิธีการ/ยากไร้
พุทธศาสนา	๓๖	๗๒	๕๘	๑๓๐	-
คริสต์นิกายโปรเตสแตนต์	๒๐	๓๕	๓๒	๖๗	-
คริสต์นิกายคาทอลิก	๒๐	๓๔	๓๗	๗๐	-
ผีบรรพบุรุษ	๓๔	๕๔	๕๕	๑๐๙	-
รวม (คน)	๑๑๐	๑๙๕	๑๘๒	๓๗๖	-

อาชีพ

แต่เดิมนั้นชาวบ้านแม่ขี้มูกน้อยประกอบอาชีพเพียงการทำไร่ทำนาเท่านั้น ต่อมาเมื่อประมาณสิบกว่าปีมีการขยายตัวของการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มีวิธีการปลูกที่ง่ายไม่ต้องดูแลมากทำให้ชาวบ้านเริ่มหันมาปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากขึ้น เพื่อหารายได้เพิ่ม จากนั้นเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมาการนำหอมแดงมาปลูกเพิ่มในพื้นที่บ้านแม่ขี้มูกน้อยซึ่งมีราคาซื้อข้างดี ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านจัดอยู่ในระดับปานกลาง (เปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นในตำบลบ้านทับ) ซึ่งปัจจุบันนี้ระบบการผลิตของหมู่บ้านแม่ขี้มูกน้อยส่วนใหญ่มีการทำไร่แบบกึ่งถาวร ไม่ใช่ไร่หมุนเหมือนสมัยก่อนที่จะมีการหมุนเวียนระหว่าง ๖ – ๘ ปี ซึ่งจะไม่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ แหล่งน้ำ รวมทั้งการขยายตัวของการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมีข้าวโพดกับหอมแดง ทำให้ชาวบ้านมีการถางป่าเพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยว เมื่อเก็บเกี่ยวก็มีการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่ ปลูกใหม่ ใส่ปุ๋ยเคมีแล้วลงข้าวโพด ทำเช่นนั้นจนเมื่อแร่ธาตุในดินหมดไปชาวบ้านก็ยังใช้ปุ๋ยเคมี เมื่อที่ดินผิวนั้น เริ่มให้ผลผลิตไม่มากพอ ก็จะถางป่าที่อื่นแล้วทำซ้ำเป็นวัฏจักร และยังส่งผลกระทบต่อระบบน้ำ สภาพดิน สภาพป่าอีกด้วย

ปัญหาในชุมชน

จากการที่ได้อยู่ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่บ้านแม่ขี้มูกน้อย พอดีสรุปประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ดังนี้

ปัญหาการขาดแคลนน้ำ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมานาน เนื่องจากการขาดการจัดการที่ดี พื้นที่บ้านแม่ขี้มูกน้อยมีความสมบูรณ์พอสมควรเนื่องจากเป็นป่าต้นน้ำ แม้มีการขุดสระน้ำเพื่อส่งน้ำ

^๖ สอบถามข้อมูลนาย สมบูรณ์ ชื่นสุขเลิศเกษม ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑๓ (ผู้นำชุมชนบ้านแม่ขี้มูกน้อย) ๑/๑/๖๐.

ให้กับคนในชุมชน แต่ในช่วงเดือนเมษายนชาวบ้านก็ยังขาดน้ำ ต้องมีการเปิดปิดน้ำในเวลาเช้าและเย็นเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่ครัวเรือนที่อยู่ท้ายหมู่บ้านก็ยังขาดน้ำอยู่ดี ปัญหาการขาดแคลนน้ำจึงเป็นปัญหาที่ต้องมีการแก้ไขให้ยั่งยืนและตรงจุด เช่นควรมีการปลูกต้นกล้วยให้มากขึ้นในบริเวณป่าต้นน้ำ เป็นต้น

ปัญหาการตัดไม้และการบุกรุกป่า

เนื่องหมู่บ้านแม่ขี้มุกน้อยมีอาณาเขตที่ติดกับป่าต้นน้ำ ซึ่งต้องอนุรักษ์ไว้แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนที่ยังรุกป่าต้นน้ำเพื่อทำการเพาะปลูก และมีบางคนที่ไม่ได้ตัดไม้ในบริเวณใกล้กับป่าต้นน้ำ ซึ่งการตัดไม้ดังกล่าวนั้นก็ตัดขายให้ชาวบ้านในหมู่บ้านด้วยกัน หรือตัดให้กับหน่วยงานที่ตั้งอยู่ภายในหมู่บ้าน ไม่ตัดขายให้กับคนนอกชุมชน จากการสอบถามผู้ที่ตัดไม้ขายก็ไม่อยากประกอบอาชีพตัดไม้ขาย แต่เนื่องจากไม่รู้จักประกอบอาชีพอะไรจึงมีความจำและอีกไม่กี่ปีก็จะเลิกแล้ว การตัดไม้และการบุกรุกป่าในบริเวณใกล้กับป่าต้นน้ำนั้น แนนอนว่าย่อมส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์โดยตรง ทั้งดิน น้ำ อากาศ และยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของลูกหลานอีกด้วย ทำให้น้ำเป็นห่วงว่าต่อไปในอนาคตลูกหลานอาจจะไม่มีชีวิตอยู่ด้วยความยากลำบากเนื่องจากการขาดแคลนทรัพยากรเหล่านี้ ปัญหาการบุกรุกป่าถือเป็นปัญหาสำคัญที่สุดในปัจจุบัน และคุกคามความมั่นคงของมวลมนุษยชาติเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นการบรรเทาป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งในระยะสั้นและระยะยาว จึงถือเป็นหน้าที่หลักของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเป็นอย่างยิ่ง การเน้นพันธกิจในด้านสิ่งแวดล้อม เห็นว่าต้องเร่งรัดให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมมากกว่าในปัจจุบัน การเป็นผู้นำหรือผู้ร่วมในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน จึงเป็นหน้าที่หลักข้อหนึ่งของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ตามความเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้า

ปัญหาการเมืองท้องถิ่น การเลือกตั้งหากทุกคนไม่คำนึงถึงกฎกติกาแล้วมักทำให้เกิดความวุ่นวายเป็นอย่างมาก ปัญหาการเมืองท้องถิ่นส่งผลกระทบทำให้การบริหารและปกครองหมู่บ้านมีปัญหาอยู่เสมอ เพราะการที่ไม่ต้องการให้อีกฝ่ายประสบผลสำเร็จในการทำงาน จึงทำให้ชุมชนเล็ก ๆ แห่งนี้พัฒนาไปได้ช้า และไม่เป็นที่ตามที่ต้องการ หากทุกฝ่ายลดความลำเอียงเข้าข้างตนเองแล้ว และมีความสามัคคีกัน ชุมชนแห่งนี้จะสามารถพัฒนาได้ไกลกว่านี้

ปัญหาอบายมุข สุราเป็นอบายมุขตัวสำคัญที่ทำให้ บุคคล ครอบครัว และชุมชนมีความวุ่นวายเนื่องจากการจำหน่ายกันมาก และผู้ขายเองก็มีค่านิยมที่ว่าการดื่มสุราเป็นเรื่องที่ผู้ชายทั่วไปทำกันได้ไม่น่าเกลียด ทำให้ต้องสูญเสียเงินไปเป็นจำนวนมากสาละกับการซื้อสุราดื่ม อีกทั้งยังเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้กับเด็กและเยาวชนด้วย ที่ผ่านมามีวัดจะขอความร่วมมือในการงดดื่มและจำหน่ายในช่วงเข้าพรรษา แต่ได้รับความร่วมมือน้อยมาก เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ เป็นปกติและบางที่มักจะอ้างประเพณีเป็นตัวช่วยในการที่จะดื่มสุราได้อย่างสบายใจ แต่ในความเป็นจริงหากวิเคราะห์ในเชิงลึกจะพบว่า การดื่มสุรามักจะก่อให้เกิดหนี้สิน การบริหารเงินที่ผิดพลาด การสร้างความวุ่นวายในชุมชน และการเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี และส่งผลกระทบต่อสุขภาพโดยตรง และเมื่อลูกหลานดื่มบ้างก็ไม่สามารถที่ตักเตือนกันได้ เพราะผู้ใหญ่ดื่มด้วยเช่นกัน ซึ่งถือเป็นปัญหาใหญ่ที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้เช่นเดียวกับปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น^๗

^๗ สรุปรายงานนิพนธ์อาศรมพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขามแม่ขี้มุกน้อย, ๒๕๕๙.

๓.๒ การเผยแพร่พระพุทธรศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาบนพื้นที่สูง

โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เป็นโครงการที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจของมหาวิทยาลัย โดยมีจุดก่อให้เกิดโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา คือมีการประชุมสภามหาวิทยาลัย มีนายพูนทรัพย์ ปิยะนันต์ ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณในสมัยนั้น ได้ปรารภในที่ประชุมว่าในเวลานี้ไม่มีหน่วยงานที่เข้ามาทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาด้านจิตใจที่แท้จริง ที่ผ่านมามีแต่โครงการพระธรรมจาริกที่สนับสนุนจากกรมประชาสัมพันธ์เท่านั้น จึงได้ปรึกษากับทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการจัดส่งพระบัณฑิตที่มีความรู้ไปช่วยดำเนินการพัฒนาด้านจิตใจให้แก่ชาวเขาบนพื้นที่สูงทั้งมหาวิทยาลัยก็รับข้อเสนอดังกล่าว จึงมีมติในที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยในเดือนตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารในเดือนธันวาคมและมีการแต่งตั้งคณะทำงานในเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๔๓ ได้ประกาศรับสมัครนิสิตจากมหาวิทยาลัย วิทยาเขตต่างๆ เข้ามาปฏิบัติศาสนกิจในนามโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา

ทางมหาวิทยาลัยมอบให้วิทยาเขตเชียงใหม่เป็นผู้รับผิดชอบมี พระราชวิมลเมธี รองอธิการบดีวิทยาเขตเชียงใหม่เป็นประธานโครงการในเบื้องต้นทางวิทยาลัยได้แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารและมีคณะทำงานโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาทั้งในส่วนคณาจารย์ที่เกี่ยวข้องจากส่วนกลางและวิทยาเขตทางภาคเหนือ จำนวน ๒ ชุดโดยการแต่งตั้งจาก พระเทพโสภณ รองอธิการบดีวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ในขณะนั้น^๔ ประสานงานกับโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค จากการดำเนินงานในระยะหนึ่งได้ทราบถึงอุปสรรคการทำงานของคณะกรรมการทำงาน จึงทำให้งานหรือ กิจกรรมมีความล่าช้าเพราะคณะทำงานของโครงการพระบัณฑิตอาสาฯ อยู่กันคนละวิทยาเขตการประชุมนัดหมายให้พร้อมเพียงกันเป็นเรื่องที่ลำบากประกอบกับต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่ละครั้งสูง ทางผู้บริหารมหาวิทยาลัยจึงได้ปรึกษารื้อกันในส่วนองคมนตรีว่าควรที่จะให้การทำงานมีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้นนำจัดสรรคนที่มีความเกี่ยวข้องเท่านั้นในที่สุดเหลือแต่คณะกรรมการโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาของมหาวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่ เท่านั้น

เริ่มแรกได้มีการประชาสัมพันธ์ให้นิสิตจากทุกวิทยาเขตเข้ามาปฏิบัติศาสนกิจในโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาก่อนที่จะเข้าพิธีประสาทสำหรับปริญญาบัตรตามที่มหาวิทยาลัยได้กำหนด หลังจากนั้นส่งไปสมัครไปยังวิทยาเขตทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของแต่ละปี ซึ่งแต่ละปีรับสมัครพระนิสิตเข้ามาในโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาไม่เท่ากัน เพราะมีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณ แต่มีแนวโน้มว่าแต่ละปีจะรับเพิ่มขึ้นตามลำดับ จากนั้นเจ้าหน้าที่โครงการจึงออกสำรวจพื้นที่ในหมู่บ้านชาวเขาเพื่อที่จะเลือกสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจให้กับพระบัณฑิตอาสาฯ นอกจากนั้นประมาณเดือนมีนาคมของทุกปีจะมีการสอบสัมภาษณ์พระนิสิตที่สมัครเข้าโครงการและประมาณปลายเดือนเมษายนจะมีการปัจฉิมนิเทศและปฐมนิเทศให้กับพระบัณฑิตอาสาฯ

^๔ ข้อมูลมาจากหนังสือคู่มือ การปฏิบัติศาสนกิจพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาบนพื้นที่สูง พฤษภาคม ๒๕๕๘ : ๑

รุ่นเก่าและรุ่นใหม่เพื่อเปิดโอกาสในการส่งไม้ให้กันมีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการทำงานที่ผ่านมา เมื่อการปฐมนิเทศเสร็จสิ้นทางโครงการจึงจัดส่งให้พระบัณฑิตอาสาฯ ทุกรูปขึ้นไปปฏิบัติศาสนกิจตามสถานที่ทางโครงการได้กำหนดให้ ซึ่งในเบื้องต้นให้พระบัณฑิตอาสาฯ ไปปฏิบัติศาสนกิจร่วมกับพระธรรมจาริกในเขตทุรกันดาร เพื่อเสริมสร้างพลังเน้นศักยภาพในการทำงานให้มีประสิทธิภาพในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การจัดส่งพระบัณฑิตอาสาฯ ที่จะไปพัฒนาบนพื้นที่สูงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการคัดสรรบุคลากรที่มีประสิทธิภาพพอสมควรต้องอาศัยพระที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีเทคนิค วิธีการ ในการทำงาน การเผยแผ่หลักธรรมที่หลากหลายทุกรูปแบบ ที่สำคัญต้องมีใจรักในโครงการ มีความวิริยะ อุตสาหะ อุตุน และอุดมการณ์ในการทำงานเป็นที่ตั้ง สามารถสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ชาวบ้าน พร้อมทั้งจะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณอย่างแท้จริง การทำงานของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงกับการเป็นเจ้าอาวาสในพื้นที่ราบมีความแตกต่างกันมากเพราะการทำงานของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงต้องทำงานแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับเนื่องจากความแตกต่างในด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศักดิ์คติ และมีภาษาเป็นตัวของตัวเอง บางชาติพันธุ์ (เผ่า) ความรู้ความเข้าใจด้านพระพุทธศาสนายังน้อย มีความเชื่อเกี่ยวกับผีสางนางไม้อย่างเหนียวแน่น ซึ่งเป็นศาสนาบรรพบุรุษดั้งเดิมของชนเผ่า

นับว่าเป็นการทำทลายความสามารถของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเป็นอย่างมาก หากไม่มีใจรัก ไม่มีอุดมการณ์ในด้านพระศาสนาแล้วยากยิ่งที่จะต้องอดทนฝ่าฟันความลำบากเหล่านี้ได้ แต่อาศัยความมานะ อุตุน พยายาม ความตั้งใจจริงในการจุดแสงเทียนแห่งพระธรรมให้สว่างเจิดจ้าทั่วราชอาณาจักรแห่งพนาไพรที่แสนห่างไกลจากความเจริญ โดยยึดพุทธโอวาทที่ว่าไว้ **“จรณภิกขเว จาริกิ พหุชนหิตาย พหุชนสุขाय โลกานุกมปาย ฯปา เทเสถ ภิกเว ธมฺม”** แปลความว่า **“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก”** การทำงานของพระบัณฑิตอาสาฯ ในช่วงตอนแรกต้องเจอกับอุปสรรคปัญหาอย่างหนักเพราะการเข้ามาในหมู่บ้านครั้งแรก ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความไว้วางใจ ชาวบ้านยังไม่มีศรัทธาในตัวพระบัณฑิตอาสาฯ การขอความร่วมมือในด้านต่างๆ เป็นสิ่งที่ยากยิ่ง แม้แต่การขอความร่วมมือในการจัดหาอุปกรณ์ในการสร้างที่พักให้พระบัณฑิตอาสาฯ ก็ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือเท่าใดนัก พระบัณฑิตอาสาฯ เองไม่สามารถที่จะสื่อสารกับชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ได้ เพราะชาวบ้านไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนในสมัยนั้นอีกครั้งความแตกต่างด้านขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมความเชื่อจากชาวพื้นราบอย่างสิ้นเชิงพระบัณฑิตอาสาฯ ต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ต้องสร้างศรัทธาให้เกิดแก่พี่น้องในชุมชน ด้วยเทคนิควิธีการที่หลากหลาย ถึงแม้ว่าการทำงานของพระบัณฑิตอาสาฯ ไม่ราบรื่นนัก

ก่อนที่จะสมัครเข้าโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา พระนิสิตต้องมีความพร้อมหลายๆ ด้านจะต้องเข้าสู่สนามรบที่เต็มไปด้วยข้าศึกทุกสารทิศ การเตรียมความพร้อมมากเท่าไรก็เป็นสิ่งที่ดี สิ่งที่สำคัญต้องมีสุขภาพที่แข็งแรง ไม่มีโรคประจำตัว มีความพร้อมที่เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณให้แก่ชุมชน มีความใฝ่รู้ ใฝ่เรียนอยู่เสมอ สะสางเรื่องราวงานของตัวเองและส่วนรวมให้เสร็จสิ้นทุกอย่างจะทำให้การทำงานไม่พะว้าพะวงลักษณะเดินหน้าพะวงหลัง ทำให้การงานไม่มีประสิทธิภาพ เพราะในช่วงเวลาที่ปฏิบัติศาสนากิจบนพื้นที่สูงต้องอยู่กับชุมชนให้มากที่สุด

นอกจากนี้พระบัณฑิตอาสาฯ จะต้องเตรียมความพร้อมในการทำงาน ระยะเวลาหนึ่งปีเป็นปีแห่งการหาประสบการณ์ชีวิต จำเป็นต้องเอาใจใส่และมีความจริงใจกับงานกับชุมชน พระนักพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงก็เป็นองค์กรของพระสงฆ์ในการทำงานพระศาสนาแต่อาจมีความแตกต่างไปจากพระสงฆ์นักพัฒนาในพื้นที่ราบ เพราะสังคมพื้นราบกับชุมชนบนพื้นที่สูงมีความแตกต่างๆ กันเช่น ความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พิธีกรรมต่างๆ ชาวบ้านพื้นราบย่อมมีความเข้าใจมากกว่าการเอาใจใส่ในพระสงฆ์ย่อมดีกว่า แต่สังคมบนพื้นที่สูงบางชนเผ่าไม่รู้จักพระพุทธศาสนาอะไรด้วยซ้ำไป ฉะนั้นในเบื้องต้นพระสงฆ์ต้องเข้าไปทำงานในเชิงรุก ในสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะในสภาพการทำงานแบบตะวันตกได้มีคำพูดสำคัญในทางไม่ดีคำหนึ่งมาเข้าหูกับการทำงาน คือ ความเครียด ยิ่งถ้าไม่มีความบากบั่นสู้งาน ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่ถูกต้องในการทำงานแบบตะวันตกนั้นเข้ามาคลุกด้วยแล้ว ความเครียดจะก่อปัญหาอย่างมาก

เมื่อสภาพแวดล้อมทางสังคมกำลังเปลี่ยนไป ถ้าคนในสังคมมองไม่เห็นโทษที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงแล้ว ย่อมจะส่งผลให้วิถีชีวิตพื้นเมืองบนพื้นที่สูงตกต่ำลงไปเรื่อยๆ เพราะมองไม่เห็นปัญหา เพราะฉะนั้นจึงควรรหาทางตั้งรับให้ถูก คือ การสร้างสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น เพราะสภาพแวดล้อมบนพื้นที่สูงกำลังถูกคุกคามทางด้านสื่อเทคโนโลยีเข้ามาอย่างรวดเร็ว ต้องการสภาพแวดล้อมที่ดีต้องอาศัยปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาชีวิตบุคคลควบคู่ไปกับปัจจัยภายใน ซึ่งพระพุทธศาสนากล่าวว่าปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาชีวิตมี ๒ ด้านได้แก่

๑. ปัจจัยภายนอกตัวบุคคล (ปรโตโมสะ) หมายถึง สิ่งแวดล้อมภายนอกตัวบุคคล

๒. ปัจจัยภายในตัวบุคคล (โยนิโสมนสิการ) อันได้แก่การมีระบบความคิดอย่างละเอียด

พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยทั้ง ๒ ด้านพอๆ กันดังนั้น ๓ ปีกับการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง โดยเฉพาะการทำงานกับพี่น้องชาวเขาชาติพันธุ์กะเหรี่ยงซึ่งทำให้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างที่เป็ปัญหา ซึ่งมาจากอำนาจของโมหะทางสังคมทำให้เด็กและเยาวชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงหรือเยาวชนบนพื้นที่สูงมีสภาพ ๒ ประการ คือ

๑. ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเยาวชน ได้แก่สภาพความเสื่อมทางจิตวิญญาณอันหมายถึงการประสบกับปัญหาขาดแคลนคุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ศีลธรรมอันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนถูกลดความสำคัญลงและถูกแทนที่ด้วยความเชื่อและค่านิยมแบบ “สนองกิเลส” จึงมีลักษณะค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย คลั่งไคล้ ก้าวร้าว รุนแรง ส่วนลักษณะทางจิตใจที่ดีงาม เช่น ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความเคารพเชื่อฟัง ความกตัญญูกตเวที ความประหยัดมัธยัสถ์ได้เสื่อมคลายไปมาก วิถีชีวิตของคนบนพื้นที่สูง ดำเนินอยู่ในกระแสนวนเวียนของวัตถุนิยมที่หลงไหลพร้างพรมมาจากทุกด้านทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นสิ่งที่ตอบสนองคุณค่าของกิเลสตัณหา ทั้งที่มาจากสิ่งต่างๆจากบุคคล จากระบบการศึกษาและสิ่งแวดล้อมทางสังคม จึงมีใช้เรื่องที่น่าแปลกที่เราจะเห็นเด็กและเยาวชนบนพื้นที่สูงแต่งกายแปลกๆ เช่น สวมเสื้อสายเดี่ยวเกะออก ย้อมผม เจาะจมูก เจาะหู ซ้อมโทรศัพท์มือถือราคาแพง ซ้อมรัยยิ่งกว่านั้นเด็กและเยาวชนบางคนยอมเอาร่างกายเป็นสินค้าเพื่อขายเอาเงิน มาปรนเปรอวัตถุนิยมอย่างสุดตัว นอกจากนั้นเด็กและเยาวชนในตำบลบ้านทับที่ขึ้นไปทำงานต้องประสบกับปัญหาความเครียดอันเกิดจากการเรียนอย่างไม่มัวหยุด เด็กเหล่านี้ต้องเผชิญกับความเครียดบนเส้นทางของการแข่งขัน โดยถูกหล่อหลอมให้มีความเห็นแก่ตัว

๒. ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เราปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนใหญ่ เกิดจากเยาวชน ซึ่งมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นผลมาจากสังคมและสื่อเทคโนโลยี นอกจากนั้นเด็กที่ได้รับผลกระทบจากความล่มสลายจากปัญหาที่เกิดในครอบครัว ความล่มสลายของชุมชนและสังคมได้กลายเป็นปัญหาของสังคม เกิดเป็นกลุ่มเป็นก๊กต่างๆ พวกกันสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น และอีกปัญหาหนึ่งที่มองเห็นจากการขึ้นไปทำงานบนพื้นที่สูง ที่กำลังเป็นอยู่ตอนนี้คือ พฤติกรรมเด็กชิงสุกก่อนห่าม ไม่รอกินผลสุกตัว ปล่อยตัวปล่อยใจไปตามอำนาจของอารมณ์ บางคนก็พลาดตั้งครุฑระหว่างเรียน ต้องลาออกจากการเรียน ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว นี่เป็นภาพรวมของการขึ้นมาปฏิบัติงานบนพื้นที่สูง ตลอดระยะเวลา ๓ ปี ในเขตตำบลบ้านทับ

ส่วนการเข้าไปเผยแผ่หลักธรรมกับพี่น้องชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีประวัติศาสตร์ในการนับถือพุทธศาสนาฝ่ายมหายานแต่ดั้งเดิม ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงจะนับถือผีหรือบรรพบุรุษ เป็นทุนเดิมอยู่แล้วการเผยแผ่ก็ไม่มียะไรน่าเป็นห่วงที่บางรูปอาจจะมองว่าชาติพันธุ์กะเหรี่ยงนั้น เป็นเผ่าที่ทำงานร่วมกันยากเพราะมีความเห็นแก่ตัวไม่ให้ความร่วมมือ แต่ความจริงแล้วพี่น้องในตำบลบ้านทับ ที่บ้านปางก๊วจะตรงกันข้ามกับความคิดแบบนั้น ชาวบ้านที่นี่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ทั้งทางชุมชนเอง วัดหรืออาศรมและในโรงเรียน ชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือสมัครสมานสามัคคีกันตลอดทุกครั้งขอความร่วมมือ ถึงแม้ว่าพี่น้องเขายังจะไม่เข้าใจถึงพิธีกรรมทางศาสนาก็ตามแต่ก็ให้ความเคารพนับถือต่อสถานที่เป็นอย่างดี

๓.๒.๑ หลักการและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

การเป็นพระนักพัฒนาต้องมีอุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และมีจุดยืนเป็นของตนเองแต่ ทั้งนี้ก็ไม่ทิ้งหลักพุทธธรรมที่จะนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะในกลุ่มพี่น้องชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงมีหลากหลายกลุ่ม อีกทั้งยังมีหลายลัทธิศาสนาที่เข้าไปเผยแผ่และมีมาก่อนหน้านี้แล้ว การสร้างความสมานฉันท์ในลัทธิความเชื่อเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด โดยการเผยแผ่พระบิณฑิตอาสาเราเองต้องรู้หน้าที่ของตัวเองให้ชัดเจนว่าเรามาทำอะไร เพื่ออะไร แล้วเราจะไม่หลงประเด็นในการทำงาน หลักการทำงานเพื่อให้เข้ากับชุมชน ชาวบ้านทุกวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ควรมีหลักดังนี้^๙

๑. พิจารณาภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ในชุมชนเป็นหลักเริ่มงาน
๒. ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมและรู้เห็นตั้งแต่เริ่มต้น
๓. โครงการและกิจกรรมพัฒนาชุมชนต้องค่อยเป็นค่อยไปไม่เร่งรีบรวบรัด
๔. แสวงหาความต้องการที่แท้จริงของประชาชนให้พบ
๕. ใช้วิธีดำเนินงานแบบประชาธิปไตย
๖. การวางโครงการต้องยืดหยุ่นอ่อนตัวได้ตามสถานการณ์
๗. ทำความเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชน
๘. แสวงหาผู้นำท้องถิ่นและผู้นำชุมชนเป็นมิตรคู่งาน
๙. ใช้อักรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์

^๙ โครงการพระบิณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา, คู่มือปฏิบัติการสภานักบวชบนพื้นที่สูง : พระบิณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (เชียงใหม่: พีดีเพรส, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

๑๐. อาศัยนักวิชาการหรือผู้ชำนาญเฉพาะสาขา
 ๑๑. ทำงานกับสมาชิกทุกคนในสถาบันครอบครัว
 ๑๒. โครงการต้องมีลักษณะกว้าง เพื่อสนองความต้องการของประชาชนได้ ครอบคลุม
 ปัญหา ด้านต่างด้วย

๑๓. ทำการประเมินงานเป็นระยะๆ
๑๔. ทำงานกับคนทุกชั้นของสังคม
๑๕. สอดคล้องเป็นแนวทางเดียวกับกรอบนโยบายของชาติ
๑๖. อาศัยหลักการเข้าถึงชุมชน
๑๗. ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์

เมื่อกล่าวถึงบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาพัฒนา
 ชาวเขาโดยมีกระบวนการเผยแผ่แก่ชุมชนบนพื้นที่สูงจึงมีด้วยกัน ๑๐ อย่าง คือ

๑. พระบัณฑิตอาสาธรรมสัญญา กิจกรรมพระบัณฑิตอาสาธรรมสัญญาเป็นกิจกรรมที่
 ขยายและสร้างเครือข่ายไปยังหมู่บ้านหลักกับหมู่บ้านบริวารและเป็นการสร้างความคุ้นเคยกันระหว่าง
 พระนักพัฒนาและคนในชุมชน อีกทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีโอกาสในการทำบุญและรับฟัง
 ปัญหาของชุมชนที่แท้จริงและที่สำคัญเป็นการนำหลักธรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มาใช้ใน
 การดำเนินชีวิต สามารถที่จะอยู่ร่วมในสังคมอย่างมีความสุข พร้อมทั้งเกิดความเข้าใจในบทบาทของ
 พระนักพัฒนามากยิ่งขึ้นและชาวบ้านเกิดความศรัทธาเลื่อมใสไว้วางใจในตัวพระบัณฑิตอาสาฯ มาก
 ยิ่งขึ้น เพราะหากทำให้ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน กลุ่มสตรีแม่บ้านพ่อบ้านและกลุ่มเยาวชนตลอดจน
 หน่วยงานภาครัฐและเอกชนมีความไว้วางใจแล้ว จะทำให้การดำเนินงานใดๆ ได้รับความร่วมมือมาก
 ขึ้น

การจัดกิจกรรมพระบัณฑิตอาสาธรรมสัญญาเป็นกิจกรรมที่ต้องทำเป็นเครือข่ายหรือทำ
 เป็นทีม มีการประชุมหารือ วางแผนงานพร้อมกัน และแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบงานแต่ละแผนก
 นอกจากนั้นมีการติดต่อประสานงานในแต่ละชุมชน มีการแจ้งให้ชาวบ้านล่วงหน้า อาจด้วยวาจาหรือ
 ทำหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษร หากมีความประสงค์ที่จะเข้าอบรมเด็กนักเรียนในภาคกลางวันก็แจ้ง
 ให้กับผู้บริหารโรงเรียนทราบก่อนว่าจะเข้าอบรมเวลาไหน ใช้เวลา สงฆ์ในสังคมไทยเราด้วยแล้วเราจะ
 เห็นได้ชัดเจนมาก เพราะสังคมไทย ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตายจะมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของ
 พระสงฆ์ตลอด อย่างงานแต่งงานก็ต้องนิมนต์พระสงฆ์มาในงานแต่งด้วย พอเกิดก็ต้องนิมนต์พระมา
 ในงานวันเกิด หรือใส่บาตรทำบุญวันเกิด เจ็บป่วยก็ไปหาพระทำบุญ และบางแห่งพระอาจเป็นหมอ
 กลางบ้าน เป็นเจ้าของตำราหมอยาพื้นบ้าน ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน บทบาทก็มีความชัดเจนมากขึ้น
 แต่อย่างไรก็ตาม ที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นเพียงข้อเสนอ ไม่ใช่คำตอบสำเร็จรูป แต่เป็นเพียงแนวคิดของ
 บุคคลหนึ่ง ที่มีความสนใจในงานของพระสงฆ์ ในบทบาทของพระสงฆ์ และพยายามที่จะผลักดัน
 บทบาทของพระสงฆ์ ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและให้สังคมมองเห็นประโยชน์นั้นเด่นชัดมากขึ้น

ประเด็นที่ควรพิจารณาเพื่อกระตุ้นเตือนจิตสำนึกในการทำงานพัฒนา

๑. พระสงฆ์ คือใคร คือผู้ซึ่งสละแล้วซึ่งสภาวะความเป็นปัจเจกภาวะ แต่มีชีวิตเพื่อสังฆ
 ภาวะ เพื่อชุมชน มีจิตวิญญาณเพื่อชุมชน ต้องมีความรู้สึกที่เป็นชุมชน เพราะชีวิตต้องมีความ
 เกี่ยวข้อง มีการติดต่อสื่อสาร กันตลอดเวลา ยิ่งในสมัยโบราณด้วยแล้ว วัดหรือพระสงฆ์กลายเป็น

ศูนย์กลางของชุมชนไปในตัว วัดเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ของชุมชน มีเรื่องอะไรเกิดขึ้นก็มาประชุมกันที่วัด มาร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่นมาทำบุญใส่บาตรที่วัด ในวันสำคัญทางศาสนา คือวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษาและวันสำคัญอื่น ๆ และวันที่มีการประชุมเรื่องราวที่ทางราชการให้ผู้นำหมู่บ้านอย่างกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เมื่อได้รับเรื่องราวข่าวสารจากทางราชการมาก็มาประชุมกันที่วัดบทบาทเหล่านั้นยังคงดำรงอยู่หรือไม่ ภาวะผู้นำชุมชนของพระสงฆ์สูญหายไปไหน? ประเด็นเหล่านี้ล้วนแต่นำศึกษาสืบค้นทั้งสิ้น

๒. พระสงฆ์มาจากไหน มาจากลูกชาวบ้าน ในประเด็นนี้ที่มาของพระสงฆ์จะมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก เพราะสมัยก่อนผู้ที่ได้อิโสภาที่จะบวชเป็นพระเป็นภรรยานั้น ต้องเป็นผู้มีสถานภาพทางสังคมมาก่อน อย่างสมัยสุโขทัยเรื่องอำนาจ เป็นต้นมา บุคคลผู้มาบวชนั้นต้องเป็นผู้มีสถานภาพที่สูงของสังคมและเมื่อลาสิกขาออกไป ต้องไปเป็นนักปกครอง นักบริหารบ้านเมือง แต่ปัจจุบันนี้กลายเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคมด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและด้อยโอกาสทางการศึกษา

๓. ดำรงความเป็นอยู่ได้อย่างไร ? เรามีชีวิตความเป็นอยู่เพราะอาศัยชาวบ้านเลี้ยงชีพ ในประเด็นนี้ต้องสำนึกตระหนัก เตือนตัวเราอยู่เสมอว่าเราจะช่วยชาวบ้านเขาอย่างไร ให้ตระหนักไว้เพื่อเป็นฐานในการคิดสภาวะชุมชนไทยในปัจจุบัน หลังจากเมืองไทยเราได้นำแนวคิดพัฒนามาจากคำว่าซึ่งเป็นตะวันตกมาใช้เป็นฐานในการพัฒนา มีความยุ่งยาก สลับซับซ้อนในด้านของเงื่อนไข เหตุปัจจัย หากไม่มีการศึกษาเรียนรู้ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเหตุปัจจัย ในเงื่อนไขให้รู้เท่าทันแล้ว คงยากที่แก้ปัญหาของสังคมของชุมชน อย่างที่เคยนำไปบรรยายในหลายๆ ที่ว่าในสังคมเรามีปัญหา โดยได้กล่าวให้มีคำพูดที่สัมผัสเพื่อให้จำง่ายแต่ไม่ได้หมายถึงเรียงความสำคัญก่อนหลังเช่น

- ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ
- ปัญหาเศรษฐกิจระบอบ
- ปัญหาสังคมล่มสลาย
- ปัญหาการศึกษาสับสนวุ่นวาย
- ปัญหาการพัฒนาที่เลื่อนลอย
- ปัญหาค่านิยมแบบรอคอยบริโภคร

ปัญหาเหล่านี้ เป็นปัญหาหลักของสังคมไทยเรา ที่รอคอยการแก้ไขอย่างถูกต้องและจริงจัง แม้จะแก้ไขถูกต้อง แต่ถ้าขาดความจริงจังก็แก้ไขไม่ได้ และต้องแก้ไขอย่างต่อเนื่องอย่างเป็นระบบจึงจะสามารถจัดการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ เพราะความเป็นโลกาภิวัตน์ และการรับเอากระแสโลกาภิวัตน์ที่ขาดภูมิคุ้มกัน สิ่งที่เกิดพาไหลบ่ามา คือ ข่าวสารข้อมูล เมื่อประชาชนของเราที่บริโภคข่าวสารข้อมูลที่ขาดภูมิคุ้มกันที่ดี คือขาดความรู้เท่าทันกับข่าวสารข้อมูล เมื่อขาดความรู้เท่าทัน ก็กลายเป็นการหลงข่าวสารข้อมูล ไม่ได้เสพข่าวสารข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ แต่เสพเพื่อเพิ่มความหลงความมัวเมา

บทบาทหลักของพระสงฆ์

หากจะมองจากบทบาทหลักของพระสงฆ์ โดยที่เริ่มจากบทบาทภายในของคณะสงฆ์เอง แล้วส่งผลต่อสังคมต่อชุมชนในวงกว้างมากยิ่งขึ้นอันได้แก่

ด้านการปกครอง

ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์

ด้านการเผยแผ่

ด้านสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์

มองจากบทบาทด้านการปกครองในส่วนของบทบาทด้านนี้โดยมองจากการปกครองภายในของพระองค์เองเป็นการปกครองในเชิงของธรรมาภิบาลคือดูแลกันโดยธรรม ปกครองกันแบบพ่อปกครองลูก อาจารย์ปกครองศิษย์ ดังปรากฏตัวอย่างที่เป็นต้นแบบให้เห็นชัดเจน คือ หน้าที่ของสัทธีหาริกที่จะพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ และ หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติต่อสัทธีหาริก ตรัสสั่งให้พระอุปัชฌาย์และสัทธีหาริก ตั้งจิตสนธิสนมในกันและกัน ให้พระอุปัชฌาย์สำคัญสัทธีหาริกอันบุตร ให้สัทธีหาริกนับถือพระอุปัชฌาย์อันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ ต่างจะมีความเคารพเชื่อฟังกันและกัน ย่อมถึงซึ่งความเจริญงอกงามในธรรม ตรัสสั่งให้พระอุปัชฌาย์และสัทธีหาริกให้เอื้อเพื่อประพาสต่อกัน หน้าที่ของสัทธีหาริกจะพึงกระทำต่อพระอุปัชฌาย์เรียกว่า อุปัชฌายวัตร และหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติต่อสัทธีหาริก เรียกว่าสัทธีหาริกวัตรและอาจารย์วัตร หน้าที่ของศิษย์ที่จะพึงปฏิบัติต่ออาจารย์ อันเตวาสิกวัตรหน้าที่ของอาจารย์จะพึงปฏิบัติต่อศิษย์ ทั้งสองฝ่ายต่างก็เอื้ออาทรต่อกัน มิมีตรีจิตต่อกัน^{๑๐} ประเด็นที่สำคัญของการปกครองของพระองค์นั้น จะต้องปกครองเพื่อให้เกิดการศึกษาได้สะดวก ที่เรียกว่าสปปายะ การปกครองที่ดีที่เป็นไปตามพระธรรมวินัยต้องให้เกิดธรรมสปปายะ คือให้สะดวกแก่การศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม คือการปกครองต้องให้เอื้อต่อการศึกษา ปกครองเพื่อให้เกิดการศึกษา เมื่อการศึกษาดี การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นได้แล้วก็จะทำให้การปกครองง่ายขึ้น สะดวกขึ้น บทบาทของพระองค์ในด้านการปกครองนี้ นอกจากจะมีความสุข มีความสันติสุขในหมู่ของพระองค์เองแล้วยังสามารถเป็นต้นแบบของการปกครองได้เป็นอย่างดีด้วยบทบาทด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์

ในบทบาทด้านการศึกษานี้ หากจะมองบทบาทของพระองค์ โดยมองจากพื้นฐานอันเป็นแก่นแท้ของคำสอนแล้ว ผู้เข้าสู่บรรพชาแห่งสมณเพศ นั่นคือเข้าสู่สังคมสงฆ์ หมายถึงเข้าสู่วิถีแห่งการศึกษาและแท้จริงแล้ววิถีชีวิตของชาวพุทธ ก็คือวิถีชีวิตของผู้ต้องศึกษาทั้งสิ้น เพราะตราบไต่ที่ยังไม่บรรลุมรรคผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ นั่นหมายถึงยังต้องเป็นผู้ที่ต้องศึกษา ที่เรียกว่ายังเป็นพระเสขะบุคคล คือยังต้องศึกษาอยู่และสิ่งที่พระองค์ ซึ่งรวมไปถึงชาวพุทธทั้งหมดด้วย ที่จะต้องศึกษา คือ ยึดเป็นหลักสูตรที่ต้องศึกษาก็เรียกว่าไตรสิกขาอันได้แก่ศีลสิกขา

ในด้านของศีลสิกขาที่ต้องศึกษาในเรื่องศีล อันได้แก่เจตนาที่จะงดเว้นไม่ละเมิดข้อห้ามด้านกาย ด้านวาจา ให้รักษาความเป็นปกติของความเป็นมนุษย์ผู้ซึ่งมีใจสูง หรืออาจกล่าวได้ว่าในด้านนี้เป็นการพัฒนาในเรื่องของพฤติกรรมโดยมีส่วนสำคัญที่ควรเน้นคือ

๑.พฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือโลกแห่งวัตถุ หรืออาจกล่าวว่าเป็นการรู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้โดยไม่เกิดผลเสียหรือเกิดโทษ แต่ให้เกิดผลดี ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้ตาหูเป็น ให้หูฟังเป็น ฯ อยู่ในหลักของอินทรีย์สังวรนั่นเอง

การเสพ การบริโภคปัจจัย ๔ การใช้ประโยชน์จากวัตถุ จากอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วย ปัญญาที่รู้เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริง ให้ได้คุณภาพชีวิต ไม่หลงไปกับคุณค่าเทียมตาม

^{๑๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. ๒๕๓๕ : ๔๓.

ค่านิยมที่ผิด ๆ อันเป็นค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อโก้เก๋ ที่ทำให้บริโภคมาก แต่เสียคุณภาพชีวิต เรียกว่า กินเป็น บริโภคเป็น ใช้เป็น เริ่มต้นด้วยการกินพออิ่มเป็นการปฏิบัติตามหลักของโภชนาการที่ดี

๒. พฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและโลกแห่งชีวิต เช่น การอยู่ร่วมกันในทางสังคม โดยไม่เบียดเบียน ก่อความทุกข์ความเดือดร้อน หรือก่อเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลดำรงตนอยู่ในกรอบของศีลดำเนินชีวิตตามหลักของศีล

ให้ความร่วมมือกับการรักษาการศึกษาของสังคม กฎเกณฑ์หรือกฎหมาย ระเบียบแบบแผน หรือวินัยแม่บทของชุมชนหรือสังคมของตน และวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าจรรยาบรรณต่างๆ และรู้จักแบ่งปัน การเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือ ตามหลักของการให้ทาน เพื่อช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ ให้ความสุข และส่งเสริมการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ตลอดจนการประพฤติก่อคุณแก่ชีวิตอื่นๆ ทั้งสัตว์มนุษย์และพืชพันธุ์ เช่น การร่วมสร้างเขตอภัยทาน นิเวศสถาน การปลูกสวนป่า สร้างแหล่งต้นน้ำ

๓. พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การเลี้ยงชีพอย่างมีศิลปวิทยาในวิชาชีพที่ฝึกไว้อย่างดี มีความชำนาญที่จะปฏิบัติให้ได้ผลดีและเป็นสัมมาอาชีพ ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญ คือ ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือก่อผลเสียหายแก่สังคม หากแต่เป็นเครื่องแก้ปัญหาของชีวิตและแก้ปัญหาของสังคม มีชีวิตที่เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ ทำให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำให้ชีวิตตกต่ำ หรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือเสื่อมจากคุณความดีในภาวะแห่งตน

จิตศึกษา

ในด้านของจิตศึกษาคือศึกษาในเรื่องจิต เรียนรู้เรื่องจิต ให้เข้าใจธรรมชาติของจิต การทำงานของจิต รู้วิธีการพัฒนาจิต เพื่อให้สงบตั้งมั่น เป็นสมาธิพร้อมที่จะทำกิจหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านการพัฒนาจิตหรือที่เรียกว่าสมาธิแยกได้ดังนี้

๑.ด้านคุณภาพจิต ได้แก่คุณธรรมความดีงามต่างๆ เช่น เมตตา กรุณา กตัญญูกตเวที การระหิโรตตปปะซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจให้เจริญงอกงามและเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม

๒.ด้านสมรรถภาพจิต ได้แก่ความสามารถของจิต ที่เข้มแข็ง มั่นคงหรือความมีประสิทธิภาพของจิต เช่น มีฉันทะ ความใฝ่รู้ใฝ่ดีงาม ใฝ่กระทำ จิตมีความเพียร ความขยัน ความอดทน มีความระลึกได้ รู้ตัวทั่วพร้อมเท่าทัน ตื่นตัวอยู่เสมอ สามารถควบคุมตัวเองได้ มีความตั้งมั่น แน่วแน่ ใส สงบ เป็นสมาธิ รวมไปถึงความไม่ประมาท ที่จะทำให้ง้าวหน้ามั่นคงในพฤติกรรมที่ดีงามหรือตั้งมั่นในความดีงามและพร้อมที่จะใช้ปัญญาในการใช้ชีวิตและประกอบกิจหน้าที่

๓.ด้านสุขภาพจิต ได้แก่สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัวเศร้าหมอง เปร้อร้อน หากแต่มีความสดชื่น เิบอ้อม ร่าเริง เบิกบาน ผ่อนคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้พฤติกรรมที่ดีงามมีความมั่นคงสอดคล้องกลมกลืนหรืออยู่ในภาวะที่สมดุล

ปัญญาศึกษา

ในด้านปัญญาศึกษาคือศึกษาในเรื่องปัญญา พัฒนาด้านปัญญา ในการพัฒนาด้านปัญญานี้จะมีการพัฒนาอยู่หลายระดับเช่น

๑.ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา หรือที่เล่าเรียนมาและรับการถ่ายทอดศิลปวิทยาการ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.การรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรืออคติด้วยความรักความซึ้งและเพราะความกลัว

๓.การคิดพิจารณาวิจารณ์อย่างมีวิจารณ์ญาณ ด้วยการใช้ปัญญาที่บริสุทธิ์อิสระไม่ถูกกิเลส เช่นความอยากได้ผลประโยชน์และความเกลียดชังเข้าครอบงำ

๔.การรู้จักมอง รู้จักคิด มีหลักการคิด มีวิธีคิดที่จะเข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่ามองเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวหาเหตุปัจจัยของสิ่งเกิดขึ้นดำรงตั้งอยู่และแปรเปลี่ยนสภาวะไป

๕.การรู้จักจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย

๖.มีความสามารถในการแสวงหา เลือกคัดจัดสรรประมวลความรู้ คิดได้ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงมสรสร้างเป็นเครือข่ายความรู้และสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์

๗. มีความรู้แจ้งเข้าถึงความจริงของโลกและชีวิต รู้เท่าทันกับธรรมดา หรือกับธรรมชาติทั้งหลาย ที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต จัดความทุกข์ในจิตใจของตนเองได้ หลุดพ้นจากความยึดติดในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระหนาบทั้งด้วยความผันผวนแปรปรวนของสิ่งต่างๆ หลุดพ้นเป็นอิสระอยู่เหนือกระแสโลก

หากกล่าวโดยสรุปแล้ว ปัญหา ๒ ด้านที่สำคัญ คือปัญญาเข้าถึงความจริงแห่งธรรมดาของธรรมชาติและปัญญา ที่สามารถใช้ความรู้ที่จัดตั้งวางระบบแบบแผนของการดำเนินชีวิตได้และสังคมของมนุษย์ได้ประโยชน์สูงสุดจากความจริงนั้น^{๑๑} ตามที่ได้กล่าวมาแล้วเราจะเห็นได้ว่า หน้าที่โดยตรงของการศึกษานั้นเป็นตัวแก้ปัญหา ถ้าการศึกษาผิดพลาด กลายเป็นตัวก่อปัญหา เราก็คงต้องมาแก้ไขปัญหานั้นตัวการศึกษา เพื่อให้ได้การศึกษาที่ถูกต้อง ให้เป็นการศึกษาที่แท้จริงที่จะเป็นตัวแก้ปัญหา^{๑๒} ยิ่งตอนนี้ทางกระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเป็นผู้จัดทำหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อใช้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาของชาติ และจัดเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาเข้าสอนบูรณาการใน ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ (๘ กลุ่มวิชา) ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือจาก ประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึง มัธยมศึกษาปีที่ ๖ เราเคยท้วงติงเขาพอเอาเข้าจริง ๆ เรามีความสามารถทำได้หรือไม่ งานนี้กำลังท้าทายมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งอยู่ในขณะนี้

บทบาทของพระสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ให้ความอนุเคราะห์ในด้านการศึกษา ทั้งส่วนที่จัดการศึกษาเองโดยตรงโดย เฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่ทางรัฐบาลไม่สามารถจัดการศึกษาบริการได้ทั่วถึง อันได้แก่กลุ่มประชากรที่ด้อยโอกาสทางสังคม ด้อยโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ เป็นเหตุให้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ก็ได้อาศัยพระสงฆ์ให้การศึกษา ในขณะที่ศึกษาก็ต้องใช้งบประมาณจากรัฐบาล แต่ใช้ทุนจากประชาชนโดยตรง ทั้งที่อยู่อาศัย อาหารและในการใช้จ่าย แม้จะมีส่วนหนึ่งที่เรียนจบแล้วที่ทางฝ่ายคณะสงฆ์ยังไม่ได้ใช้งาน แล้วท่านเหล่านั้นลาสมณะเพศออกไปก็ไปทำงานให้

^{๑๑} พระธรรมปิฎก. ๒๕๓๙:๑๒๑

^{๑๒} พระธรรมปิฎก. ๒๕๔๒:๔

ทางรัฐบาล โดยที่รัฐไม่ต้องลงทุน หากมองอย่างนี้แล้วจะเห็นได้ว่าคณะสงฆ์ได้ช่วยเหลือสงเคราะห์ รัฐบาลด้วย ไม่เพียงแต่ได้ช่วยอนุเคราะห์กับประชาชนกลุ่มที่ด้อยโอกาสเพียงฝ่ายเดียว แต่อย่างไรก็ตามบทบาทของพระสงฆ์ในการศึกษาสงเคราะห์นี้อาจมองได้ทั้งที่เป็นระบบคือจัดตั้งโรงเรียนมีการจัดการเรียนการสอน มีหลักสูตรที่แน่นอน และอีกที่จัดอย่างไม่เป็นระบบ อาจเป็นลักษณะการให้ทุนสนับสนุนการศึกษา การให้ทุนในสร้างอาคารเรียน ให้ทุนซื้อสื่อการเรียนการสอน อุปกรณ์ทางการศึกษา ให้ทุนการศึกษากับครูเพื่อพัฒนาครูในสาขาวิชาที่ขาดแคลนให้ทุนการศึกษาแก่เด็กผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ ฯลฯ

บทบาทด้านการเผยแผ่

บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการเผยแผ่ แท้จริงแล้วบทบาทด้านนี้ พระสงฆ์ทุกรูปได้รับมอบหมายจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรง เพราะหน้าที่ของพุทธสาวก คือมีหน้าที่ศึกษาเรียนรู้คำสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ แล้วปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนนั้นแล้วต้องสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามด้วยนี่จึงได้ชื่อว่าพระสงฆ์สาวกการให้การอบรม การสอน การเผยแผ่เป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ที่สำคัญ ที่พระสงฆ์ปฏิบัติมาเป็นปกติอยู่แล้ว ทั้งที่เรียกว่าการเทศน์ แสดงธรรม หรือการปาฐกถาก็ตาม ซึ่งประชาชนทั่วไปให้ความเคารพและสนใจที่จะฟังสาระที่พระสงฆ์เป็นผู้ให้อยู่แล้ว และนับเป็นการศึกษาที่เข้าถึงประชาชนชาวบ้านได้อย่างกว้างขวาง ส่วนในเนื้อหาสาระที่พระสงฆ์ให้แก่ประชาชนจะแตกต่างกันตามโอกาสและวาระต่างๆ แต่สิ่งที่เป็นธรรมะหรือคำสอนที่เป็นพระพุทธศาสนาที่นับได้ว่าเป็นสาระในพระพุทธศาสนานั้น เป็นเนื้อหาที่เป็นความจริงที่มีอยู่ที่เกิดขึ้นเป็นปกติ เพราะแท้ที่จริงแล้ว คำว่า "ธรรม" นั่นก็คือ "ธรรมชาติ" นั่นเอง^{๑๓} บทบาทด้านการเผยแผ่ที่เป็นปกติจนประชาชนมองเป็นวิถีชีวิตหรือเป็นกิจวัตรของพระสงฆ์ ก็คือการแสดงธรรมในวันพระ ในเทศกาลวันสำคัญ พระสงฆ์ได้โอกาสในการแสดงธรรมการเผยแผ่ธรรมอยู่เป็นปกติ และในรูปแบบที่ไม่เป็นรูปแบบ กล่าวคืออาจจะใช้วิธีการพูดคุยสนทนาในโอกาสพบปะ จะเป็นการเผยแผ่โดยไม่เป็นกิจลักษณะ แต่ก็แฝงด้วยให้ข้อคิดทางธรรม หรือในโอกาสที่ประชาชนมาทำบุญวันเกิดแล้วขอพรจากพระสงฆ์ มาถวายสังฆทานแล้วพระสงฆ์ก็ให้พร ในช่วงเวลาสั้นๆ เป็นการสอนโดยที่ผู้รับไม่รู้ว่าจะถูกสอนแต่ได้ซึมซับเอาคำสอน เอาคติธรรม ได้เกิดการเรียนรู้พระธรรมคำสอน หากพระสงฆ์สำนักตระหนักในบทบาทเหล่านี้อย่างจริงจัง พระสงฆ์จะมีโอกาสในการเผยแผ่ธรรมและได้เข้าถึงประชาชนโดยไม่ยากเลย และไม่ต้องรอเทศกาลสำคัญใดๆ ทั้งสิ้น ในความเห็นส่วนตัวแล้วรูปแบบโอกาสใดไม่สำคัญ แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ผู้ฟังเกิดการเรียนรู้จุดที่ต้องการคือให้ผู้ฟังได้เกิดการเรียนรู้จะให้ใครเป็นศูนย์กลางก็แล้วแต่อยากจะทำด้วยว่าขอให้การเรียนรู้เป็นศูนย์กลาง อันเป็นจุดที่ต้องการให้เกิดกับผู้ฟัง ที่จะเป็นจุดเปลี่ยนแห่งพฤติกรรมของคนว่าจะเปลี่ยนไปในทิศทางใดให้เขาเรียนรู้ในด้านใด

บทบาทด้านสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์

บทบาทด้านนี้ของพระสงฆ์หากพูดไปแล้วนับว่ามีความสำคัญไม่น้อย เพราะต้องคำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย ความเป็นพระพุทธศาสนาอยู่ในที่ด้วย เพราะสร้างวัด สร้างศาสนวัตถุต้องให้เป็นเอกลักษณ์ที่ดำรงไว้ซึ่งความเป็นพุทธ คำว่าความเป็นพุทธกับความเป็นไทยนั้นหมายถึงสิ่งเดียวกันเพราะความเป็นไทยมาจากรากฐานของความเป็นพุทธ มาจากรากฐานแห่ง

^{๑๓} รศ.ดร.วินัย วัชรพัฒน์นันท์. ๒๕๓๘:๑๖๘

ความคิดอันเป็นพุทธ พระสงฆ์ต้องเป็นแบบอย่างในเชิงของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไว้ เพราะวัฒนธรรม คือวิถีชีวิตของปวงชนชาวไทย

"ผู้ที่ยังอนุรักษ์ความเป็นไทยยังนิยมความเป็นศิลปะไทยอยู่มีเพียงพระภิกษุเท่านั้น" เพราะพระภิกษุยังอยู่ศาลาทรงไทย ยังอยู่บ้านทรงไทย เราจะเห็นได้ว่าใครแต่งชุดไทย หรือถ้าเราเห็นคนแต่งชุดไทยกลายเป็นเรื่องแปลกไปแล้วเรามักถามต่อไปว่าเอ๊ะเขามีงานอะไรหรือจึงแต่งชุดไทย

ด้านสาธารณสงเคราะห์

บทบาทของพระสงฆ์ในด้านสาธารณสงเคราะห์ เรายังเห็นได้ชัดเจนว่า พระสงฆ์ที่มีบารมี มีเอกลาภมาก ๆ ท่านไม่ได้เก็บไว้เพียงตัวท่านเอง หากแต่ได้ช่วยสร้างโรงพยาบาล ที่ว่าการอำเภอ อนามัยตำบล ศาลาที่ประชุมศาลาพักริมทางทำบ่อน้ำทำสะพาน ฯลฯ

หากมองลึกลงไปถึงการพัฒนาในด้านจิตใจ พระสงฆ์ได้พัฒนาจิตใจของคนในชุมชน จากคนที่ติดยาเสพติดให้เลิก จากที่เคยติดเหล้าให้เลิกเหล้า จากที่เคยติดการพนันให้เลิกจากการพนัน จากที่เคยลุ่มหลงในไสยศาสตร์ ที่เคยงมงายให้รู้ใช้สติปัญญา จากความเห็นผิด(มิจฉาทิฐิ) ให้มีความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) พระสงฆ์พัฒนาจิตใจของคนในชุมชนให้ขยันหมั่นเพียรในการทำมาหาเลี้ยงชีพ คือหาและสอนให้ขยันเก็บออม ประหยัดใช้จ่ายอย่างรู้คุณค่า ไม่ฟุ่มเฟือย หรหฺรฯ หลงตามค่านิยมที่ผิดๆ (ค่านิยมที่ไม่่น่านิยม) สอนให้คนที่อยู่สังคม แต่สอนให้รู้จักเลือกคบคน โดยให้เลือกคบกับบัณฑิต ให้หลีกเลี่ยงจากคนพาลและสอนให้วางตนให้เหมาะสมกับภาวะแห่งตนรู้จักฐานะของตน

ทั้งหมดเป็นหลักการในบทบาทของพระสงฆ์ และเป็นบทบาทจริงในทางปฏิบัติ ที่พระสงฆ์ที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยพึงปฏิบัติกัน โดยเฉพาะในด้านหลัก ๔ ด้านอันได้แก่ ด้านการปกครอง ต้องปกครองโดยธรรม เป็นธรรมาภิบาล ปกครองเพื่อเกื้อหนุนให้เกิดการศึกษา ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ทั้งที่พระสงฆ์กันเองสอนพระเณรด้วยกันเอง และสงเคราะห์กุลบุตร กุลธิดา เพื่อให้ได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง พร้อมทั้งวิชาความรู้ จรรยา ความสำเร็จ การศึกษาที่สร้างวิริยอุตสาหะที่เป็นสัมมาทิฐิ การเรียนรู้คู่ความสุข บทบาทด้านการเผยแผ่ งานเผยแผ่เป็นงานที่น่าค่าสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าออกเผยแผ่สู่ประชาชน เป็นภารกิจที่มีความสำคัญ ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ ใช้คำว่าไปประกาศพรหมจรรย์ ประกาศวิถีชีวิตอย่างพรหม อันเป็นชีวิตที่ประเสริฐ

บทบาทด้านสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นบทบาทหลักอีกด้านหนึ่ง ที่หมายถึงด้านการก่อสร้าง การพัฒนาศาสนวัตถุ โดยเริ่มจากการสร้างศาสนวัตถุภายในวัดของพระสงฆ์สร้างเพื่อให้เป็นที่สะดวกแก่การศึกษาธรรมปฏิบัติธรรม มิใช่เป็นการสร้างเพื่ออวดอ้างบารมี แข่งขันความฟุ่มเฟือยหรูหรา เอาบทบาททั้งหมดมาทุ่มเทกับบทบาทด้านการก่อสร้าง บางวัดสร้างโบสถ์มาจนเจ้าอาวาสตายไป ๔-๕ องค์โบสถ์ยังเสร็จ ประการต่อมาศิลปะที่สร้างควรมีเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ความเป็นพุทธให้ปรากฏเหลืออยู่คู่กับสังคมไทยเรา คือพอมองเห็นศาสนวัตถุแล้ว ให้เป็นสังแทนของความเป็นพระพุทธศาสนาไว้ แต่เท่าที่เห็นศาสนวัตถุกลายเป็นสังแทนสังคมบริโภคนิยม ไม่เหลือความเห่เป็นสังคมพุทธให้เห็นแม้แต่นิด จึงขอฝากทัศนะไว้ด้วยความห่วงใย

เทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

๑. เข้าหาพ่อหลวงบ้าน ผู้นำชุมชนที่มีบทบาทต่อคนในชุมชน เพราะทุกคนจะให้ความเคารพนับถือว่าเป็นผู้ที่สามารถนำชุมชนในการพัฒนาและช่วยเหลือเขาได้ทุกอย่างที่เป็นเรื่อง

ความเสียสละ ซึ่งถ้าเราสามารถเข้ากับผู้นำได้แล้วความเชื่อถือของคนในชุมชนก็ตามมาที่สำคัญตัวพระบัณฑิตอาสาเป็นผู้นำที่ดี

๒. เข้าหาผู้นำทางด้านธรรมชาติ หรือทุกคนเรียกว่าหมอผีซึ่งมีอิทธิพลต่อชุมชนไม่น้อยกว่าพ่อหลวงบ้าน แต่ผู้นำธรรมชาติอาจจะเป็นบางเผ่าที่มีอิทธิพลต่อชุมชน แต่ในบ้านปางก๊ว หมอผีในหมู่บ้านจะไม่ทืบทบาทอะไรมาก ส่วนมากจะเป็นเรื่องของพ่อหลวงมากกว่า ชาวบ้านถ้าจะทำพิธีเลี้ยง เป็นงานใหญ่ต้องไปหาหมอที่อื่น เพราะเขาเชื่อหมอผีที่น่าจะศักดิ์สิทธิ์มากกว่าหมอผีประจำบ้าน

๓. เข้าหาองค์การบริหารส่วนตำบลประจำหมู่บ้าน เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทต่อชุมชนเพราะเป็นผู้บริหารด้านการพัฒนาชุมชนและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เป็นบุคคลที่จะให้การช่วยเหลือทุกด้าน

๔. ผู้อำนวยการสถานศึกษาและคณะครู ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการศึกษาเพราะชุมชนให้ความเคารพ เป็นผู้นำอีกกลุ่มที่จะช่วยหนุนงานและเสริมงานของเราได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ พระบัณฑิตต้องตัวเป็นที่เคารพของและเป็นแบบอย่างในการทำงานเป็นที่ปรึกษาของครูได้ในด้านพิธีกรรม

๕. กำนัน ผู้ที่เป็นผู้นำชุมชนในตำบลบ้านทับ เพราะทุกคนในตำบลให้การยอมรับกัน ถ้าผู้นำเข้าไปอยู่ในใจของทุกคนแล้ว ก็เป็นการตอบรับเป็นอย่างดี ถึงแม้จะไม่ออกงานแต่ก็มีสารวัตรกำนันคอยดูแลอยู่

โดยเฉพาะจริยวัตรของพระบัณฑิตอาสาฯ ควรทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เพราะคนบนพื้นที่สูง ไม่เหมือนเดิม การสื่อสารทำให้ชุมชนมีการเรียนรู้ที่หลากหลายมีการพัฒนาไปมากแล้ว มีทั้งข้อดีข้อเสียสำหรับบัณฑิตอาสาฯ ดังนั้น จริยวัตรต่างๆต้องให้เหมาะสม มีสัมมาคารวะอ่อนน้อมถ่อมตนต่อเขาด้วย อย่าดูถูกเขา เราขึ้นมาพัฒนาเขา ตัวเราต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอด้วย

ขอสรุปการปฏิบัติงานตลอดเวลา ๗ ปี กับประสบการณ์การเผยแผ่และเทคนิคการทำงาน ถึงแม้ว่าพี่น้องบนพื้นที่สูงจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามคำวัตถุนิยมซึ่งมาจากการสื่อสารความเจริญทางด้านวัตถุนิยม แต่มีสิ่งหนึ่งที่เขาไม่เคยเปลี่ยนแปลงของพี่น้องชาติพันธุ์กะเหรี่ยง นั่นคือการนับถือผีควบคู่กับการนับถือพุทธศาสนาส่วนศาสนาอื่น ยากที่จะมาเปลี่ยนแปลงแนวความคิดของเขาได้ สิ่งที่จะมาเปลี่ยนแปลงได้นั้นคือ การแข่งขันกับปัญหาสังคม เช่น ด้านเศรษฐกิจ การศึกษา และรับวัฒนธรรมทางตะวันตกมากเกินไป เช่น การแต่งกาย วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตแบบคนในเมือง การเผยแผ่พระพุทธรศาสนาบนพื้นที่สูงจะให้สำเร็จต้องหาแนวร่วมหรือภาคี เช่น คณะพระสังฆาธิการในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน และหน่วยงานที่มีอยู่ในพื้นที่เราต้องเข้าไปหาเขาให้ได้และต้องทำให้เขาเชื่อเราโดยไม่ต้องสงสัยในการทำงานของพระบัณฑิตอาสาฯ ๗ ปีกับความสำเร็จที่ไม่มากแต่ก็เป็นที่น่าพอใจสำหรับพระบัณฑิตอาสาฯที่อยู่ในพื้นที่

๓.๒.๒ วิธีการศึกษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในประเทศไทย พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่ง การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม เพราะพระสงฆ์มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยทำหน้าที่ศึกษา

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การนำธรรมะสู่ประชาชน จากประวัติศาสตร์อันยาวนาน พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาแก้ไขปัญหาให้แก่สังคม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นหนทางที่จะช่วยพัฒนาคนและสังคมได้อย่างไม่มีใครสามารถปฏิเสธได้ ซึ่งพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน มีหน้าที่หลักอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. หน้าที่ในการศึกษาอบรมตน เมื่อผู้ใดบวชเข้ามาแล้วต้องได้รับการศึกษาอบรมตนทุกด้าน เริ่มตั้งแต่กิริยามารยาท การพูดจา การเคลื่อนไหวอิริยาบถ ตลอดจนการกระทำต่างๆ สรุปว่าต้องฝึกอบรมทั้งกาย วาจา และใจ โดยมีอุปัชฌาย์ผู้ทำหน้าที่เหมือนบิดาบังเกิดเกล้าในทางธรรม และอาจารย์ผู้ทำหน้าที่เหมือนพี่คอยแนะนำพร่ำสอน ซึ่งการฝึกอบรมนั้นเน้นให้ครบสมบูรณ์ใน ๓ ด้าน คือ

๑. ด้านศีล ต้องควบคุมกาย วาจา ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย งดเว้นจากข้อห้ามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้

๒. ด้านสมาธิ ต้องฝึกฝนจิตด้วยสมาธิภาวนา ทั้งวิธีสมถภาวนา เพื่อสร้างความสงบแห่งจิตใจและวิธีวิปัสสนาภาวนา เพื่อพัฒนาปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริง

๓. ด้านปัญญา ต้องฝึกฝนให้เกิดปัญญา ให้สมกับเป็นผู้นำทางสติปัญญาของชาวบ้าน โดยศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม (นักธรรมและบาลี) และสรรพวิทยาที่เหมาะสมและจำเป็นแก่สมณะภาวะ ทั้งยังต้องฝึกฝนให้เกิดปัญญาระดับสูงคือ การหยั่งรู้สภาวะธรรมทั้งหลายตามเป็นจริง

๒. หน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑. สร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาและประเพณีตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี คือ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรงตามหลักอริยมรรค เป็นตัวอย่างของผู้ประพฤติปฏิบัติดี เป็นที่เลื่อมใสของผู้ที่ไม่เคยเลื่อมใส และทำให้ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น

๒. สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในบางครั้งบางคนไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเพราะความเข้าใจผิด จึงคิดว่าพระพุทธศาสนาไม่ดี ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรทำหน้าที่ชี้แจงให้เขาเข้าใจอย่างถูกต้อง

๓. สอนให้ละความชั่ว คือ พยายามหาวิธีแนะนำชักจูงให้เขาละความชั่ว สิ่งใดที่บอกด้วยปากได้ก็กล่าวสอน สิ่งใดบอกด้วยปากไม่ได้ก็ต้องทำให้เขาดูเป็นตัวอย่าง เพื่อให้เขาเห็นโทษของความผิด ความชั่ว แล้วจะได้ละเว้นไม่กระทำ

๔. สนับสนุนให้ทำความดี คือ สร้างเสริมกำลังใจให้คนทำดี มีเทคนิควิธีแนะนำที่เหมาะสมแก่บุคคล เพราะคนเรานั้นมีพื้นฐานและความสนใจไม่เหมือนกัน พระสงฆ์จึงต้องรู้จักปรับวิธีการแนะนำสั่งสอนให้เหมาะสมแต่ละคน

๕. สร้างบุคลากรที่มีคุณภาพไว้สืบทอดพระพุทธศาสนา คือต้องเตรียมบุคลากรที่มีคุณสมบัติพร้อมที่จะสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาว บุคลากรที่มีคุณสมบัติพร้อมมีดังต่อไปนี้ คือ

๑) มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างดี

๒) มีความประพฤติดี สามารถปฏิบัติตามหลักคำสอนจนได้บรรลุผลแห่งการปฏิบัติ

๓) มีความสามารถในการถ่ายทอดและชี้แจงหลักการของพระพุทธศาสนาแก่คน
อื่นได้

๔) เมื่อมีภัยเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาก็พร้อมที่จะปกป้อง

ในส่วนของบทบาทที่เด่นชัดของพระสงฆ์คือ บทบาทในการพัฒนาสังคม ซึ่งมีอยู่ ๒ ด้าน
คือ

๑. พัฒนาทางด้านวัตถุ มิได้หมายถึงการเป็นผู้นำในการสร้างสรรค์วัตถุ เช่น ขุดบ่อ
สร้างถนนหนทางให้แก่ชุมชน แต่หมายความว่า เป็นผู้นำในทางความคิด ให้คำแนะนำที่ถูกต้อง หรือ
เป็นผู้เชื่อมประสานให้กำลังใจ ซึ่งอาจทำได้โดย

๑. เป็นผู้นำด้านชีวิตความเป็นอยู่ เพราะพระสงฆ์มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พึ่งวัตถุน้อย
และใช้สอยวัตถุคุ้มค่าที่สุด

๒. เป็นผู้นำด้านการใช้สอยวัตถุสิ่งของ พระสงฆ์รู้จักคุณค่าและประโยชน์อย่าง
แท้จริงของวัตถุ สามารถรู้จักเก็บและประหยัด ทั้งยังใช้วัตถุน้อยแต่ได้ประโยชน์เนกประสงค์
ยกตัวอย่าง เช่น บาตรใบเดียวสามารถใช้ใส่อาหารฉันก็ได้ ตักน้ำดื่มก็ได้ ตลอดจนเก็บบริวารอย่างอื่น
เช่น เข็ม มีดโกน เป็นต้น

๓. เป็นผู้นำในด้านหลักธรรม พระสงฆ์จะสอนให้น้ำธรรมะแต่ละข้อไปประยุกต์ใช้
เพื่อให้เหมาะสมแก่กรณี เช่น ในการแสวงหาทรัพย์ ก็สอนให้รู้จักขยันหมั่นเพียร และแสวงหามาโดย
สุจริต ส่วนในการใช้สอยทรัพย์ ก็สอนให้รู้จักแบ่งทรัพย์ที่หามาได้ส่วนหนึ่งเลี้ยงตนเองและครอบครัว
อีกส่วนหนึ่งแบ่งปันแก่ผู้ยากไร้ นอกจากนี้ให้รู้จักใช้ทรัพย์นั้นเป็นส่วนในการสร้างคุณงามความดีที่เป็น
ประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมด้วย

๒. พัฒนาทางด้านจิตใจ คือ ยกระดับจิตวิญญาณของชาวบ้านให้สูงขึ้น โดย

๑. เป็นผู้ให้ศิลปวิทยา คือ คอยสั่งสอนชาวบ้านให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสรรพ
วิทยาการต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม สมัยก่อนนั้นพระสงฆ์เป็นครูสอนศิลปวิทยาทุกแขนงให้แก่
ประชาชน รวมถึงพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงด้วย เพราะบทบาทในการให้การศึกษาตกอยู่
ในความดูแลของพระสงฆ์ พระสงฆ์จึงสามารถแนะนำและตักเตือนหรือยับยั้งการกระทำอันลุ่ม
หลงผิดและโมหะจริตของผู้มีอำนาจได้ ดังกรณีพระพนรัตน์ แห่งวัดป่าแก้ว ยับยั้งมิให้สมเด็จพระ
นเรศวรมหาราชหลงโทษแก่เหล่าทหารที่ตามเสด็จไม่ทันในสงครามชนช้างกับพระมหาอุปราชา เป็นต้น
ในสมัยนี้ ถึงพระสงฆ์จะไม่ได้เป็น "ครู" ของชาวบ้านโดยตรง แต่ก็สามารถให้คำแนะนำตักเตือนหรือ
ยับยั้งมิให้เขาทำชั่วได้

๒. เป็นผู้ชี้แนะและปลูกฝังคุณธรรม พระสงฆ์เป็นมิตรที่ดีและคอยกระตุ้นให้
ประชาชนเสริมสร้างคุณธรรมให้เกิดมีในตนเองส่งผลถึงสังคมส่วนรวม ซึ่งบทบาทในด้านนี้กล่าวโดย
สรุปดังนี้

๑) ห้ามให้เขางดเว้นจากการกระทำสิ่งที่เศร้าหมอง คือ ข่าสั่ว ลักทรัพย์ ผิดในกาม
พุดเท็จและดื่มสุราเมรัย

๒) ให้งดเว้นจากความลำเอียงเพราะรัก เพราะชัง เพราะเขลา และเพราะกลัว

๓) ให้งดเว้นอบายมุข

๔) ให้รู้จักแยกแยะมิตรแท้มิตรเทียม โดยให้หลีกเลี่ยงการคบมิตรเทียม ให้คบแต่มิตรแท้

๕) ให้รู้จักขยันหาทรัพย์โดยสุจริตและชอบธรรม

๖) ให้ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้องตามฐานะและความสัมพันธ์ทางสังคม

๗) ให้รู้จักสงเคราะห์หรือรู้จักยึดเหนี่ยวน้ำใจคน และประสานหมู่ชนไว้ด้วยสามัคคี

ในปัจจุบัน จะเห็นว่าพระสงฆ์มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ แต่ยังคงขาดความเป็นเอกภาพ อีกทั้งรูปแบบและเนื้อหาในการนำเสนอยังไม่เป็นที่น่าสนใจ ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ขาดประสิทธิภาพ ในขณะที่สื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์กำลังเป็นที่จับตามองว่าจะนำมาใช้เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสังคมไทยในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่

๓.๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

๓.๓.๑ เงื่อนไขการคัดเลือกเข้ามาเป็นพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา

เงื่อนไขของการเตรียมตัวเข้ามาเป็นพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาภายใต้โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา คือ การเข้ามาสมัครมาเป็นพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาโดยการเขียนใบสมัครพร้อมเอกสารการสมัครอาทิ เช่น ใบสมัครพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา วุฒิปริญญาตรี นักรธรรมเอก ใบสุทธิ ฯลฯ แล้วรอการเข้ารับการคัดเลือกโดยมีการสอบสัมภาษณ์ หลังจากนั้นก็เตรียมตัวเข้ารับการปฐมนิเทศพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาโดยเข้ารับฟังคำบรรยายและโอวาทก่อนขึ้นไปปฏิบัติศาสนกิจบนพื้นที่สูงต่อไป

๓.๓.๒ การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่ชุมชนบนพื้นที่สูง

พระนิสิตควรมีความพร้อมหลายๆ ด้าน เพราะจะต้องเข้าสู่สนามรบที่เต็มไปด้วยข้าศึกทุกสารทิศ การเตรียมความพร้อมมากเท่าไรเป็นสิ่งที่ดี สิ่งสำคัญต้องมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคประจำตัว มีความพร้อมที่จะเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณให้แก่ชุมชน มีความใฝ่รู้ ใฝ่เรียนอยู่เสมอ สะสางเรื่องราวงานของตนเองและส่วนรวมให้เสร็จสิ้นทุกอย่างจะให้การดำเนินงานเดินหน้ามีอย่างมีประสิทธิภาพให้ดียิ่งขึ้นไป

๓.๓.๓ การปฏิบัติงานในชุมชนบนพื้นที่สูง

การทำงานของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะแตกต่างกับพระที่อยู่พื้นราบ โดยพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะทำงานโดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงรุกมากกว่าเชิงรับโดยเข้าไปปฏิบัติศาสนกิจในชุมชนและให้ความสำคัญแก่ชุมชน เช่น เป็นทั้งพระโดยให้หลักธรรมตลอดจนจัดกิจกรรมขึ้นมาโดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ฯลฯ เป็นทั้งครูโดยเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน อบรมวิถีพุทธ อบรมคุณธรรม/จริยธรรม อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับพิษภัยของยาเสพติด ฯลฯ เป็นทั้งหมอโดยรักษาในแบบแผนโบราณและปัจจุบันโดยไปศึกษาเก็บเกี่ยวความรู้จากหมอ

๓.๓.๔ รูปแบบการเผยแผ่

วิธีการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาสมัครกับกลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยงในการขึ้นไปปฏิบัติงานบนพื้นที่สูง ตัวของพระต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในทางโลกและทางธรรม เพื่อสามารถจะเป็นแกนนำหรือนำพาให้ชาวบ้านเกิดการพัฒนาให้สมบูรณ์พร้อม ทั้งทางโลกและทางธรรม พระที่เป็นธรรมทูต (นักเผยแผ่) ต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กเยาวชนและชาวบ้าน มีความเป็นผู้นำ น่าเชื่อถือและให้เท่าทันต่อเหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในปัจจุบัน

ในการทำงานโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ทำให้ทราบถึงวิธีการทำงานในการพัฒนาต่อชุมชนบนพื้นที่สูง จากหลักวิชาการที่มีทฤษฎีรับรอง หรือสิ่งที่เป็นประสบการณ์โดยตรง การทำงานที่ได้ผลตามวัตถุประสงค์ ต้องมีรูปแบบ มีกระบวนการ อย่างเป็นขั้นตอน มีการเตรียมตัวก่อนลงมือกระทำ เช่นการเข้าไปอยู่กับชุมชน การสนทนาพูดคุย หรือการทำกิจกรรมโครงการ เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งตามลำดับสำหรับนักพัฒนา โดยเฉพาะพระสงฆ์ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้เป็นพิเศษ

การทำงานกับชุมชนหรือคนส่วนมาก เบื้องต้นต้องศึกษาทบทวนตัวเองก่อน ว่าจะมีหลักวิธีแบบไหน ทำอย่างไรจะให้ชุมชนยอมรับเข้าเป็นสมาชิกอย่างมิตรภาพ ให้ความเคารพเชื่อถือไว้วางใจ “รู้เขา รู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง” เป็นหลักการที่สำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้ พระสงฆ์จะอย่างไรถ้าเข้าไปอยู่ในชุมชน ยกตัวอย่างการบิณฑบาตจะได้ข้าวไหม? จะทำอย่างไร? สิ่งนี้เป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญยิ่งในการไปอาศัยอยู่กับชุมชน เมื่อเข้าใจแล้วต้องคิดต่อไปว่า เมื่อบิณฑบาตจะทำอย่างไรจะได้ข้าวเพิ่ม ได้อาหารเพิ่ม เพราะหากการได้สิ่งที่เป็นปัจจัยภายนอกเพิ่มเปรียบได้ว่าได้มิตรเพิ่มขึ้นอีกด้วย เมื่อได้มิตรเพิ่มการทำงานก็ต้องเพิ่ม การทำงานเพิ่มในที่นี้หมายถึงพระต้องไม่อยู่แต่ในอาศรมฯ ต้องเข้าถึงชุมชนที่เรียกว่า ”เชิงรุก” ดังคำที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท่านทรงตรัสว่า “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” สิ่งสำคัญที่พระบัณฑิตอาสาฯ ต้องทำความเข้าใจเมื่อปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในชุมชนดังต่อไปนี้

๑. ต้องหาแนวร่วม คือ ต้องหาแกนนำที่เป็นคนในชุมชนเป็นใครก็ได้ แต่ที่เหมาะสมและดีคือเยาวชนชาย หาใครสักคนเข้ามาเป็นที่ปรึกษาให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับภายในหมู่บ้าน จากนั้นก็ศึกษาบริบทของชุมชนถึงเรื่องต่างๆ เช่น ในชุมชนใครมีบทบาทอย่างไร ใครเป็นผู้นำทางพิธีกรรม ใครเป็นผู้ใหญ่บ้าน ระบบวงศ์ตระกูลใครมีมาก แต่ละครอบครัวมีความเชื่อนับถือศาสนาอะไร สิ่งเหล่านี้ต้องศึกษาให้ดีเพราะบุคคลเหล่านี้ล้วนมีบทบาทที่สำคัญของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เมื่อได้ความรู้เป็นขั้นพื้นฐานกำเนินการเข้าไปสัมผัสพูดคุยเยี่ยมเยียนเพื่อให้เกิดความไว้วางใจ และแสดงความเป็นมิตร ไม่รังเกียจถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน

๒. สวนจุดต่าง คือ ต่อทำความเข้าใจในจุดต่างระหว่างพระบัณฑิตอาสาฯ กับชาวบ้าน รวมทั้งทุกคนในชุมชน เช่น ทำความเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของคนในชุมชน ใครเป็นผู้นำชุมชน ใครเป็นผู้ประกอบพิธี ใครนับถือศาสนาอะไรใครมีบทบาทหน้าที่สำคัญที่สุด รวมทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติเหล่านี้เป็นต้น และสิ่งที่เป็นจุดต่างอย่างก็คือไม่ควรไปถูกลบหลู่ความเชื่อหรือสิ่งที่ทุกคนเคารพ การสงวนจุดต่างนั้นต้องรู้จักใช้ให้ถูกกาลและเวลา จึงจะทำให้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนได้

๓. ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการเข้ามา คือ เมื่อได้แกนนำร่วมงานและมีความคุ้นเคยกับ

บุคคลที่มีบทบาทในชุมชน สิ่งต่อไปที่ต้องทำคือการประชุมชาวบ้าน อาจหาเวลาที่เหมาะสมทั้งนี้อาจสอบถามผู้ที่มีบทบาทที่คนในชุมชนให้ความเคารพเชื่อฟัง เพื่อชี้แจงถึงการที่ได้มาว่าพระมาอยู่จะทำอะไร หน่วยงานไหนส่งมาเพื่อเป็นการแสดงถึงความจริงใจที่มีให้กับชุมชน ในขั้นตอนนี้ไม่ควรพูดถึงเรื่องศาสนา เนื่องจากจะทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มไม่เข้าใจเพราะจะคิดว่าเข้ามาเพื่อเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่มีอยู่ หรือบางทีอาจจะทำให้ผู้ที่มีบทบาทในกาทำพิธีกรรมคิดว่าเข้ามาเพื่อลบบทบาทของตน และก่อนจบการประชุมควรให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น สิ่งที่สำคัญก่อนจบอย่างสิ่งไหนไม่ถูกไม่ควรก็ขอให้บอกเนื่องจากว่าไม่มีความรู้ความเข้าใจเท่าที่ควรถึงขนบธรรมเนียมของชุมชน

๔. การวางตัว การได้เข้าไปอยู่ในชุมชนพื้นที่สูง การวางตัวองพระบัณฑิตอาสาฯ จัดได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างมากเช่นกัน พระเองต้องจับบทบาทของตัวเองว่ามีฐานะอย่างไร ต้องคิดต่อไปว่าจะทำอะไรถึงจะทำให้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนทุกกลุ่มวัย เช่น ทำอย่างไรให้ผู้มีบทบาทในการทำพิธีกรรมยอมรับให้ได้ ในขั้นตอนนี้พระพุทธเจ้าให้มาแล้วคือการประพฤติตนตามกรอบธรรมวินัยนั่นเอง เมื่อมีการประพฤติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสก็จะทำให้เกิดการยอมรับนับถือ ต่อไปการทำงานอะไรก็จะได้รับความร่วมมือของคนในชุมชน ดังมีคำกลอนที่กล่าวไว้ว่า

อันโหลงช้างย่อมมีพญาสาร	ครอบครองบริวารทั้งหลาย
ฝูงโคย่อมมีขุนโคผู้เป็นนาย	มุ่งหมายนำพวกไปหากิน
ฝูงหงส์มีเหมราชา	ฝูงปักษามีพญาปักษีสิน
เหล่าเทวีย่อมมีเอกรินทร์	เป็นปิ่นท้าวชั้นฟ้า
อันฝูงคนย่อมมีผู้นำเป็นหัวหน้า	คอยกะกาบัญชาให้เกิดผล
ถึงกองทัพบริบูรณ์ไปด้วยคน	ถ้าไม่มีตัวขุนพลแล้วจะไปสู้ใคร

๕. การเข้าถึง ในที่นี้อาจทำได้หลายวิธีทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนนั้นๆ เช่นการเข้าไปสอนในโรงเรียน เพราะการได้เข้าไปสอนในโรงเรียนจะทำให้ได้รู้จักกับนักเรียน เนื่องจากเด็กๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นลูกหลานของคนในชุมชน จะสามารถเป็นสื่อไปถึงพ่อแม่ที่อยู่ที่บ้าน ทำให้เป็นที่ยอมรับทั้งลูก, พ่อ, แม่, ปู่ย่า, ตายาย เพราะเด็กๆ เหล่านี้ทุกคนจะต้องเรียกว่า "พระอาจารย์" ยังมีอีกหลายวิธี เช่น การบิณฑบาต ในที่นี้จะขออธิบายถึงในการมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพ เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าจะต้องทำหากมีโอกาส ในการเข้าถึงชุมชนหากอยากได้ใจของผู้เป็นฝ่ายพ่อแม่ (ผู้สูงอายุ) คือ การได้เข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านในการประกอบอาชีพ เนื่องจากคนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่จะมีอาชีพเกษตรกรรม สิ่งที่ทำส่วนใหญ่คือการปลูกข้าว ข้าวโพด ผลไม้ และพืชผักต่างๆ พระเองไม่ควรอยู่แต่อาศรมฯ หากมีเวลาว่างควรหาโอกาสในการไปช่วยงานเกษตรกรบ้าง เช่น ไปให้กำลังใจชาวบ้านในไร่ อาจไปยื่นพุดคุยช่วยงานเล็กน้อย ฟันดิน ถอนหญ้า หุงอาหารกลางวัน (ในขั้นตอนนี้อาจบางคนอาจคิดว่าพระทำได้หรือ) จากประสบการณ์ไม่น่าจะมีปัญหา เพราะหากไปทำจริงๆ ชาวบ้านจะไม่ให้พระทำอาจทำเล็กน้อยสิ่งที่ได้คือการเห็นอกเห็นใจมากกว่าเนื่องจากการแสดงออกให้เห็นถึงมิตรภาพ ความจริงใจ (มีสุขร่วมสุข มีทุกข์ร่วมทุกข์)

๖. การผลัดเปลี่ยนพระบัณฑิตอาสาฯ เมื่อครบกำหนดการปฏิบัติศาสนกิจ ตามกฎระเบียบของมหาวิทยาลัย พระบัณฑิตอาสาฯ แต่ละรูปถือได้ว่าทำหน้าที่สมบูรณ์ตามหลักสูตรที่กำหนด พร้อมทั้งจะเตรียมตัวเข้ารับปริญญา เมื่อเป็นเช่นนี้บางรูปก็สมัครอยู่ในโครงการต่อ บางรูปก็ไม่สามารถอยู่ต่อได้เนื่องจากต่างก็มีภาระหน้าที่ที่ต้องทำ ปัญหาตรงนี้เป็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

เพราะเกิดความไม่ต่อเนื่องในการทำงานของพระ ทำให้ความรู้ความเข้าใจของพระองค์ใหม่ที่เข้ามาพัฒนาแทนเกิดความยาก คือต้องมาเริ่มใหม่ ดังนั้นเมื่อเป็นปัญหาเช่นนี้ก่อนที่จะจัดทำเป็นเอกสารไว้สำหรับศึกษา หรือถ้าจะให้ตีความการให้พระเก่าได้อยู่แนะนำพระใหม่ในพื้นที่ซัก ๑๕ วัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจของพระที่มาแทน เกิดความอบอุ่นไม่ว่าจะง่ายต่อการทำงาน เป็นกำลังใจได้อย่างดียิ่ง

ข้อคิดในการปฏิบัติศาสนกิจถึงพระบัณฑิตอาสาฯ การสมัครเข้ามาในโครงการควรคำนึงถึงคำว่า “หน้าที่” เนื่องจากเป็นสิ่งสำคัญมากเพราะหน้าที่ตามพจนานุกรม หมายถึงคำที่เป็นกริยาจากการกระทำที่แสดงออกมาให้เป็นอย่างเป็นรูปธรรม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงวางหน้าที่ให้กับพุทธบริษัทได้เดินตามหลักธรรมคำสอนของพระองค์ อันจะก่อให้เกิดความสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น พระพุทธองค์ทรงฝากพระพุทธศาสนาไว้กับใคร? ทำอย่างไรจะให้พระพุทธศาสนาเกิดความยั่งยืน? ทำอย่างไรจะให้พระพุทธศาสนาแบ่งบานไปทั่วทุกมุมโลก? และสิ่งที่สำคัญที่สุด ทำอย่างไรจะให้พระพุทธศาสนาอยู่คู่กับชาติไทยตลอดไป? ประโยคที่เป็นคำถามเหล่านี้จะให้คำตอบได้ดีที่สุดจะเป็นชนอื่นไม่ได้ นอกจากพุทธศาสนิกชนคนไทยทุกหมู่เหล่าเท่านั้น

การเผยแพร่พระพุทธศาสนา กับชุมชนไม่เข้าใจถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หลักของศาสนพิธีก็ยังไม่เข้าใจไม่ว่าจะทำอย่างไรในเมื่อเข้าไปในอาศรมแล้ว เรื่องของการจัดการกับปาดันน้ำ ปัญหาเสพติด การขาดความสามัคคีของคนในชุมชน การสืบสานวัฒนธรรมประเพณี สิ่งเหล่านี้เป็นเสียงสะท้อนจากหลายชุมชน ที่ได้เข้าไปจัดเวทีแลกเปลี่ยนในชุมชน ก็ได้มองสภาพปัญหาของการทำงานของพระบัณฑิตอาสาในเครือข่าย จึงมีความจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพทั้งพระบัณฑิตอาสาเก่าและใหม่ ให้มีความชำนาญใจถึงวิธีการวิเคราะห์ชุมชน การตั้งคำถาม ระบบการจัดเก็บข้อมูลของชุมชนให้ถูกต้อง และรูปแบบของการจัดเวทีในชุมชนเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ให้ชุมชนอยู่ดีมีสุข

เมื่อกล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยเราด้วยแล้วเราจะเห็นชัดเจนมาก เพราะสังคมไทย ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตายจะมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ตลอด อย่างงานแต่งงานก็ต้องนิมนต์พระสงฆ์ในงานแต่งด้วย พอเกิดก็ต้องนิมนต์พระมาในงานวันเกิด หรือใส่บาตรทำบุญวันเกิด เจ็บป่วยก็ไปหาพระทำบุญ และบางแห่งพระอาจเป็นหมอกกลางบ้าน เป็นเจ้าของตำราหมอยาพื้นบ้านตามภูมิปัญญาชาวบ้าน บทบาทก็มีความชัดเจนมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นเพียงข้อเสนอ ไม่ใช่คำตอบสำเร็จรูป แต่เป็นเพียงแนวคิดของบุคคลหนึ่ง ที่มีความสนใจในงานของพระสงฆ์ในบทบาทของพระสงฆ์ และพยายามที่จะผลักดันบทบาทของพระสงฆ์ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและให้สังคมมองเห็นประโยชน์นั้นเด่นชัดมากขึ้น

การเป็นพระนักพัฒนาต้องมีอุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และมีจุดยืนเป็นของตนเอง ทั้งนี้ก็ไม่ว่าหลักพุทธธรรมจะนำไปปรับประยุกต์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะในกลุ่มพี่น้องชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงมีหลากหลายกลุ่ม อีกทั้งยังมีหลายลัทธิศาสนาที่เข้าไปเผยแผ่ และมีมาก่อนหน้านี้แล้ว การสร้างความสมานฉันท์ในลัทธิความเชื่อเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด โดยการเผยแผ่พระบัณฑิตอาสาเองต้องรู้หน้าที่ของตัวเองให้ชัดเจนว่าเรามาทำอะไร เพื่ออะไร แล้วเราจะไม่หลงประเด็นในการทำงาน หลักการทำงานเพื่อให้เข้ากับชุมชน ชาวบ้านทุกวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ควรเป็นหลักดังนี้

๑. พิจารณาภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ในชุมชนเป็นหลักเริ่มงาน
๒. ให้ประชาชน(ชุมชน)ได้มีส่วนร่วมและรู้เห็นตั้งแต่เริ่มต้น
๓. โครงการและกิจกรรมพัฒนาชุมชนต้องค่อยเป็นค่อยไปไม่เร่งรีบรวบรัด
๔. แสวงหาความต้องการที่แท้จริงของประชาชน(ชุมชน)ให้พบ
๕. ใช้วิธีดำเนินงานแบบประชาธิปไตย
๖. การวางโครงการต้องยืดหยุ่นอ่อนตัวได้ตามสถานการณ์
๗. ทำความเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชน
๘. แสวงหาผู้นำท้องถิ่นและผู้นำชุมชนเป็นมิตรคู่งาน (ในการทำงาน)
๙. ใช้องค์กรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์
๑๐. อาศัยนักวิชาการหรือผู้ชำนาญเฉพาะสาขา
๑๑. ทำงานกับสมาชิกทุกคนในสถาบันครอบครัว
๑๒. โครงการต้องมีลักษณะกว้างเพื่อสนองความต้องการของประชาชนได้

ครอบคลุม

๑๓. ทำการประเมินงานเป็นระยะๆ
๑๔. ทำงานกับคนทุกชั้นของสังคมและทุกศาสนา
๑๕. สอดคล้องเป็นแนวทางเดียวกับกรอบนโยบายของชาติ
๑๖. อาศัยหลักการเข้าถึงชุมชน
๑๗. ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์

๓.๓.๕ วิธีการเผยแผ่

วิธีการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาสมัครกับกลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยงในการขึ้นไปปฏิบัติงานบนพื้นที่สูง ตัวของพระต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในทางโลกและทางธรรม เพื่อสามารถจะเป็นแกนนำหรือนำพาให้ชาวบ้านเกิดการพัฒนาให้สมบูรณ์พร้อม ทั้งทางโลกและทางธรรม พระที่เป็นธรรมทูต (นักเผยแผ่) ต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กเยาวชนและชาวบ้าน มีความเป็นผู้นำ น่าเชื่อถือและให้เท่าทันต่อเหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในปัจจุบัน

ในการทำงานโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) ทำให้ทราบถึงวิธีการทำงานในการพัฒนาต่อชุมชนบนพื้นที่สูง จากหลักวิชาการที่มีทฤษฎีรับรอง หรือสิ่งที่เป็นประสบการณ์โดยตรง การทำงานที่ได้ผลตามวัตถุประสงค์ ต้องมีรูปแบบ มีกระบวนการ อย่างเป็นขั้นตอน มีการเตรียมตัวก่อนลงมือกระทำ เช่นการเข้าไปอยู่กับชุมชน การสนทนาพูดคุย หรือการทำกิจกรรมโครงการ เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งตามลำดับสำหรับนักพัฒนา โดยเฉพาะพระสงฆ์ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้เป็นพิเศษ

การทำงานกับชุมชนหรือคนส่วนมาก เบื้องต้นต้องศึกษาทบทวนตัวเองก่อน ว่าจะมีหลักวิธีแบบไหน ทำอย่างไรจะให้ชุมชนยอมรับเข้าเป็นสมาชิกอย่างมิตรภาพ ให้ความเคารพเชื่อถือ

ไว้วางใจ “รู้เขา รู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง”^{๑๔} เป็นหลักการที่สำคัญในการนำเข้าไปประยุกต์ใช้ พระสงฆ์จะทำอะไรถ้าเข้าไปอยู่ในชุมชน ยกตัวอย่างการบิณฑบาตจะได้ข้าวไหม? จะทำอะไร? สิ่งนี้เป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญยิ่งในการไปอาศัยอยู่กับชุมชน เมื่อเข้าใจแล้วต้องคิดต่อไปว่า เมื่อบิณฑบาตจะอย่างไรจะได้ข้าวเพิ่ม ได้อาหารเพิ่ม เพราะหากการได้สิ่งที่เป็นปัจจัยภายนอกเพิ่มเปรียบได้ว่าได้มิตรเพิ่มขึ้นอีกด้วย เมื่อได้มิตรเพิ่มการทำงานก็ต้องเพิ่ม การทำงานเพิ่มในที่นี้หมายถึง พระต้องไม่อยู่แต่ในอาศรมฯ ต้องเข้าถึงชุมชนที่เรียกว่า “เชิงรุก” ดังคำที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท่านทรงตรัสว่า “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”^{๑๕} สิ่งสำคัญที่พระบัณฑิตอาสาฯ ต้องทำความเข้าใจเมื่อปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในชุมชนดังต่อไปนี้

๑. ต้องหาแนวร่วม คือ ต้องหาแกนนำที่เป็นคนในชุมชนเป็นใครก็ได้ แต่ที่เหมาะสมและดีคือเยาวชนชาย หาใครสักคนเข้ามาเป็นที่ปรึกษาให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับภายในหมู่บ้าน จากนั้นก็ศึกษาบริบทของชุมชนถึงเรื่องต่างๆ เช่น ในชุมชนใครมีบทบาทอย่างไร ใครเป็นผู้นำทางพิธีกรรม ใครเป็นผู้ใหญ่บ้าน ระบบวงศ์ตระกูลใครมีมาก แต่ละครอบครัวมีความเชื่อนับถือศาสนาอะไร สิ่งเหล่านี้ต้องศึกษาให้ดีเพราะบุคคลเหล่านี้ล้วนมีบทบาทที่สำคัญของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เมื่อได้ความรู้เป็นขั้นพื้นฐานกำเนินการเข้าไปสัมผัสพูดคุยเยี่ยมเยียนเพื่อให้เกิดความไว้วางใจ และแสดงความเป็นมิตร ไม่รังเกียจถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน

๒. สวนจุดต่าง คือ ต่อทำความเข้าใจในจุดต่างระหว่างพระบัณฑิตอาสาฯ กับชาวบ้าน รวมทั้งทุกคนในชุมชน เช่น ทำความเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของคนในชุมชน ใครเป็นผู้นำชุมชน ใครเป็นผู้ประกอบพิธี ใครนับถือศาสนาอะไรใครมีบทบาทหน้าที่สำคัญที่สุด รวมทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติเหล่านี้เป็นต้น และสิ่งที่เป็นจุดต่างอย่างก็คือไม่ควรไปดูถูกกลบหลู่ความเชื่อหรือสิ่งที่ทุกคนเคารพ การสวณจุดต่างนั้นต้องรู้จักใช้ให้ถูกกาลและเวลา จึงจะทำให้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนได้

๓. ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการเข้ามา คือ เมื่อได้แกนนำร่วมงานและมีความคุ้นเคยกับบุคคลที่มีบทบาทในชุมชน สิ่งต่อไปที่ต้องทำคือการประชุมชาวบ้าน อาจหาเวลาที่เหมาะสมทั้งนี้อาจสอบถามผู้ที่มีบทบาทที่คนในชุมชนให้ความเคารพเชื่อฟัง เพื่อชี้แจงถึงสิ่งที่ได้มาว่าพระมาอยู่จะทำอะไร หน่วยงานไหนส่งมาเพื่อเป็นการแสดงถึงความจริงใจที่มีให้กับชุมชน ในขั้นตอนนี้ไม่ควรพูดถึงเรื่องศาสนา เนื่องจากจะทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มไม่เข้าใจเพราะจะคิดว่าเข้ามาเพื่อเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่มีอยู่ หรือบางทีอาจจะทำให้ผู้ที่มีบทบาทในกาทำพิธีกรรมคิดว่าเข้ามาเพื่อลดบทบาทของตน และก่อนจบการประชุมควรให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น สิ่งที่สำคัญก่อนจบอย่างสิ่งใดไม่ถูกไม่ควรก็ขอให้บอกเนื่องจากว่าไม่มีความรู้ความเข้าใจเท่าที่ควรถึงขนบธรรมเนียมของชุมชน

๔. การวางตัว การได้เข้าไปอยู่ในชุมชนพื้นที่สูง การวางตัวของพระบัณฑิตอาสาฯ จัดได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างมากเช่นกัน พระเองต้องจึงบทบาทของตัวเองว่ามีसानอย่างไร ต้องคิดต่อไปว่าจะทำอะไรถึงจะทำให้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนทุกกลุ่มวัย เช่น ทำอย่างไรให้ผู้มีบทบาทในการทำพิธีกรรมยอมรับให้ได้ ในขั้นตอนนี้พระพุทธเจ้าให้มาแล้วคือการประพฤติตนตามกรอบธรรม

^{๑๔} โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา, คู่มือปฏิบัติศาสนกิจบนพื้นที่สูง : พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก), พิมพ์ครั้งที่ ๑, (เชียงใหม่: พีดีเพรส, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๓.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

วินัยนั่นเอง เมื่อมีการประพัตติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสก็จะทำให้เกิดการยอมรับนับถือ ต่อไปการทำงานอะไรก็จะได้รับความร่วมมือของคนในชุมชน ดังมีคำกลอนที่กล่าวไว้ว่า

อันโฆลงช้างย่อมมีพญาสาร	ครอบครองบริวารทั้งหลาย
ฝูงโคย่อมมีขุนโคผู้เป็นนาย	มุ่งหมายนำพวกไปหากิน
ฝูงหงส์มีเหมราชา	ฝูงปักษามีพญาปักษีสิน
เหล่าเทวีย่อมมีเอกรินทร์	เป็นปิ่นท้าวชั้นฟ้า
อันฝูงคนย่อมมีผู้นำเป็นหัวหน้า	คอยกะกาบัญชาให้เกิดผล
ถึงกองทัพบริบูรณ์ไปด้วยคน	ถ้าไม่มีตัวขุนพลแล้วจะไปสู้ใคร

๕. การเข้าถึง ในที่นี้อาจทำได้หลายวิธีทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนนั้นๆ เช่นการเข้าไปสอนในโรงเรียน เพราะการได้เข้าไปสอนในโรงเรียนจะทำให้ได้รู้จักกับนักเรียน เนื่องจากเด็กๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นลูกหลานของคนในชุมชน จะสามารถเป็นสื่อไปถึงพ่อแม่ที่อยู่ที่บ้าน ทำให้เป็นที่ยอมรับทั้งลูก, พ่อ, แม่, ปู่ย่า, ตายาย เพราะเด็กๆ เหล่านี้ทุกคนจะต้องเรียกว่า “พระอาจารย์” ยังมีอีกหลายวิธี เช่น การบิณฑบาต ในที่นี้จะขออธิบายถึงในการมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพ เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าจะต้องทำหากมีโอกาส ในการเข้าถึงชุมชนหากอยากได้ใจของผู้เป็นฝ่ายพ่อแม่ (ผู้สูงอายุ) คือ การได้เข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านในการประกอบอาชีพ เนื่องจากคนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่จะมีอาชีพเกษตรกรรม สิ่งที่ทำส่วนใหญ่คือการปลูกข้าว ข้าวโพด ผลไม้ และพืชผักต่างๆ พระเองไม่ควรอยู่แต่อาศรมฯ หากมีเวลาวางควรหาโอกาสในการไปช่วยงานเกษตรกรบ้าง เช่น ไปให้กำลังใจชาวบ้านในไร่ อาจไปยื่นพุดค่วยช่วยงานเล็กน้อย ฟันดิน ถอนหญ้า หุงอาหารกลางวัน (ในขั้นตอนนี้บางคนอาจคิดว่าพระทำได้หรือ) จากประสบการณ์ไม่น่าจะมีปัญหา เพราะหากไปทำจริงๆ ชาวบ้านจะไม่ให้พระทำอาจทำเล็กน้อยสิ่งที่ได้คือการเห็นอกเห็นใจมากกว่าเนื่องจากการแสดงออกให้เห็นถึงมิตรภาพ ความจริงใจ (มีสุขร่วมสุข มีทุกข์ร่วมทุกข์)

๖. การผลัดเปลี่ยนพระบัณฑิตอาสาฯ เมื่อครบกำหนดการปฏิบัติศาสนกิจ ตามกฎระเบียบของมหาวิทยาลัย พระบัณฑิตอาสาฯ แต่ละรูปถือได้ว่าทำหน้าที่สมบูรณ์ตามหลักสูตรที่กำหนด พร้อมที่จะเตรียมตัวเข้ารับปริญญา เมื่อเป็นเช่นนี้บางรูปก็สมัครอยู่ในโครงการต่อ บางรูปก็ไม่สามารถอยู่ต่อได้เนื่องจากต่างก็มีภาระหน้าที่ที่ต้องทำ ปัญหาตรงนี้เป็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะเกิดความไม่ต่อเนื่องในการทำงานของพระ ทำให้ความรู้ความเข้าใจของพระองค์ใหม่ที่เข้ามาพัฒนาแทนเกิดความยาก คือต้องมาเริ่มใหม่ ดังนั้นเมื่อเป็นปัญหาเช่นนี้ก่อนที่จะจัดทำเป็นเอกสารไว้สำหรับศึกษา หรือถ้าจะให้ดีควรมีการให้พระเก่าได้อยู่แนะนำพระใหม่ในพื้นที่ซัก ๑๕ วัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจของพระที่มาแทน เกิดความอบอุ่นไม่ว้าเหว่ ง่ายต่อการทำงาน เป็นกำลังใจได้อย่างดียิ่ง

ข้อคิดในการปฏิบัติศาสนกิจถึงพระบัณฑิตอาสาฯ การสมัครเข้ามาในโครงการควรคำนึงถึงคำว่า “หน้าที่” เนื่องจากเป็นสิ่งสำคัญมากเพราะหน้าที่ตามพจนานุกรม หมายถึงคำที่เป็นกริยาจากการกระทำที่แสดงออกมาให้เป็นอย่างเป็นรูปธรรม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงวางหน้าที่ให้กับพุทธบริษัทได้เดินตามหลักธรรมคำสอนของพระองค์ อันจะก่อให้เกิดความสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น พระพุทธองค์ทรงฝากพระพุทธศาสนาไว้กับใคร? ทำอย่างไรจะให้พระพุทธศาสนาเกิดความยั่งยืน? ทำอย่างไรจะให้พระพุทธศาสนาแบ่งบานไปทั่วทุกมุมโลก? และสิ่งที่สำคัญที่สุด ทำ

อย่างไรจะให้พระพุทธรูปศาสนายู่คู่กับชาติไทยตลอดไป? ประโยคที่เป็นคำถามเหล่านี้จะให้คำตอบได้ดีที่สุดจะเป็นชนอื่นไม่ได้ นอกจากพุทธศาสนิกชนคนไทยทุกหมู่เหล่าเท่านั้น

การเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา กับชุมชนไม่เข้าใจถึงหลักธรรมในพระพุทธรูปศาสนา หลักของศาสนพิธีก็ยังไม่เข้าใจไม่ว่าจะทำอย่างไรในเมื่อเข้าไปในอาศรมแล้ว เรื่องของการจัดการกับป่าต้นน้ำ ปัญหาเสียดิน การขาดความสามัคคีของคนในชุมชน การสืบสานวัฒนธรรมประเพณี สิ่งเหล่านี้เป็นเสี่ยงสะท้อนจากหลายชุมชน ที่ได้เข้าไปจัดเวทีแลกเปลี่ยนในชุมชน ก็ได้มองสภาพปัญหาของการทำงานของพระบัณฑิตอาสาในเครือข่าย จึงมีความจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพทั้งพระบัณฑิตอาสาเก่าและใหม่ ให้มีความชำนาญใจถึงวิธีการวิเคราะห์ชุมชน การตั้งคำถาม ระบบการเก็บข้อมูลของชุมชนให้ถูกต้อง และรูปแบบของการจัดเวทีในชุมชนเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ให้ชุมชนอยู่ดีมีสุข

เมื่อกล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยเราด้วยแล้วเราจะเห็นชัดเจนมาก เพราะสังคมไทย ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตายจะมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ตลอด อย่างงานแต่งงานก็ต้องนิมนต์พระสงฆ์ในงานแต่งด้วย พอเกิดก็ต้องนิมนต์พระมาในงานวันเกิด หรือใส่บาตรทำบุญวันเกิด เจ็บป่วยก็ไปหาพระทำบุญ และบางแห่งพระอาจเป็นหมอกกลางบ้าน เป็นเจ้าของตำราหมอยาพื้นบ้านตามภูมิปัญญาชาวบ้าน บทบาทก็มีความชัดเจนมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นเพียงข้อเสนอ ไม่ใช่คำตอบสำเร็จรูป แต่เป็นเพียงแนวคิดของบุคคลหนึ่ง ที่มีความสนใจในงานของพระสงฆ์ในบทบาทของพระสงฆ์ และพยายามที่จะผลักดันบทบาทของพระสงฆ์ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและให้สังคมมองเห็นประโยชน์นั้นเด่นชัดมากขึ้น

การเป็นพระนักพัฒนาต้องมีอุดมการณ์ในการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา และมีจุดยืนเป็นของตนเอง ทั้งนี้ก็ไม่ใช่ทั้งหลักพุทธธรรมจะนำไปปรับประยุกต์ในการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา เพราะในกลุ่มพี่น้องชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงมีหลากหลายกลุ่ม อีกทั้งยังมีหลายลัทธิศาสนาที่เข้าไปเผยแพร่ และมีมาก่อนหน้านี้แล้ว การสร้างความสมานฉันท์ในลัทธิความเชื่อเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด โดยการเผยแพร่พระบัณฑิตอาสาเองต้องรู้หน้าที่ของตัวเองให้ชัดเจนว่าเรามาทำอะไร เพื่ออะไร แล้วเราจะไม่หลงประเด็นในการทำงาน หลักการทำงานเพื่อให้เข้ากับชุมชน ชาวบ้านทุกวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ควรมีหลักดังนี้

๑. พิจารณาภาวการณ์ที่เป็นอยู่ในชุมชนเป็นหลักเริ่มงาน
๒. ให้ประชาชน(ชุมชน)ได้มีส่วนร่วมและรู้เห็นตั้งแต่เริ่มต้น
๓. โครงการและกิจกรรมพัฒนาชุมชนต้องค่อยเป็นค่อยไปไม่เร่งรีบรวบรัด
๔. แสวงหาความต้องการที่แท้จริงของประชาชน(ชุมชน)ให้พบ
๕. ใช้วิธีดำเนินงานแบบประชาธิปไตย
๖. การวางโครงการต้องยืดหยุ่นอ่อนตัวได้ตามสถานการณ์
๗. ทำความเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชน
๘. แสวงหาผู้นำท้องถิ่นและผู้นำชุมชนเป็นมิตรคู่งาน (ในการทำงาน)
๙. ใช้องค์กรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์
๑๐. อาศัยนักวิชาการหรือผู้ชำนาญเฉพาะสาขา
๑๑. ทำงานกับสมาชิกทุกคนในสถาบันครอบครัว

๑๒. โครงการต้องมีลักษณะกว้างเพื่อสนองความต้องการของประชาชนได้

ครอบคลุม

๑๓. ทำการประเมินงานเป็นระยะๆ

๑๔. ทำงานกับคนทุกชั้นของสังคมและทุกศาสนา

๑๕. สอดคล้องเป็นแนวทางเดียวกับกรอบนโยบายของชาติ

๑๖. อาศัยหลักการเข้าถึงชุมชน

๑๗. ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์

๓.๓.๖ เดินตามพันธกิจ ๖ ประการ

“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธอจงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถปริยัติและบริสุทธิบริบูรณ์ สัตว์โลกทั้งหลายที่มีกิเลสตั้งฝังอยู่ในดวงตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรมแม้เราก็จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๑๖}

วิสัยทัศน์

“พุทธศาสนนำชีวิต เพื่อชีวิตที่มั่นคง” Buddhism for Life and Prosperity

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เป็นหน่วยงานหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และส่งเสริม สนับสนุน การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และประสานองค์การทุกภาคส่วนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นที่สูง^{๑๗}

พันธกิจ

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกให้กับชุมชนบนพื้นที่สูง จึงกำหนดพันธกิจไว้ดังนี้^{๑๘}

๑. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง

๑.๑ พระบัณฑิตอาสาธรรมสังวร

๑.๒ การอบรมศีลธรรม

๑.๓ การส่งเสริมศีลธรรมในโรงเรียน

๑.๔ การสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๑.๕ การสอนธรรมศึกษา

๑.๖ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

๑.๗ การสร้างแกนนำและเครือข่ายชาวพุทธ

^{๑๖} วินัยปิฎก มหาวรรค ปฐมภาค ข้อที่ ๓๒ / ๓๙.

^{๑๗} พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก, หนังสือคู่มือ การปฏิบัติศาสนกิจบนพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา พฤษภาคม ๒๕๔๘.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, ๒๕๔๘.

๑.๘ การเพิ่มจำนวนอาศรมเครือข่าย

๑.๙ การบรรพชาอุปสมบทและอบรมศีลจารีนิภาคฤดูร้อน

๑.๑๐ การสร้างศาสนทายาทสืบต่อพระพุทธศาสนา

๒. การรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข

๒.๑ สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนรู้เท่าทันพิษภัยยาเสพติด

๒.๒ รักษาบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด

๒.๓ สร้างแกนนำเครือข่ายลด ละ เลิกยาเสพติด

๒.๔ ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการเสริมสร้างด้านอาชีพ

๓. ส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการสังคม สงเคราะห์บนพื้นที่สูง

๓.๑ การให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐาน

๓.๒ ส่งเสริมกิจกรรมการกีฬา (ลานธรรม ลานใจ ลานกีฬา)

๓.๓ จัดอบรมค่ายคุณธรรมเรียนรู้เท่าทัน “เอดส์”

๓.๔ ประสานและจัดการสงเคราะห์ เด็ก สตรี คนชรา คนพิการ ครอบครัว กลุ่มชุมชนและผู้ได้รับผลกระทบจากโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง (เอดส์)

๓.๕ การประสาน และสงเคราะห์เฉพาะหน้ากรณีฉุกเฉิน แรงด่วน เช่น อุทกภัย วาตภัย และธรรมชาติ (ถุ่ยยังชีพ, ผ้าห่มกันหนาว, เสื้อผ้า, ยารักษาโรค)

๓.๖ การค้นหาปัญหา และจัดทำโครงการร่วมกับชุมชนในการพัฒนากลุ่มและแก้ไขปัญหาชุมชนอย่างครบวงจร

๔. การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔.๑ การอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนเห็นคุณค่าในการดูแลรักษาทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔.๒ การปลูกป่าทดแทน

๔.๓ การบวชป่าชุมชน

๔.๔ การทำแนวกันไฟ

๔.๕ สร้างเครือข่ายรักษ์สิ่งแวดล้อม

๕. การให้การศึกษา ภาษา หน้าที่พลเมืองที่ดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

๕.๑ การสอนภาษาไทย

๕.๒ ประสานงานให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี

๕.๓ ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ชุมชนในการคิดอย่างเป็นระบบ

๖. การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาชนเผ่า

๖.๑ สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม

๖.๒ สนับสนุนส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมประเพณี

๖.๓ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

ตารางกิจกรรมตามพันธกิจ ๖ ประการ

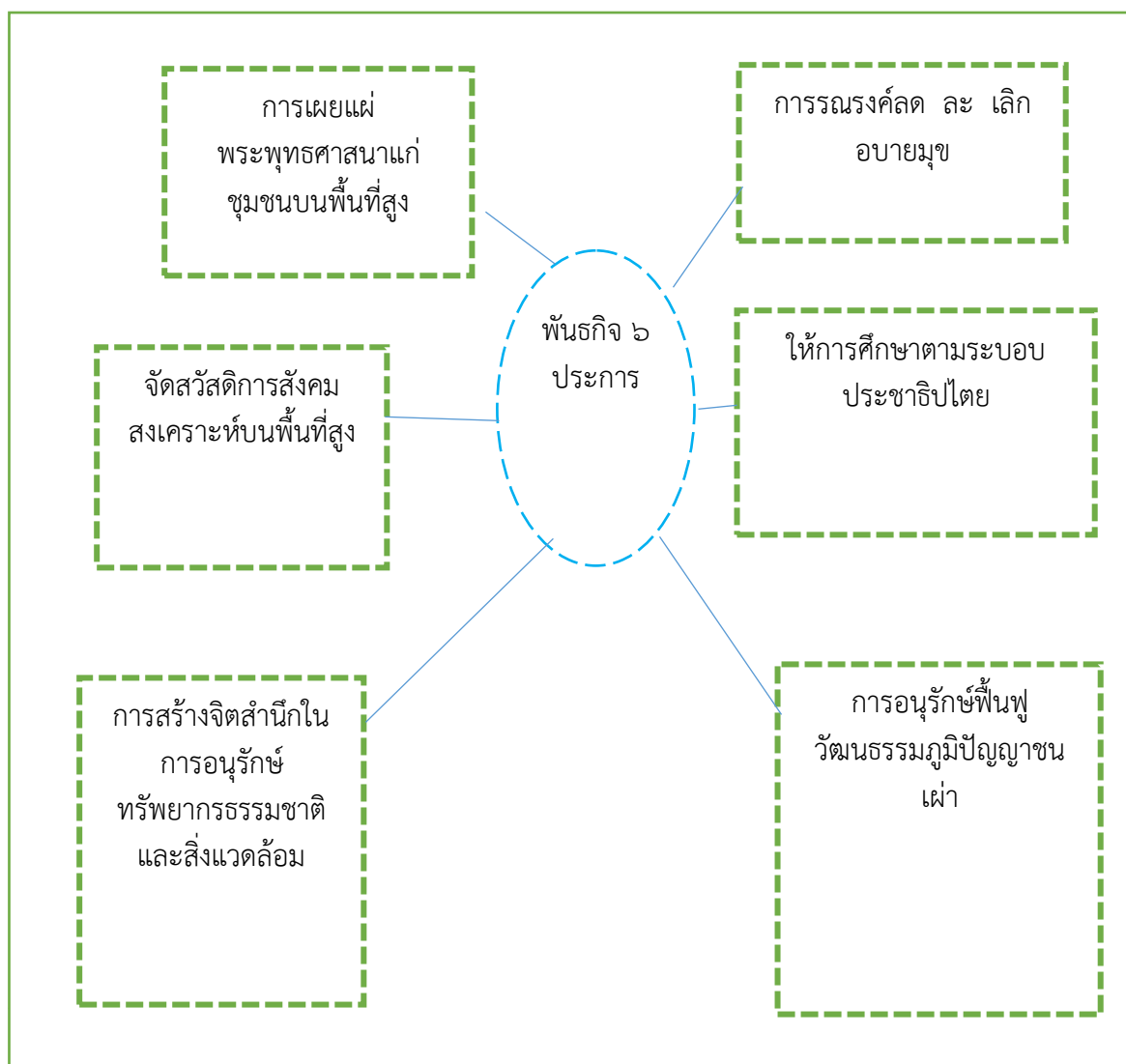
พันธกิจหลัก	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินงาน	กลุ่มเป้าหมาย	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
๑.การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาแก่ ชุมชนบนพื้นที่สูง	พระบัณฑิตอาสาฯ พัฒนาสัญจร เดือน กรกฎาคม-ตุลาคม	๑. เพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ถึงประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ๒. เพื่อเป็นการขยายพื้นที่อาศรม บวรที่ยังไม่มีพระเข้าไปปฏิบัติ ศาสนกิจกับชาวบ้าน ๓. เพื่อให้ชาวบ้านได้รู้และเข้าใจถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๑. ประสานงานกับพระ บัณฑิตอาสาฯ เขต ๑ รับทราบทุกอาศรมฯ ๒. ประสานกับผู้นำชุมชน ๓. วางแผนการทำงาน ๔. ดำเนินกิจกรรมตาม แผนงาน	พระบัณฑิตอาสาฯ ผู้นำชุมชน,กลุ่ม เยาวชน, ชาวบ้าน	๑. ชาวบ้านได้รับรู้ถึงประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ๒. เป็นการขยายพื้นที่อาศรมบวรที่ ยังไม่มีพระเข้าไปปฏิบัติศาสนกิจกับ ชาวบ้าน ๓. ชาวบ้านได้รู้และเข้าใจถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
	สอนจริยธรรมใน โรงเรียน ตลอดปีการศึกษา	๑. เพื่อให้นักเรียนได้รับรู้ถึงหลักธรรม ในทางพระพุทธ- ศาสนาและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ ใช้ชีวิตประจำวัน ๒. เพื่อให้นักเรียนได้รู้และเข้าใจใน พิธีกรรมทางศาสนาพุทธที่ถูกต้อง ๓. เพื่อปลูกฝังให้เด็กได้เรียนรู้ถึง คุณค่าและความสำคัญของศาสนา	๑. ประสานงานกับคณะครู ที่โรงเรียนเพื่อหาเวลาในการ ดำเนินงานสอน(บรรยาย) ๒. เตรียมเนื้อหาการสอน ๓. ดำเนินการสอน ๔. สรุปการทำงาน	เด็กนักเรียน	๑. นักเรียนได้รับรู้ถึงหลักธรรมในทาง พระพุทธศาสนาและสามารถนำไป ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ๒. นักเรียนได้รู้และเข้าใจในพิธีกรรม ทางศาสนาพุทธที่ถูกต้อง ๓. เป็นการปลูกฝังให้เด็กได้เรียนรู้ถึง คุณค่าและความสำคัญของศาสนา
	วันสำคัญทางชาติ ศาสน์ กษัตริย์	๑. เพื่อให้ชาวบ้านเด็กและเยาวชนได้ รู้ถึงความสำคัญของวันชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ๒. เพื่อให้ชาวบ้านเด็กและเยาวชนได้ รู้และเข้าใจในพิธีกรรมทางศาสนาที่ ถูกต้อง	๑. ประสานงานกับเด็กและ เยาวชน ๒. เตรียมวัสดุอุปกรณ์ใน การดำเนินงาน ๓.จัดบอร์ดกิจกรรมกับเด็ก และเยาวชน	ชาวบ้าน เด็ก,เยาวชน	๑. ชาวบ้านเด็กและเยาวชนได้รับรู้ถึง ความสำคัญของวันชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ๒. ชาวบ้านเด็กและเยาวชนได้รู้และ เข้าใจในพิธีกรรมทางศาสนาที่ถูกต้อง ๓. ชาวบ้านเด็กและเยาวชนได้มีความ

		๓. เพื่อให้ชาวบ้านเด็กและเยาวชนได้มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์	๔. ทำกิจกรรม - ทำบุญตักบาตร - เทศน์ เวียนเทียน		จงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์
๒. การรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข	สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนรู้เท่าทันพิษภัยยาเสพติด	๑. เพื่อเป็นการให้ความรู้ความเข้าใจในพิษภัยและโทษของยาเสพติด ๒. เพื่อเป็นการเสริมเกราะป้องกันยาเสพติดเข้ามาในชุมชน ๓. เพื่อให้ชาวบ้านได้เฝ้าระวังไม่ให้ลูกหลานเข้าใกล้สิ่งที่เป็นอบายมุข	๑. ประสานกับหน่วยงานในพื้นที่ (ครู, หมอ) ๒. ประสานงานกับกลุ่มผู้นำชุมชน ๓. เตรียมเนื้อหาในการทำกิจกรรม ๔. จัดกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย	ชาวบ้าน เด็กนักเรียน	๑. เพื่อเป็นการให้ความรู้ความเข้าใจในพิษภัยและโทษของยาเสพติด ๒. เพื่อเป็นการเสริมเกราะป้องกันยาเสพติดเข้ามาในชุมชน ๓. ทำให้ชาวบ้านได้เฝ้าระวังไม่ให้ลูกหลานเข้าใกล้สิ่งที่เป็นอบายมุข
	กีฬาสามัคคีสัมพันธ์ชนเผ่าด้านยาเสพติด	๑. เพื่อเป็นการสร้างความสามัคคีให้กับเด็กและเยาวชนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ ๒. เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ๓. เพื่อเป็นการปลูกฝังและถ่ายทอดความรู้ให้เด็กเยาวชนได้รู้ถึงพิษภัยของยาเสพติด	๑. ประสานงานกับผู้นำในพื้นที่ พระ, ผู้นำ ๒. เยาวชนวางแผนงาน, มอบหน้าที่ให้ผู้รับผิดชอบ ๓. เสนอแผนงานและเสนอของบประมาณจากหน่วยงานต่างในท้องถิ่น ๔. จัดทำกิจกรรมตามแผนงาน ๕. สรุปผลการดำเนินงาน	ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน เยาวชน เด็ก กลุ่มพ่อแม่บ้าน	๑. เพื่อเป็นการสร้างความสามัคคีให้กับเด็กและเยาวชนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ ๒. เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ๓. เพื่อเป็นการปลูกฝังและถ่ายทอดความรู้ให้เด็กเยาวชนได้รู้ถึงพิษภัยของยาเสพติด
๓. ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานและจัด	ส่งเสริมกิจกรรมการกีฬา (ลานธรรม ลานใจ ลานกีฬา)	๑. เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ออกกำลังกาย ๒. เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มีความสุข	๑. ปรึกษากับผู้นำชุมชนเพื่อให้เด็กได้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมภายในอาศรมฯ	เด็กเยาวชน	๑. เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ออกกำลังกาย ๒. เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชน

สวัสดิการสังคม สงเคราะห์บนพื้นที่ สูง		ที่แข็งแรง ๓. เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มีความ สามัคคีกันภายในกลุ่ม(หมู่บ้าน)	๒. ชักชวนให้เด็กและ เยาวชนได้มาเล่นหรือทำ กิจกรรมที่อาศรมฯ ๓. จัดหาอุปกรณ์ให้กับเด็ก และเยาวชนได้ทำกิจกรรม		ได้มีสุขภาพที่แข็งแรง ๓. ทำให้เด็กและเยาวชนได้มีความ สามัคคีกันภายในกลุ่ม(หมู่บ้าน)
๔.การสร้างจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ ทรัพยากร- ธรรมชาติและสิ่ง แวดล้อม	ให้ความรู้การอนุรักษ์ ทรัพยากรทาง ธรรมชาติ	๑. เพื่อเป็นการอบรมให้ความรู้เรื่อง ทรัพยากรป่าไม้ ๒. เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิด ความรักและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ และป่าต้นน้ำ ๓. เพื่อให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของ ป่าไม้และเป็นการป้องกันไฟป่า	๑. พูดคุยกับผู้นำชุมชน ๒. ทำหนังสือให้กับ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๓. ประชุมชาวบ้านเพื่อหา ช่วงเวลาในการจัดทำ กิจกรรม ๔. จัดกิจกรรม ๕. สรุปกิจกรรม	ชาวบ้าน	๑. เป็นการอบรมให้ความรู้เรื่อง ทรัพยากรป่าไม้ ๒. ส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดความรัก และหวงแหนทรัพยากรป่าไม้และป่า ต้นน้ำ ๓. ทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของ ป่าไม้และเป็นการป้องกันไฟป่า
๕.การให้การศึกษา ภาษา หน้าที่ พลเมืองที่ดีตาม ระบอบการปกครอง แบบประชาธิปไตย	ให้ชนเผ่าเกิดการ เรียนรู้ในด้านสิทธิ หน้าที่ และการเป็น พลเมืองที่ดีของ ประเทศชาติ	๑. เพื่อให้ชาวบ้านได้รู้ถึงสิทธิและ หน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดีของ ประเทศชาติ ๒. เพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ถึงข่าวสาร และความเคลื่อนไหวทางภาครัฐบาล ๓. เพื่อให้ชาวบ้านได้มีความรู้เบื้องต้น เกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญและการ เลือกตั้ง	๑. สอบถามความสนใจของ ชาวบ้าน ๒. ศึกษาหาข้อมูล ๓. เตรียมเนื้อหาที่จะพูดคุย กับชาวบ้าน ๔. ทำกิจกรรมกับชาวบ้าน (พูดคุย, เทคนิควิธี, ทดลองทำ กิจกรรม) ๕. สรุปผลการจัดกิจกรรม	เยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้สูงอายุ	๑. ทำให้ชาวบ้านได้รู้ถึงสิทธิและ หน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดีของ ประเทศชาติ ๒. ทำให้ชาวบ้านได้รับรู้ถึงข่าวสาร และความเคลื่อนไหวทางภาครัฐบาล ๓. ทำให้ชาวบ้านได้มีความรู้เบื้องต้น เกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญและการ เลือกตั้ง
๖.การอนุรักษ์ฟื้นฟู วัฒนธรรมประเพณี	สร้างจิตสำนึกให้ ชุมชนตระหนักถึง	๑. เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนได้นำเอาคติ จากประเพณีมาสร้างเสริมสุขภาพ	๑. หาข้อมูลและบริบท ชุมชน	ชาวบ้านทั่วไป	๑. เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้นำเอา คติจากประเพณีมาสร้างเสริมสุขภาพ

ภูมิปัญญาชนเผ่า	คุณค่าและความสำคัญภูมิปัญญา ท้องถิ่น ประเพณีอันดีงาม	ของชุมชนให้เกิดความสามัคคี มีความสมัครสมานเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ๒. เพื่อเป็นการสืบสานประเพณีอันดีงามไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ถึงวัฒนธรรมประจำชาติพันธุ์ ๓. เพื่อให้เด็กเยาวชน พ่อบ้าน ,แม่บ้าน ผู้นำชุมชนได้รู้และเข้าใจในคุณค่า ความหมายและระบบรูปแบบขั้นตอนของประเพณีพิธีกรรมได้อย่างถูกต้อง	๒. เวทีประชุมกับกลุ่มเป้าหมาย ๓. หาข้อมูลประเพณี ๑๒ เดือนกับปราชญ์ชุมชนและเด็กเยาวชน ๔. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาเพื่อนำมาทำกิจกรรม ๕. ร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย ๖. คืบความรู้ให้กับชุมชน ๗. สรุปกิจกรรม		ของชุมชนให้เกิดความสามัคคี มีความสมัครสมานเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ๒. เป็นการสืบสานประเพณีอันดีงามไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ถึงวัฒนธรรมประจำชาติพันธุ์ ๓. ทำให้เด็กเยาวชน พ่อบ้าน ,แม่บ้าน ผู้นำชุมชนได้รู้และเข้าใจในคุณค่า ความหมายและระบบรูปแบบขั้นตอนของประเพณีพิธีกรรมได้อย่างถูกต้อง และให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน
-----------------	--	--	--	--	---

โครงสร้างพันธกิจ ๖ ประการ

๑. กิจกรรม สอนศีลธรรมในโรงเรียน
๒. ทุกวันจันทร์-ศุกร์ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม - เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘-๕๙
โรงเรียน ตชด. บ้านแม่ลอง หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านทับ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
๓. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๕๙ คน ช่วงชั้น ป. ๔ - ๖

ชาย	๒๗	คน
หญิง	๓๒	คน

วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม

๑. เพื่อให้นักเรียนได้รู้ถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้
๒. เพื่อให้นักเรียนได้รู้และเข้าใจในพิธีกรรมทางศาสนาพุทธที่ถูกต้อง
๓. เพื่อปลูกฝังให้เด็กได้เรียนรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของศาสนา

๔. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรม

- การเตรียมงาน

ก่อนที่จะเริ่มทำการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ก็ได้พูดคุยกับครูใหญ่และครูอีกคนหนึ่งซึ่งมาที่อาศรมฯ ครูมาธุระเพื่อนิมนต์ไปสอนศีลธรรมที่โรงเรียน ก็ได้สอบถามถึงความเป็นมาที่ทางโครงการพระบัณฑิตอาสาฯ ครูก็บอกให้ทราบถึงสิ่งที่ผ่านมา และได้บอกกับคณะครูว่า ทุกวันศุกร์จะไปอบรมวิถิพุทธและบรรยายธรรมะให้เด็กนักเรียนก่อนที่จะเลิกเรียน

- ขั้นตอนในการวางแผนจัดกิจกรรม

หลังจากที่ได้ทำความเข้าใจในการพูดคุยกับทางคณะครูเสร็จ วันทีรับกิจนิมนต์ไปบรรยายให้โอวาทเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่โรงเรียน ก็ได้พูดคุยเรื่องที่จะมาสอนศีลธรรมให้กับเด็กนักเรียน ทางโรงเรียนโดยการนำของครูใหญ่ก็เปิดโอกาสให้ได้เข้าไปทำกิจกรรมในการสอนศีลธรรมให้กับเด็กนักเรียน ก่อนที่จะทำการสอนหรือบรรยายทุกครั้งที่โรงเรียนหรือที่อาศรมฯ สิ่งหนึ่งที่ทำก่อนไปก็คือ การเตรียมเนื้อหาที่จะไปพูดคุยกับเด็ก ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นเมื่อมีโอกาสในการพูดบรรยายให้กับเด็กครั้งแรก ๓๐ นาที ก็คิดว่าการที่จะพูดช่วงเวลา ๓๐ นาทีเป็นการยากมาก เพราะเด็กที่เข้ามาร่วมกิจกรรมเป็นเด็กตั้งแต่ระดับประถม ๑ ถึงประถม ๖ ซึ่งวุฒิภาวะการรับรู้จะแตกต่างกันมาก ถ้าเป็นวิชาการเด็กเล็กก็จะฟังไม่รู้เรื่อง แต่ถ้าไร้สาระเรื่อยเปื่อยเด็กที่โตแล้วก็จะเบื่อและไม่ได้ประโยชน์อะไร ซึ่งเป็นงานที่ท้าทายความสามารถเป็นอย่างมาก แต่ก็เกิดความรู้ที่ท่านอธิการบดี(พระธรรมโกศาจารย์)ท่านกล่าวว่า “การจะบรรยายความรู้ให้กลุ่มคนฟังต้องวิเคราะห์คนกลุ่มนั้นก่อนว่าเป็นกลุ่มระดับใด ถ้าเป็นกลุ่มผู้เด็กผสมกับผู้ใหญ่และมีถึงบุคคลที่มีวิชาความรู้ ก็ต้องพูดให้เด็กเข้าใจ ถ้าเด็กเข้าใจแล้วผู้ใหญ่ก็จะเข้าใจตามไปด้วย” การบรรยายครั้งนี้เป็นเด็กประถมโดยส่วนมาก สิ่งที่สำคัญถึงอันดับแรกก็ต้องพูดให้เด็กเข้าใจ และให้เด็กตั้งใจฟัง เนื้อหาที่ทำการบรรยายแต่ละครั้งจะเป็นนิทานผสมกับหลักธรรมคำสอน หรือแม้แต่นิทานอีสป ที่มีเนื้อหาเข้าใจง่าย และสรุปเมื่อจบเรื่องนั้นๆ การบรรยายทุกครั้งก็จะมีทั้งนิทาน เรื่องเล่าข่าวสารผสมกันไปสุดท้ายก็จะมีสรุปถึงเนื้อหาที่ได้พูดมา

- ขั้นตอนในการดำเนินงาน (ทำกิจกรรม)

ทุกครั้งที่เข้าไปบรรยายพูดคุยกับเด็กนักเรียน เนื้อหาและเรื่องที่จะพูดต้องดูสถานการณ์หรือ ความต้องการของครูเป็นหลักด้วย เมื่อดำเนินกิจกรรมอยู่ก็ต้องวิเคราะห์กลุ่มผู้ฟังว่ามีส่วนร่วมในกิจกรรมมากน้อยแค่ไหน ไม่เอาแต่พูดอย่างเดียว ต้องให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วย เช่น ให้ตอบคำถาม ทำกิจกรรม สิ่งที่ทำบ่อยที่สุดคือ การนั่งสมาธิและแผ่เมตตา เป็นการนำเด็กเข้าสู่กระบวนการการเรียนรู้ภาคปฏิบัติร่วมกัน ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากภาคปฏิบัติจริง ทำให้ได้ผลในช่วงทำกิจกรรมเป็นอย่างมาก

๖. แนวทางในการทำงาน

๑. ใช้นิทานเล่าประกอบในการสอน

๒. พูดในเรื่องที่เด็กเล็กเข้าใจและให้ความสนใจทุกกลุ่ม

๓. ขอขยายเวลาในการบรรยายให้ความรู้เป็น ๖๐ นาที

๔. ให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมให้เยอะ

๕. พาเด็กนั่งสมาธิ และแผ่เมตตา

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง

๑. กิจกรรม วันสำคัญทางชาติ ศาสน์ กษัตริย์
๒. วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา
วันพระเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชินีนาถ
อาศรมพระบัณฑิตอาสาฯบ้านแม่ลอง หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านทับ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัด
เชียงใหม่

๓. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๑๙๐ คน
ชาวบ้าน ๑๕๐ คน
เด็ก, เยาวชน ๔๐ คน

วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม

๑. เพื่อให้ชาวบ้านเด็กและเยาวชนได้รู้ถึงความสำคัญของวันชาติ ศาสน์ กษัตริย์
๒. เพื่อให้ชาวบ้านเด็กและเยาวชนได้รู้และเข้าใจในพิธีกรรมทางศาสนาที่ถูกต้อง
๓. เพื่อให้ชาวบ้านเด็กและเยาวชนได้มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์
๔. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรม

- การเตรียมงาน

ทุกครั้งก่อนที่จะมีกิจกรรมในวันสำคัญทางชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ก็จะไปประสานกับผู้นำชุมชน เด็กและเยาวชนให้ได้ขึ้นไปทำอาศรมฯ เพื่อทำความสะอาดสถานที่ หลังจากทำความสะอาดเสร็จเด็กที่มีความรู้ความสามารถก็จะให้จัดบอร์ดกิจกรรม หรือบอร์ดความรู้ที่เป็นวันสำคัญของกิจกรรมนั้น ๆ เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วม ครั้งตอนอยู่ปฏิบัติศาสนกิจที่อาศรมฯ บ้านแม่ลอง แม่ขี้มูกก็ให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกครั้ง ในครั้งแรกก็จะเป็นเด็กผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ ที่เข้ามาช่วยทำกิจกรรม หลังจากที่ได้ทำกิจกรรมบ่อยและเริ่มพูดคุยกัน ทำให้เด็กเริ่มมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหมือนกันหมด

หลังจากได้เข้าไปปฏิบัติศาสนกิจที่อาศรมฯบ้านแม่ลอง แม่ขี้มูก กิจกรรมทุกอย่างที่จะต้องทำในวันสำคัญทางชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ก็มีการเตรียมสื่อที่เป็นแผ่นภาพการศึกษา นำไปทำบอร์ดกิจกรรมประชาสัมพันธ์ให้กับชาวบ้านได้รับรู้ ครั้งแรกของการเตรียมก็ได้เด็ก ๓ คนมาช่วยทำกิจกรรมซึ่งเป็นเด็กผู้ชายทั้งหมด ถึงแม้จะเป็นการเตรียมการงานที่เป็นประเพณีก็ได้เด็กที่คนเดิมและหน้าเดิมเข้ามาช่วยทำงานเด็กทั้งหมดยังเรียนอยู่ในระดับประถม ๔ - ๖ แต่ก็มีส่วนร่วมในการทำงานกับพระด้วยความสมัครใจ ทำให้กิจกรรมที่ทำสำเร็จด้วยดี

- ขั้นตอนในการวางแผนจัดกิจกรรม

ก่อนที่จะมีดำเนินการกิจกรรมแผ่นภาพ วัสดุอุปกรณ์ เนื้อหา และรูปแบบของกิจกรรม ก็จะต้องมีโครงสร้างของงานอยู่แล้ว เพียงแต่ว่าเมื่อเด็กหรือผู้เข้ามาทำกิจกรรมพร้อมก็ให้ทำได้ทันที เพราะไม่ต้องมาเสียเวลาในการหารูปแบบในการจัดทำ เพราะทำให้เสียเวลาในการทำงาน ทางชาวบ้านเขาจะรู้เรื่องทางพระพุทธศาสนาดีมาก กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบริเวณนี้ได้รับอิทธิพลมาจากชนพื้นราบและพระบัณฑิตอาสาฯ ที่เคยปฏิบัติศาสนกิจมาก่อน ที่ได้ปลูกฝังประเพณีพิธีกรรมพื้นฐานเป็นอย่างดี ทำให้การเตรียมตัวก่อนทำกิจกรรม และแผนงานที่ต้องรัดกุม พิธีกรรมทางศาสนาก็สำคัญไม่น้อยไปเหมือนกันกับการให้ความรู้ประวัติความเป็นมา เนื้อหาสาระของกิจกรรมนั้น ๆ ก่อน

ลงมือทำกิจกรรมทางศาสนาทางตัวของพระก็จะเตรียมตัวเองก่อนในเรื่องเนื้อหาของวันสำคัญนั้น ๆ ฝึกเทศน์ให้ได้ทำนอง(เทศน์บรรยาย) และสรุปเนื้อหาของการเทศน์นั้น เมื่อพระเทศน์เสร็จเรียบร้อยแล้วก็ให้พ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) เป็นผู้แปลเป็นภาษากะเหรี่ยงอีกครั้ง เพื่อให้กลุ่มบุคคลที่ไม่มีความรู้ในภาษาไทยพื้นราบได้เข้าใจ กิจกรรมการแปลภาษาธรรมเป็นภาษากะเหรี่ยงจะมีทุกกิจกรรม อีกทั้งเป็นการให้ญาติโยมที่มาร่วมกิจกรรมได้รู้ และหาหลักพุทธธรรมเข้ามาสอดแทรกในเรื่องรำนั้นด้วย

- ขั้นตอนในการดำเนินงาน (ทำกิจกรรม)

ช่วงดำเนินกิจกรรม ถ้าเป็นกิจกรรมทางด้านพระพุทธศาสนาชาวบ้านจะรู้ว่าขั้นตอนไหนทำอะไร ทำอะไรก่อนหลังเป็นลำดับขั้นตอนไป เพราะชาวบ้านมีพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาแน่นอยู่แล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดในช่วงทำกิจกรรมนั้นก็คือต้องทำหน้าที่ของพระองค์ให้ดี เมื่อถึงเวลาในการให้ธรรมะหรือบรรยายธรรมก็ให้ตรงกับที่เราเตรียมเนื้อหาสาระความรู้ที่ได้วางเนื้อเรื่องเอาไว้แล้วถึงในส่วนที่เป็นกิจกรรมของพระ พระเองก็ต้องบริหารเวลาให้เหมาะสมกับเวลาที่ชาวบ้านนั่งฟัง และทำกิจกรรมอื่น ๆ อยู่เพื่อให้สอดคล้องกันจะไม่ได้เสียประโยชน์จากช่วงนี้ (ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของพระองค์)

๒. การรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข

๑. กิจกรรม สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนรู้เท่าทันพิษภัยยาเสพติด

๒. ทุกวันพระ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม - เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ ชุมชนบ้านแม่ลองแม่ขี้มูก หมู่ที่ ๓ - ๑๓ ตำบลบ้านทับ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

๓. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๘๐ คน รณรงค์เดินขบวนตามหมู่บ้านและลดเหล้าเข้าพรรษาชาวบ้านทั่วไป ๘๐ คน

วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม

๑. เพื่อเป็นการให้ความรู้ความเข้าใจในพิษภัยและโทษของยาเสพติด

๒. เพื่อเป็นการเสริมเกราะป้องกันยาเสพติดเข้ามาในชุมชน

๓. เพื่อให้ชาวบ้านได้เฝ้าระวังไม่ให้ลูกหลานเข้าใกล้สิ่งที่เป็นอบายมุข

๔. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรม

- การเตรียมงาน

กิจกรรมนี้ถ้าทางอาศรมฯ จัดทำขึ้นก็ต่อเมื่อมีกิจกรรมทางชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะจะให้จัดเป็นกิจจะลักษณะใดๆ คงไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน อีกทั้งการจัดบอร์ดกิจกรรมก็ต้องอาศัยให้ชาวบ้านได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารนั้นด้วย ทำให้ต้องจัดบอร์ดกิจกรรมเรื่องยาเสพติดเข้ามาอีกบอร์ดหนึ่งด้วย เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับรู้ วัสดุอุปกรณ์ทั้งหลายก็ได้มาจากทางสถานีอนามัย และของเก่าเดิมที่มีอยู่ อีกทั้งสื่อเนื้อหาที่เตรียมไว้ส่วนหนึ่ง เพื่อที่จะได้ขยายความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ชาวบ้านควรรู้ อีกทั้งภายในหมู่บ้านที่ปฏิบัติศาสนกิจอยู่นี้มีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ และมีรูปแบบนี้อยู่บ้าง ถ้าจะพูดประชาสัมพันธ์โดยมุ่งไปที่กลุ่มเหล่านั้น บางทีก็ต้องระวังความปลอดภัยของตัวเองด้วย และต้องประสานกับกลุ่มผู้นำภายในชุมชนเสียก่อน ก่อนที่จะทำอะไรลงไปเกี่ยวกับเรื่องของยาเสพติด

- ขั้นตอนในการวางแผนจัดกิจกรรม

กิจกรรมที่เกิดขึ้นทางอาศรมฯ ก็จะเป็นกิจกรรมให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพิษภัยโทษของสิ่งเสพติดและโทษทางกฎหมายที่จะได้รับ ซึ่งเป็นความรู้ที่ทำได้ ถ้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนก็จะเป็นการบรรยายให้ความรู้ความเข้าใจกับเด็ก ซึ่งทางโรงเรียนก็ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เป็นอย่างมาก ทำให้ได้มีองค์กรร่วมในการทำงาน แต่สิ่งที่ยังไม่ได้ทำร่วมกับทางโรงเรียนก็คือการเดินรณรงค์ภายในหมู่บ้านให้ชาวบ้านได้รับรู้เรื่องของยาเสพติด กิจกรรมนี้ครูจะพาเด็กนักเรียนทำกันเอง อีกทั้งครูบางคนเป็นคนในพื้นที่นั้น และเป็นชาติพันธุ์เดียวกันทำให้ง่ายต่อการสื่อสาร

- ขั้นตอนในการดำเนินงาน (ทำกิจกรรม)

กิจกรรมเรื่องของยาเสพติดเป็นกิจกรรมที่ยากลำบากในการรณรงค์ภายในหมู่บ้าน ซึ่งไม่เหมือนกับกิจกรรมอื่น ๆ ที่เข้าไปหาชาวบ้านถึงที่ กิจกรรมนี้ทำให้ต้องคิดมาก เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ที่พระปฏิบัติศาสนกิจอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ ประวัติภูมิหลังบางครั้งพระรู้ข้อมูลว่าบ้านนั้นมีประวัติความเป็นมาอย่างไร คนนั้นเคยทำอะไรไว้ หรือพวกญาติของกลุ่มนั้นมีความประพฤติเช่นใด เมื่อรู้ข้อมูลเหล่านี้ก็จะไปประชาสัมพันธ์ถึงในหมู่บ้านโดยไม่มีองค์กรหรือภาครัฐร่วม เป็นอันตรายต่อการทำงาน เพราะสิ่งที่ปึงจัยแรกคือ พระเข้าไปอยู่ใหม่ยังไม่คุ้นกับชาวบ้านดี แต่ที่รู้เรื่องเหล่านี้ได้ก็เพราะเด็กที่มาคลุกคลีกับพระซึ่งเป็นเด็กวัด และเยาวชนเด็กนักเรียนที่สนิทกับพระเท่านั้น

เมื่อถึงเวลาทำกิจกรรมต้องนึกอยู่เสมอว่า จะต้องพูดคุยนื้อหาสาระที่ไม่กระทบกระทั่งต่อบุคคลที่สาม หรือบุคคลภายในหมู่บ้าน เนื้อหาที่ไปพูดหรือบรรยายไม่ว่าจะเป็นที่โรงเรียนหรือที่อาศรมฯ หรือหอกระจายข่าวทางอาศรมฯ ก็ดี จะไม่พูดในเรื่องที่หนัก และไม่ส่งผลร้ายให้ใคร

๓. ส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการสังคม สงเคราะห์บนพื้นที่สูง

๑. กิจกรรม กีฬาด้านยาเสพติด

๒. วันที่ ๒๓-๒๔ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

อาศรมฯ บ้านแม่ลอง แม่ขี้มูก หมู่ที่ ๓ - ๑๓ ตำบลบ้านทับ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่

๓. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๘๐ คน

วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม

๑) เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ออกกำลังกาย

๒) เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มีสุขภาพที่แข็งแรง

๓) เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มีความสามัคคีกันภายในกลุ่ม (หมู่บ้าน) และหมู่บ้าน

ใกล้เคียง

๔. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรม

ในส่วนของการส่งเสริมให้เด็กภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ตลอดถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายได้ได้ออกกำลังกายนั้น เดิมทีที่บริเวณภายในอาศรมฯ บ้านแม่ลอง แม่ขี้มูก เป็นอาศรมฯ ที่มีขนาดกว้างทำกิจกรรมอะไรได้มาก เมื่อต้นปีก็ทางชาวบ้านได้มาขุดดินที่เป็นผาสูงทางด้านทิศใต้ออกไป ทำให้บริเวณพื้นที่อาศรมฯ กว้างขึ้น หลังจากนั้นเมื่อมีพื้นที่กว้างขึ้นเด็กๆ ก็ชอบมาวิ่งเล่นที่ลานวัด เห็นทุกวันทางพระบ้นจิตฯ ก็ชักชวนให้เด็กมาเล่นฟุตบอล ตะกร้อกันที่บริเวณวัด ทั้งนี้ที่ชวนเด็กให้มาเล่นที่ลานวัด มาร่วมเล่นฟุตบอลกันมาก บางครั้งก็มีเด็กผู้หญิงมาร่วมเล่นด้วยกับเด็กผู้ชาย ทำให้เกิดการรวมกลุ่มอย่างต่อเนื่อง เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ได้คุยกับทางผู้นำชุมชน เรื่องขอ

อนุญาตให้เด็กมาเล่นฟุตบอลกันภายในอาศรมฯ เพื่อป้องกันการดุด่าเด็กเมื่อเกิดเหตุการณ์ทำอะไรภายในวัดเสียหาย เป็นการคุยกับทางผู้ใหญ่ก่อนเพื่อความสบายใจของเด็ก

ขั้นตอนในการทำกิจกรรม เพราะกิจกรรมนี้เป็นเพียงการส่งเสริมให้เด็กได้ออกกำลังกายหลังจากเลิกเรียน หรือใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยที่ไม่ต้องไปหมกมุ่นอยู่กับการดูทีวีหรือเล่นเกมสันทนาการไปเรื่อย อีกอย่างทางพ่อแม่ก็ต้องเป็นห่วงว่าลูกหลานของตนเองไปที่อื่น หรือไปเล่นน้ำ ซึ่งเป็นอันตรายต่อชีวิตถ้าเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้น กิจกรรมนี้เกิดขึ้นจากการที่เด็กพร้อมก็สามารถทำกิจกรรมกันได้เลยไม่ต้องไปวุ่นวายในเรื่องอย่างอื่น

หลังจากที่ทางเด็กและเยาวชนได้มาซ้อมกีฬาทุกวัน ทางตัวแทนเยาวชน ได้เข้ามาประสานกับทางพระบัณฑิตอาสาฯ และบอกกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มเยาวชนอยากจะทำกิจกรรมการแข่งขันกีฬาเยาวชนเชื่อมสัมพันธ์ด้านยาเสพติดในตำบลและหมู่บ้านใกล้เคียง มีทั้งกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง โดยศูนย์กลางจัดกิจกรรมอยู่ที่บริเวณโรงเรียนบ้านแม่กองแป ทางพระบัณฑิตอาสาฯ ได้ประสานกับกลุ่มต่าง ๆ เพื่อขอทุนและให้กลุ่มเยาวชนได้ไปประสานกับทางแม่บ้าน มาช่วยทำอาหารและขอคำแนะนำจากพ่อหลวง สมาชิก อบต. อีกทั้งของบประมาณสนับสนุนเพื่อนำมาจัดกิจกรรม กิจกรรมวางแผนการดำเนินงานผ่านไปด้วยดีในช่วงก่อนทำกิจกรรมการแข่งขันกีฬา ทางกลุ่มเยาวชนมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ทุกคนภายในกลุ่มได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ถึงวันแข่งขันทางกลุ่มเยาวชนได้ทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เมื่อการแข่งขันกีฬาเสร็จสิ้นแล้ว ก็มีการสรุปงานที่ได้ดำเนินไปแล้วเพื่อให้จุดเด่น จุดด้อยของกิจกรรมในครั้งนี้ อันจะเป็นแนวทางในการทำงานในครั้งต่อไป

๕. แนวทางในการทำงาน

- ๑) ให้เด็กเล่นเฉพาะเครื่องกีฬาที่มีอยู่
- ๒) แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า
- ๓) ให้เยาวชนต่างบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม

๔. การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑. กิจกรรม ให้ความรู้การทำแนวกันไฟ,ปลูกป่า,บวชป่า,ทำฝายกั้นน้ำใช้ในฤดูแล้ง และการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ

๒. วันที่ ๑๗ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘

ชุมชนบ้านแม่ลอง แม่ขี้มูก หมู่ที่ ๓ - ๑๓ ตำบลบ้านทับ อำเภอมะเข่ จังหวัด เชียงใหม่

๓. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๔๐ คน ชาวบ้าน ๔๐คน

วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม

- ๑) เพื่อเป็นการอบรมให้ความรู้เรื่องทรัพยากรป่าไม้
- ๒) เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้และป่าต้นน้ำ
- ๓) เพื่อให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของป่าไม้และเป็นการป้องกันไฟป่า

๔. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรม

มีบ่อยครั้งที่ได้พูดคุยกับผู้นำชุมชนถึงการทำไร่ของชาวบ้าน และสิ่งที่เกิดขึ้นจากการทำไร่โดยไม่มีการป้องกันการพังทลายของหน้าดิน บ้านแม่ลอง แม่ขี้มูกก็เช่นเดียวกันที่ชาวบ้านได้ใช้

ที่ดินในการทำเกษตรกรรมจนไม่มีหญ้าที่จะมาป้องกันการพังทลายของหน้าดิน เมื่อฝนกระหน่ำลงมาทำให้บางครั้งหน้าดินนั้นต้องไหลเข้ามาถมแม่น้ำลำคลองที่ใช้ในการเกษตร อีกทั้งลักษณะดินของบ้านแม่ลอง แม่ขี้มูกเป็นดินร่วนปนทรายทำให้การเพาะปลูกอะไรก็ง่าย แต่ยากสำหรับการป้องกันไม่ให้ดินพังทลายลงมา เนื่องจากไม่มีหญ้าที่จะปกคลุมหน้าดิน

การให้ความรู้เรื่องไฟฟ้า การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ และสืบชะตาป่า ก็ทำมาหมดแล้วที่ทางพระบัณฑิตอาสาฯ เป็นผู้นำตั้งแต่รูปแรกที่เข้าไปปฏิบัติศาสนกิจตามโครงการได้ส่งขึ้นไปอยู่ การอนุรักษ์รักษาเป็นเพียงรูปแบบเท่านั้นที่เท่ากัน แต่โดยความมีสำนึกอยู่ในจิตใจเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะการเป็นหนี้ทำให้ชาวบ้านต้องแบกรับภาระการใช้จ่ายที่ไปหยิบยืมของเขามา สิ่งที่ต้องได้รับการเอาเปรียบก็คือธรรมชาติ มีป่าอยู่เท่าใดก็รุกร้าเข้าไปทำปละเล็กละน้อย ตักเตือนว่ากล่าวก็มีการปรับสินไหมกันไม่มาก เรื่องก็เงียบหายไป แต่ก็ไม่มีใครที่จะไปบอกให้เจ้าหน้าที่มาดำเนินการ เพราะเจ้าหน้าที่มาดำเนินการจะเป็นเรื่องใหญ่โตมากเกินไปเกินกว่าจะแก้ไขปัญหานั้นได้ เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก และมีโทษติดคุกทำให้การทำมาหากินเกิดมีปัญหาตามมาได้

อาศัยความเป็นพี่น้องของกลุ่มชาติพันธุ์หมู่บ้านเดียวกันที่จะคอยช่วยเหลือ มีอะไรก็ช่วยกันบอกได้ และสิ่งสำคัญก็คือให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการรักษาป่า และออกกฎหมายหมู่บ้านคุ้มครองป่า เพื่อเป็นการอนุรักษ์ร่วมกัน

๕. แนวทางในการทำงาน

- ประชุมให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่ทางป่าไม้หน่วยจัดการต้นน้ำ

๕. การให้การศึกษา ภาษา หน้าที่พลเมืองที่ดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

๑. กิจกรรม ให้ชนเผ่าเกิดการเรียนรู้ในด้านสิทธิ หน้าที่ และการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย

๒. ทุกวันพระ ตั้งแต่เดือนมกราคม - เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘

อาศรมบ้านแม่ลอง แม่ขี้มูก หมู่ที่ ๓ - ๑๓ ตำบลบ้านทับ อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่

๓. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๕๐ คน

เยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้สูงอายุ ๕๐ คน

วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม

๑) เพื่อให้ชาวบ้านได้รู้ถึงสิทธิและหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย

๒) เพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ถึงข่าวสารและความเคลื่อนไหวทางภาครัฐบาล

๓) เพื่อให้ชาวบ้านได้มีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง

๔. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรม

การเมืองเป็นเรื่องใกล้ตัวมากสำหรับชนกลุ่มน้อย ที่เข้ามาพักพิงอาศัยอยู่ในราชอาณาจักร ทั้งนี้เพราะว่ากฎหมายได้กำหนดให้ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างด้าว บ้านแม่ลอง แม่ขี้มูกก็เหมือนกันที่ชาวบ้านโดยประมาณร้อยละ ๔๐ เป็นชนกลุ่มน้อยที่ยังไม่มีความรู้เรื่องสิทธิและเสียงในระบอบประชาธิปไตย แต่ก็สำคัญเป็นอย่างยิ่งกับการมีชีวิตอยู่ในประเทศไทย ซึ่งถือเป็นประเทศที่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินสูงมาก กลุ่มชาติพันธุ์ที่พระ

บัณฑิตอาสาฯ เข้าไปปฏิบัติศาสนกิจอยู่ ต้องให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการเมืองเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง และการที่จะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของประชาธิปไตยของชาวบ้านก็ยิ่งใหม่อยู่ ทำให้ต้องเรียนรู้อย่างมากกับการเมืองที่กำลังจะเกิดขึ้นไม่นานนี้

การเป็นชนกลุ่มน้อยที่ยังมีปัญหาในเรื่องของความรู้ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ การศึกษา ภาษา และสิ่งที่ควรมีควรได้นั้นเป็นสิ่งสำคัญมาก เท่ากับชีวิตของคนเหล่านั้น ในการให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย หรือสิทธิและหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ การเตรียมตัวคือการอ่านหาความรู้ที่เป็นคู่มือที่ทาง กกต. ได้แจกให้และ ได้อบรมจาก กกต. ทั้งที่เป็นภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ คือต้องรื้อฟื้นความรู้เดิมออกมาใช้ ก่อนที่จะถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดให้คนอื่นได้เข้าใจ ซึ่งกฎหมายและข้อบัญญัติที่เป็นตัวหนังสือนั้น บางครั้งก็ต้องตีความให้กระจ่างและถูกต้องตามบทกฎหมายที่เข้าได้บัญญัติเอาไว้ หนังสือเอกสารที่ทางหน่วยงานทางราชการ หรือหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนในการทำงานของพระบัณฑิตฯ เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญมากหากชาวบ้านมาพูดคุยสนทนาเรื่องเหตุบ้าน การณ์เมือง และมาปรึกษาสิ่งที่ทางพระพอจะช่วยได้ สิ่งสำคัญที่จะถ่ายทอดตัวกฎหมายที่เป็นตัวหนังสือให้ชาวบ้านได้เข้าใจอันดับแรกพระต้องอ่านกฎหมายบัญญัตินั้นให้เข้าใจในเนื้อหาเรื่องนั้น ๆ ด้วย

มีอยู่หลายครั้งที่ได้ทำงานเรื่องของทางภาครัฐหรือเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง ก่อนที่จะมีการลงประชามติรับหรือไม่รับ กฎหมายร่างรัฐธรรมนูญที่ทางรัฐบาลได้กำหนดขึ้นมา ก็ได้ให้ความรู้กับชาวบ้านถึงข้อดีของรัฐธรรมนูญ โดยยกมาจากหนังสือคู่มือประกอบกฎหมายร่างรัฐธรรมนูญ และยกรัฐธรรมนูญที่ทางภาครัฐได้แจกให้กับชุมชนมาอ่านก่อนที่จะไปลงประชามติ อีกทั้งก็ต้องบอกทั้งข้อเสียของรัฐธรรมนูญที่เป็นบทบัญญัติขึ้นมาด้วย คือต้องบอกทั้งสองกรณีถึงเหตุและผลของสิ่งที่เกิดขึ้น และให้ชาวบ้านได้ตัดสินใจเลือกกันเอง โดยตัวพระเป็นแต่เพียงผู้บอกกล่าวให้เท่านั้น

๕. แนวทางในการทำงาน

- ๑) ทำเอง พิมพ์เอง และให้ชาวบ้านได้ทดสอบกันเอง
- ๒) ติดไว้ที่เห็นได้ชัดเจนให้ชาวบ้านดู

๖. การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาชนเผ่า

๑. กิจกรรมสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญภูมิปัญญา ท้องถิ่น ประเพณีอันดี

๒. บ้านแม่แม่ลอง แม่ขี้มูก หมู่ที่ ๓ – ๑๓ ตำบลบ้านทับ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่

๓. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๑๙๐ คน ชาวบ้าน(พ่อบ้าน,แม่บ้าน,กลุ่มเยาวชน,ผู้อาวุโส ๑๙๐ คน)

วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม

๑) เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนได้นำเอาคติจากประเพณีมาสร้างเสริมสุขภาพของชุมชนให้เกิดความสามัคคี มีความสมัคสมานเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๒) เพื่อเป็นการสืบสานประเพณีอันดีงามไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ถึงวัฒนธรรมประจำชาติพันธุ์

๓) เพื่อให้เด็กเยาวชน พ่อบ้าน, แม่บ้าน ผู้นำชุมชนได้รู้และเข้าใจในคุณค่า ความหมาย และระบบรูปแบบขั้นตอนของประเพณีพิธีกรรมได้อย่างถูกต้อง และให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๔. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรม

- การเตรียมงาน

จากการจัดเวทีขึ้นเพื่อหาข้อมูลในประเพณีพิธีกรรม ความสุขของชุมชนที่ขาดหายไป ขึ้นที่อาคารฯ ก็ได้มีแกนนำของเยาวชนและกลุ่มชาวบ้านร่วมวงสนทนากัน และชาวบ้านที่มาเข้าร่วมก็เป็นผู้ที่รู้ถึงประเพณีวัฒนธรรมของชาติพันธุ์เป็นอย่างดี โดยการนี้ได้คุยถึงเรื่องประเพณีวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ ที่ได้ทำสืบทอดต่อมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและมีประเพณีวัฒนธรรมใดบ้างที่เกิดขึ้นมาใหม่ และของเก่าที่ได้เลือนหายไปแล้วมีอะไรบ้าง วัฒนธรรมประเพณีแต่ละอย่าง แต่ละประการมีความเป็นมา มีคุณค่า ความหมายหรือไม่ อีกทั้งได้คุยกันในเรื่องความสุขของชุมชนมีหรือไม่ในอดีต และปัจจุบันความสุขแบบนั้นมีบ้างไหม และได้คุยถึงเรื่องประเพณีที่ชาวบ้านคิดว่าน่าจะนำความสุขมาสู่ชุมชนได้ ควรจะเป็นประเพณีแบบใด ทั้งปราชญ์ชาวบ้านและเยาวชนเห็นว่า ประเพณีพิธีกรรมเป็นของชุมชนเป็นประเพณีที่ทุกคนมีส่วนร่วมและยังให้ความสนใจอยู่ แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในประเพณีพิธีกรรม คุณค่า ความหมาย อีกทั้งในงานประเพณีในสมัยอดีตนั้นชาวบ้านมีความสุขที่ได้จัดทำพิธีกรรมนี้ขึ้นมา แต่ปัจจุบันนี้เป็นพิธีกรรมที่ทำสืบต่อมาจากอดีตและยังมีสิ่งที่ไม่เป็นสาระต่องานประเพณี คือมีสุรา และการพนันเข้ามาเกี่ยวข้อง อีกทั้งรูปแบบพิธีกรรมก็ทำตามความเข้าใจ บางครั้งคนในชุมชนยังขาดความร่วมมืออีกด้วย ทั้งนี้งานประเพณีเป็นของชาติพันธุ์ที่ได้ทำกันมานานแล้ว แต่เด็กและเยาวชนยังไม่ค่อยได้เข้าร่วมพิธีอย่างจริงจังนัก จึงเป็นจุดด้อยที่ชาวบ้านไม่รู้ถึงขั้นตอนของพิธีกรรม และคุณค่าความหมายของการประกอบพิธีกรรม โดยผู้ที่รู้ก็มีน้อยนัก และเป็นการยากที่เด็กจะกล้าถามถึงการกระทำอย่างนั้น ๆ บางครั้งเกิดความสงสัยก็ไม่กล้าที่จะไปถามใคร เพียงแค่รู้ว่านี่คือการตอบแทนคุณเทพเจ้าหรือผู้มีคุณที่คอยปกป้องรักษาหมู่บ้านและคนภายในหมู่บ้านให้อยู่ดีมีมีความสุข แต่เนื้อแท้ของพิธีกรรมเด็ก เยาวชนก็จะไม่รู้ซึ่งถึงตรงจุดนี้ และจะรู้ก็แค่เพียงเปลือกนอกที่เป็นพิธีกรรมที่เห็นด้วยตาเท่านั้น

- ขั้นตอนในการวางแผนจัดกิจกรรม

๑. ประชุมวางแผนงาน ร่วมกับเยาวชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน

๒. จัดกิจกรรมเวทีร่วมกันกำหนดรูปแบบกิจกรรม เสริมสร้างกิจกรรมร่วมกันให้เกิดคุณค่าของประเพณี และก่อตั้งกลุ่มเยาวชนพิทักษ์วัฒนธรรมชุมชนให้มีความยั่งยืน

๓. จัดกิจกรรมสร้างองค์ความรู้เรื่องสืบบ้านนำความสุข โดยเอาเนื้อหาคุณค่า และรูปแบบของงานประเพณีเป็นสื่อ

๔. จัดเวทีสร้างองค์ความรู้สืบบ้านนำความสุข โดยเอาเนื้อหาจากงานมาประมวลกับกิจกรรมในหมู่บ้าน

๕. คืบความรู้ให้กับชุมชน

๖. ทำกิจกรรม

๗. สรุปบทเรียน

- ขั้นตอนในการดำเนินงาน (ทำกิจกรรม)

ในการทำกิจกรรมทุกอย่างสิ่งแรกคือ การประสานกับกลุ่มเป้าหมาย ที่จะเข้ามาร่วมทำกิจกรรมด้วยหลังจากที่นัดแนะวันเวลาในการทำกิจกรรมเสร็จ ก็เตรียมตัวเองในเรื่องเนื้อหาในการทำกิจกรรมโดยต้องมองที่วัตถุประสงค์ของกิจกรรมว่าเพื่ออะไร แล้วก็วางเนื้อหาที่จะทำว่าจะต้องทำอะไรก่อน ทำอะไรหลัง ให้เสร็จเป็นขั้นเป็นตอนไปทีละฉากไม่สับสนกัน การทำงานในช่วงนี้ต้องให้ความสำคัญต่อผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมให้มากเพราะกลุ่มเป้าหมายเป็นปัจจัยสำคัญของการทำงานร่วมกัน อีกทั้งขณะทำกิจกรรมก็ต้องให้ได้สาระจากการดำเนินงานนั้นให้ครบกระบวนการความที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์

งานวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ชาวบ้านรู้และเข้าใจดี เพราะวัฒนธรรมเป็นของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ได้ถือปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงยุคของตนเองและได้สั่งสมสืบทอดมายาวนาน

บทที่ ๔

แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เขตพื้นที่ อำเภอแม่แจ่ม

ในบทนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ วิเคราะห์แนวทางของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีแนวโน้มในการทำงานร่วมกับคณะสงฆ์ในอำเภอแม่แจ่ม และงานที่เกี่ยวข้องที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานตามพันธกิจ ๖ ประการที่ทางโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้มอบหมายได้ให้ไปปฏิบัติหน้าที่และมีส่วนร่วมเข้าไปปรึกษาหารือหรือแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความรู้ในการรักษาทรัพยากรต่างของชุมชนไม่ไห้หายไปทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านก็จะมีภาระหรือในเรื่องการทำงานมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบันการทำงานในตามพันธกิจ ๖ ประการ ตลอดจนถึงแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่เป็นรูปแบบนามธรรมที่ถือว่าเป็นแนวทางในการรักษาความดีที่เกิดจากการที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเข้าได้มีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับชาวบ้านที่เขาไม่รู้หลักธรรมต่างๆในด้านศาสนาให้ชาวบ้านเกิดองค์ความรู้ในหลักของศาสนามากยิ่งขึ้น ขั้นตอนการทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับชาวบ้าน และวิเคราะห์ถึงผลสัมฤทธิ์ของงานคณะ สงฆ์ อำเภอแม่แจ่ม ว่ามีปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวทางในการเผยแผ่ของพระบัณฑิตอาสาในเรื่องใดบ้างโดยมีแนวโน้มในการเผยแผ่พันธกิจทั้งหกด้าน ดังนี้ โดยมีการนำเสนอผลเป็นรูปแบบการบรรยายโดยจำแนกผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่ ในด้านต่างๆเช่น

๔.๑ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

๔.๒ ด้านการรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข

๔.๓ ด้านการส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการสังคมสงเคราะห์บนพื้นที่สูง

๔.๔ ด้านการสัจจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔.๕ ด้านการให้การศึกษ ภาษา หน้าที่พลเมืองที่ดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

๔.๖ ด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชนเผ่า

๔.๑ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง สิ่งหนึ่งที่เป็นกระบวนการในการทำงาน คือ การวางแผนการดำเนินงาน โดยมีรูปแบบ ขั้นตอนในการดำเนินงานชัดเจน ทั้งนี้กระบวนการที่ดังกล่าวได้นำหลักการหรือหลักทฤษฎีเข้ามาปรับใช้ในกระบวนการทำงานด้วย เพื่อให้งานนั้นมีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพต่อการทำงาน

การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การเข้าไปส่งเสริมกิจกรรมอบรมศีลธรรมเป็นพันธกิจหนึ่งที่พระบัณฑิตอาสาให้ความสำคัญเพื่อที่จะให้เยาวชนเด็กนักเรียนมีโอกาสเรียนรู้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาครั้งเยาว์วัย^๑ การเข้าไปส่งเสริมศีลธรรมในโรงเรียนเป็นการสร้างเครือข่ายการทำงานให้กว้างขึ้น เพราะอย่างน้อยมีคณะครูเป็นสื่อกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์ อย่างน้อยครูเป็นผู้ที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์มากกว่าชาวบ้าน อีกประการหนึ่งเป็นการสร้างความคุ้นเคยกันระหว่างเด็กและพระสงฆ์มากขึ้น แล้วนำเด็กเหล่านั้นเป็นเครื่องมือในการสื่อสารหรือเป็นล่ามในการบรรยายหลักธรรมให้เข้าถึงชุมชนได้เร็วขึ้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ด้านการอบรมศีลธรรมให้กับชุมชน เน้นในวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันละ ๒ เวลา คือช่วงเช้าและเย็น ตอนเช้ามีทำบุญตักบาตรทุกวันพระ เมื่อพร้อมกันแล้วแกนนำหรือผู้นำในชุมชนเป็นประธานจุดเทียนธูป บูชาพระรัตนตรัย มีการกล่าวบูชาพระรัตนตรัย กล่าวคำสมาทานศีล พระสงฆ์ให้ศีล มีการกล่าวคำถวายสังฆทานพระสงฆ์ได้อนุโมทนาจะมีการกล่าวสัมนิเทศประมาณครั้งละ ๑๐ – ๒๐ นาที ส่วนมากเป็นหลักธรรมพื้นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตประจำวัน^๒ และให้ข้อคิดเพื่อที่จะได้นำไปเผยแผ่กันต่อไป

พระบัณฑิตอาสาฯ ใช้ช่องทางการอบรมคุณธรรมศีลธรรมอย่างไม่เป็นทางการ คือการเยี่ยมเยียนชาวบ้านในโอกาสต่างๆ การเยี่ยมผู้ป่วย การประกอบพิธีขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานศพ จะใช้ช่องทางในการสอดแทรกหลักธรรมในเรื่องที่ชาวบ้านมาปรึกษาหารือปัญหาทั้งของครอบครัวและชุมชน หลักธรรมส่วนมากจะใช้หลักธรรมเกี่ยวกับศีล ๕ อบายมุข กรรม ขวาวาสธรรม อิทธิบาทธรรม ไตรลักษณ์ พรหมวิหารธรรม และพิธีกรรมเบื้องต้นของพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก

การอบรมศีลธรรมของพระบัณฑิตอาสาฯ เน้นกระบวนการเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ^๓ การเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาชุมชน โดยการเดินออกจากอาศรมเพื่อเข้าสู่ชุมชน โดยที่ต้องสร้างศรัทธาให้เกิด มีการเดินเข้าชุมชนอย่างต่อเนื่อง สถานที่อบรมศีลธรรมไม่จำเป็นต้องใช้เฉพาะอาศรม และสถานที่อบรมไม่ต้องใหญ่โต เป็นเพียงกระท่อม บ้านชาวบ้าน ใต้ต้นไม้ หรือลานสนามเด็กเล่น ที่สามารถนั่งสนทนาธรรมกับชาวบ้านได้ เพราะชาวบ้านจะมีโอกาสเข้าอาศรมฟังธรรมที่อาศรมมีน้อย เด็กและผู้สูงอายุไม่สามารถไปมาสะดวก

จากการที่พระบัณฑิตอาสาฯ มีนโยบายการดึงเด็กและเยาวชนเข้ามาร่วมกิจกรรมที่อาศรม โดยให้พระเข้าไปสอนหนังสือในสถานศึกษา เพื่ออบรมให้ความรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็กนักเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีโรงเรียนร่วมกิจกรรมในพระพุทธศาสนาจำนวน ๓ โรงเรียน จำนวนนักเรียนทั้งสิ้น ๑๒๐ คน ซึ่งเด็กและเยาวชนเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในชุมชน ที่มาช่วยเหลือกิจกรรมและงานพระพุทธศาสนาในอนาคตได้เป็นอย่างดี

การให้การศึกษาด้านการรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข โดยพระบัณฑิตอาสาฯ ในพื้นที่มีการจัดกิจกรรมในการรณรงค์ลด ละ เลิกสิ่งเสพติด หรืออบายมุขประเภทต่างๆ^๔ โดยมีกลุ่ม

^๑ สัมภาษณ์ พระครูมงคลวิสิฐ เจ้าคณะอำเภอแม่แจ่ม, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๒ สัมภาษณ์นายทรงศักดิ์ บุญเขตอุดร สารวัดก้านนันทาบ้านทับ, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๓ สัมภาษณ์พระธงชัย รตินธโร พระบัณฑิตอาสาอาศรมบ้านแม่ขี้มูกน้อย, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๔ สัมภาษณ์นายกิตติ ชื่นสุขเลิศเกษม กำนันตำบลบ้านทับ, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

เยาวชนเป้าหมาย คือ เยาวชนซึ่งเป็นงานที่มีความท้าทายความสามารถ เพราะเยาวชนเป็นวัยแห่งการอยากรู้อยากลอง ต้องการเกราะกำบังป้องกันให้ดีขึ้นนั้นจะไปเป็นทาสของยาเสพติด การจัดกิจกรรมประเภทต่างๆ ไปยังหมู่บ้านอื่นหรือบ้านบริวาร มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำหมู่บ้านหลักให้ดีขึ้นแบบอย่างผู้นำดีเสียก่อน แล้วจึงมีการขยายไปยังหมู่บ้านอื่น เพราะจะง่ายแก่การจัดกิจกรรม เพราะอาศัยกลุ่มเยาวชนที่ผ่านการฝึกฝนมาดีแล้วไปแนะนำให้กับเพื่อน ให้หมู่บ้านอื่นๆ ยิ่งหากผู้นำมีปัญหาในการสื่อสารภาษาท้องถิ่นก็มีความจำเป็น ต้องการอาศัยล่ามมาขึ้น เพราะจะช่วยสร้างบรรยากาศความเป็นกันเอง มีความเข้าใจการสื่อสารมากขึ้น

การให้การศึกษาด้านการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปลูกฝังให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน^๕ ต้องทำอย่างสม่ำเสมอ แต่ต้องดูโอกาสและจังหวะในการพูดคุยควรสอดแทรกในขณะที่อบรมศีลธรรมแต่ละครั้ง เพราะชาวบ้านส่วนมากต้องประกอบอาชีพในด้านการเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ทำสวน เป็นส่วนใหญ่ จะไม่ให้เขาทำคงเป็นไปได้ยาก ชาวบ้านจะมีการทำไร่หมุนเวียนของแต่ละชุมชนแนะนำให้ชาวบ้านรู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุดเนื่องจากพื้นที่ป่าไม้ปัจจุบันมีเนื้อที่น้อยลงทุกทีจะต้องสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านรู้จักคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และผลกระทบจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างจิตสำนึกโดยการพูดคุยแล้วยังสามารถจัดกิจกรรมขึ้นได้อีกมาก เช่น การบวชป่าแน่นป่าต้นน้ำชุมชน การบวชป่าควรจัดพิธีกรรมให้ดูแล้วมีความศักดิ์สิทธิ์ มีขั้นตอน พิธีกรรมบวชป่าที่ถูกต้อง และบวชป่าตามความเชื่อของชาวบ้าน อาจจัดพิธีกรรมทั้งพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์ความเชื่อของชุมชน (ผี)^๖ หากหมู่บ้านมีการนับถือศาสนาที่หลากหลายก่อนจะบวชป่าจะต้องมีการชี้แจงให้ชาวบ้านรู้พิธีกรรม สถานที่เพราะสถานที่ประกอบพิธีบวชป่าแล้วจะไม่ให้ใครเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าได้อีก การบวชป่าแต่ละครั้งผู้รับผิดชอบจะต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานในท้องถิ่นและวางแผนการจัดงานกับชาวบ้านให้มากที่สุดเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการจัด

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาทำหลายวิธีในการสร้างศาสนทายาท โดยการเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การให้เด็กบวชเป็นสามเณร การให้เด็กและเยาวชนปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ การนำเด็กจากหมู่บ้านต่างๆ มาอยู่ประจำที่อาศรมหรือจัดทำเป็นหอพักและให้เรียนหนังสือไปด้วย การจัดทำห้องสมุดหรือพิพิธภัณฑ์ การจัดสร้างลานกีฬาในบริเวณอาศรม การจัดค่ายคุณธรรม ฯลฯ

กิจกรรมต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อเด็กและเยาวชน เสริมสร้างองค์ความรู้ ทักษะ ความสนุกสนาน และความสามัคคี ย่อมเป็นการพัฒนาร่างกาย จิตใจและสติปัญญาให้ดีขึ้น ไม่ไปมั่วสุมกับสิ่งชั่วร้ายประเภทยาเสพติดหรืออบายมุข ซึ่งเรื่องนี้ขอให้ทุกอาศรมฯได้จัดทำโครงการ และกิจกรรมการดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้รวมกลุ่มกันใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ได้มีความรู้และประสบการณ์ชีวิตที่ดีงาม เมื่อท่านได้ริเริ่มงานดังกล่าวได้ดังนี้ เด็กและเยาวชน รวมทั้งบิดามารดาและญาติพี่น้องของเขา ก็จะมีเชื่อถือ ศรัทธาในตัวพระบัณฑิตอาสา

^๕ สัมภาษณ์นายกิตติ ชื่นสุขเลิศเกษม กำนันตำบลบ้านทับ, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๖ สัมภาษณ์นายสันติ สมคิดธำรงไพร, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

พัฒนาชาวเขา ซึ่งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่การเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ง่ายขึ้น

๔.๑.๑ การสร้างแกนนำชาวพุทธบนพื้นที่สูง

หมู่บ้านที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาปฏิบัติงานและหมู่บ้านที่จะขยายฐาน ท่านต้องค้นหาและสร้างตัวแทนขึ้นมา เพื่อช่วยดูแลอาศรมในขณะที่ท่านไม่อยู่ เป็นตัวประสานเชื่อมต่อระหว่างพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขากับชาวบ้าน เป็นผู้นำด้านศาสนพิธี อาทิ สวดมนต์ไหว้พระ อาราธนาศีล การจัดสิ่งของบูชาพระรัตนตรัย เป็นต้น การประกาศหรือบอกกล่าวให้สมาชิกทุกคนรู้เรื่องได้มาทำบุญ ฟังเทศน์ หรือร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือวันสำคัญตามประเพณีของชาติ ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและเป็นตัวแทนของชาวบ้านได้ จำเป็นต้องมีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ละเว้นจากอบายมุข ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือ เป็นผู้ใหญ่แล้ว มิใช่ยังเป็นเด็กวัยรุ่นอยู่ และสิ่งสำคัญต้องเป็นผู้ที่เสียสละและความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ทุกหมู่บ้านควรมีแกนนำชาวพุทธ หมู่บ้านละ ๑-๒ คน ซึ่งจำเป็นต้องให้เขาได้มารับการอบรม และมอบหมายภารกิจให้ช่วยพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาปฏิบัติงาน งานโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะมีสิ่งตอนแทนเป็นรางวัลเล็กๆน้อยๆสำหรับผู้ที่เป็นแกนนำ ทั้งนี้เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ อาจจะเป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับชีวิตประจำวันหรือสวัสดิการบางอย่างที่เหมาะสม ซึ่งคณะทำงานของโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจะร่วมกันพิจารณาว่าควรให้อะไรที่เป็นประโยชน์ตรงกับความต้องการ หรือความจำเป็นในชีวิตประจำวันของเขา

๔.๑.๒ การสร้างศาสนทายาท

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขามีหน้าที่สืบต่อพระพุทธศาสนาให้มีความยั่งยืนมั่นคงและยาวนานต่อไป วิธีการอย่างหนึ่งที่กล่าวได้ว่าเป็นการเผยแผ่เชิงรุกก็คือการเสาะแสวงหาเยาวชนชายในหมู่บ้านที่มีอายุระหว่าง ๑๒-๑๘ ปี ไปบรรพชาเป็นสามเณร เพื่อศึกษาต่อในโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญหรือแผนกธรรม-บาลี หากไม่สามารถศึกษาต่อได้ในระยะยาว ก็อาจบรรพชาตามโครงการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งเป็นการบวชเรียนระยะสั้นได้

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขаб้านแม่ลองและบ้านแม่ขี้มูกน้อย ได้นำพาเยาวชนชายในหมู่บ้าน เป็นชนเผ่ากะเหรี่ยงจำนวน ๑๕ คนบรรพชาเป็นสามเณร ปัจจุบันศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดกุ ซึ่งตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดกุ จำนวน ๑๕ รูป

การบวชสามเณรภาคฤดูร้อนนับตั้งแต่ ปี พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขаб้านแม่ลองและบ้านแม่ขี้มูกได้สรรหาเยาวชนชายในหมู่บ้าน ไปบวชเรียนที่วัดกุ อำเภอแม่แจ่ม วัดศรีโสดา (พระอารามหลวง) และวัดในท้องที่อำเภอแม่แจ่ม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๕ รูป อีกทั้งยังส่งเสริมให้เด็กผู้หญิงได้เรียนหนังสือ เพื่อเป็นผู้ช่วยในการทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นโครงการอุปาสก อุปาสิกาแก้ว เพื่อช่วยเหลืองานบนพื้นที่สูง ทั้งนี้เด็กเยาวชนดังกล่าวมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง

การสร้างศาสนทายาท เป็นภารกิจสำคัญของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา แต่ละปีจะมีเยาวชนชายที่เป็นชาวเขาจากหมู่บ้านต่างๆ เดินทางไปสมัครศึกษาต่อและบรรพชาเป็นสามเณร โดยคำแนะนำจากพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา โดยศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โรงเรียนปริยัติธรรมวัดกุฎี โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ วัดศรีโสดา อำเภอเมืองฯ และโรงเรียนวัดวิเวกนาราม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวนเยาวชนที่เข้าศึกษาต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และมหาวิทยาลัย รวมปีละประมาณ ๑๐-๑๕ คน

๔.๑.๓ การสร้างและฝึกแกนนำชาวพุทธ

หมู่บ้านแม่ลอง และบ้านแม่ขี้มูกน้อย มีแกนนำชาวพุทธเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยง ๒ คน เนื่องจากกระบวนการเป็นแกนนำชาวพุทธ มีขั้นตอนคือ มีการคัดเลือกสรรหาตัวบุคคลที่เป็นสมาชิกในหมู่บ้าน ซึ่งต้องเป็นไปตามคุณสมบัติที่ทางโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขากำหนดไว้ เมื่อมีการคัดเลือกตัวบุคคล ต้องมีความเห็นพ้องต้องกันทั้งพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและสมาชิกของหมู่บ้าน โดยเฉพาะผู้ที่เป็นครณะกรรมการหมู่บ้าน หลังจากการคัดเลือกตัวบุคคลได้แล้ว จะต้องเข้ารับการอบรมตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ และได้รับมอบหมายภารกิจหน้าที่ให้เป็นตัวแทนพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและตัวแทนชาวบ้านในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเป็นผู้อุปถัมภ์ อำนวยความสะดวก ให้ความช่วยเหลือพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาตามความจำเป็นแก่กรณีด้วย

แกนนำชาวพุทธชนเผ่ากะเหรี่ยงทั้ง ๒ คน ได้ช่วยเหลืองานของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้เป็นอย่างดี ทั้งด้านการติดต่อประสานงานกับบุคคลและหน่วยงานในท้องถิ่น การเป็นผู้นำสวดมนต์ไหว้พระ และจัดการด้านศาสนพิธี การดูแลศาสนสถาน และการเป็นบุคคลตัวอย่างที่ดีด้านการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้เห็นประจักษ์ว่า แกนนำชาวพุทธเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติศาสนกิจของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ด้วยการแบ่งเบา ช่วยเหลืองานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

การมีส่วนร่วมของชาวเขาในการคัดเลือกสรรหาตัวบุคคล เพื่อเป็นแกนนำชาวพุทธ เป็นกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งขั้นตอนของการร่วมคิด ร่วมทำและร่วมรับผลประโยชน์ เพราะสมาชิกในหมู่บ้านเป็นผู้ช่วยกันคิดว่า จะเลือกใครมาเป็นตัวแทน และร่วมกันตัดสินใจว่า ผลสุดท้ายคือเลือกเพียง ๒ คน แล้วเสนอความคิดนี้ต่อพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เมื่อพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเห็นชอบด้วยแล้ว ก็เป็นขั้นตอนที่จะนำเสนอชื่อไปยังโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาส่วนภูมิภาค เพื่อเข้ารับการอบรมและมอบหมายหน้าที่ให้เป็นแกนนำชาวพุทธประจำหมู่บ้าน และในที่สุด ชาวเขาในหมู่บ้านและพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาก็ได้รับประโยชน์ร่วมกันจากการทำหน้าที่อย่างมีความรับผิดชอบของแกนนำชาวพุทธ

๔.๑.๔ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

หลังจากที่พระบัณฑิตอาสา ได้ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งมีผู้เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะมากที่สุด ทำให้ทราบว่าจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเกิดผล

สัมฤทธิ์ กลุ่มชาติพันธุ์มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและเข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะเป็นจำนวนมาก นับว่าเป็นผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ ดังนี้

๑) บ้านแม่ขี้มูกน้อย มีประชากรทั้งหมด ๘๗ ครั้วเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด ๓๔๔ คน นับถือบรรพบุรุษ ๒๗ ครั้วเรือน คริสต์ ๒ ครั้วเรือน เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ๗๘ ครั้วเรือน

๒) บ้านแม่ลอง มีประชากรทั้งหมด ๖๗ ครั้วเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด ๑๔๔ คน นับถือศาสนาบรรพบุรุษ ๑๘ ครั้วเรือน ไม่มีครั้วเรือนใดนับถือคริสต์ เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ๗ ครั้วเรือน

ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานพระบัณฑิตอาสาในพื้นที่

นับตั้งแต่พระบัณฑิตอาสาเข้าไปปฏิบัติศาสนกิจ ในปี พ.ศ.๒๕๕๐ โครงการพระบัณฑิตอาสาได้ร่วมกับกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ จัดทำยุทธศาสตร์การดำเนินงานของพระบัณฑิตอาสา ซึ่งได้มีการประชุม และมีความเห็นสอดคล้องกันในด้านกลยุทธ์ โครงการและงบประมาณค่าใช้จ่ายประจำปี ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานพระบัณฑิตอาสาในพื้นที่ มีดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การนำหลักธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ครอบครัวและชุมชนให้เข้มแข็ง มี ๓ กลยุทธ์คือ

๑) ส่งเสริมการนำหลักธรรมไปปฏิบัติ ซึ่งได้พูดแนะนำ บรรยาย สอน ทั้งในอาศรมโรงเรียน หรือตามโอกาสสมควรต่าง ๆ

๒) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนซึ่งต้องอาศัยความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพระรวมถึงบทบาทที่ชัดเจนที่พระบัณฑิตอาสาแสดงให้เห็น

๓) ส่งเสริมสุขอนามัยและสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน เพราะในพื้นที่มีหน่วยงานที่รณรงค์และสนับสนุนในด้านนี้ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน โรงเรียนในสังกัดของสำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานีอนามัย โรงพยาบาล ในการให้ความรู้ในเรื่องนี้

๔) จัดตั้งและพัฒนากลุ่มต่างๆในหมู่บ้าน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน แม่บ้าน ผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพ ซึ่งที่เห็นผลได้ชัดเจนคือกลุ่มเยาวชน และกลุ่มแม่บ้านที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาวัดและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน

๕) สงเคราะห์บุคคลและครอบครัวที่ทุกข์ยากเดือดร้อน คนยากจน คนพิการ ผู้สูงอายุ ผู้ประสบภัย ตามแต่ความสามารถและกำลังศรัทธาที่มี

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การบริหารจัดการองค์กรและทรัพยากรมนุษย์ มี ๕ กลยุทธ์ คือ

๑) การสรรหาพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา

๒) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรในองค์กร

๓) สร้างขวัญกำลังใจ

๔) การพัฒนาการบริหารงานโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา

๕) การจัดระบบบริการเทคโนโลยีสารสนเทศให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น มี ๒ กลยุทธ์ คือ

๑) ส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

๒) สร้างภาคีเครือข่ายในการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในยุทธศาสตร์ด้านนี้เข้ากับพันธกิจพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในข้อที่ ๔ และข้อที่

๖ อยู่แล้ว

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การขยายพื้นที่ปฏิบัติงานให้ครอบคลุมบนพื้นที่สูง มี ๔ กลยุทธ์ คือ

๑) เสริมสร้างศักยภาพพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาผู้สูงอายุและแกนนำ

๒) ส่งเสริมสนับสนุนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

๓) สร้างขวัญกำลังใจและสนับสนุนการปฏิบัติงานเผยแพร่ของแกนนำ

๔) เพิ่มหมู่บ้านการปฏิบัติงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

๕) ให้คำแนะนำปรึกษาด้านการดำเนินงานแก่องค์กรในท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ การสร้างเครือข่ายภาคีหนุนเสริม มี ๔ กลยุทธ์ คือ

๑) สร้างกระบวนการการวางแผนแบบมีส่วนร่วม

๒) ประสานงานความร่วมมือภาคีระดับต่างๆ

๓) การสร้างพลังขับเคลื่อนชุมชนร่วมกัน

๔) การติดตามและประเมินผลร่วมกัน

๕) ส่งเสริมสนับสนุนองค์กรในหมู่บ้านให้เข้มแข็ง

๖) ประสานงานกับองค์กรในท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

บทบาทหน้าที่ของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาที่ปฏิบัติภารกิจประจำอยู่ในหมู่บ้านที่มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขานั้น ได้ปฏิบัติงานตามนโยบายเชิงรุกตามบทบาทหน้าที่ของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาที่กำหนดไว้ และตามยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาทั้ง ๕ ยุทธศาสตร์

๔.๒ ด้านการรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข

ส่งเสริมด้านการรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุขบนพื้นที่สูง เป็นการส่งเสริมโดยจัดบนพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาที่ส่งเสริมจัดกิจกรรมโดยให้ประชาชนบนพื้นที่สูง(ชาติพันธุ์)ได้งดเหล้าเข้าพรรษาเป็นเวลาสามเดือนในทุกปีเมื่อถึงเวลาเข้าพรรษาคบรอบมาถึงแล้วบรรยายพิษภัยของยาเสพติดก่อนที่จะเข้าพรรษาได้มีการบรรยายโดยได้จัดกิจกรรมขึ้นมาโดยให้พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในเขตอำเภอแม่แจ่มมาเป็นพระวิทยากรมาอบรมและให้ความรู้ อีกส่วนหนึ่งก็มีการจัดกิจกรรมอบรมเยาวชนและเด็กนักเรียนโดยการบรรยายเรื่องพิษภัยของยาเสพติดให้แก่เยาวชนและเด็กนักเรียนและมีการเดินขบวนรณรงค์ลด ละ เลิกอบายมุข ปลุกจิตสำนึกให้ชุมชนรู้เท่าทันพิษภัยยาเสพติด การจัดกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมให้กับกลุ่มเยาวชนหรือจัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดจัดนิทรรศการให้ความรู้แก่ชาวบ้านทั้งในชุมชนหรือสถานศึกษาพร้อมกับหน่วยงานองค์กรอื่นๆ^๗

^๗ สัมภาษณ์นายนาดี เมฆปราโมทย์ ผู้ใหญ่บ้านแม่ขี้มูกน้อย, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ตามแต่โอกาสจะอำนวย ส่วนรูปแบบการจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนตระหนักในพิษภัยให้กับชุมชนในกลุ่มต่างๆ อาจมีความแตกต่างกัน เพราะฉะนั้นผู้ที่ในชุมชนจะรู้ตัวว่ากิจกรรมประเภทไหนที่ควรจัดขึ้นจะได้รับการตอบรับและให้ความร่วมมือ ขึ้นอยู่กับโอกาส จังหวะ สิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งด้วย เพราะฉะนั้นผู้ที่จัดกิจกรรมต้องมีแผนงาน^๘ การประสานงานกับองค์กรต่างๆ อย่างใกล้ชิดและการทำงานอย่างมีส่วนร่วมต่อไป

๔.๓ ด้านส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการสังคมสงเคราะห์บนพื้นที่สูง

บทบาทด้านการส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการสังคมสงเคราะห์บนพื้นที่สูง การส่งเสริมดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐาน และสวัสดิการสังคมสงเคราะห์บนพื้นที่สูง การส่งเสริมด้านสุขภาพพื้นฐานให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะชุมชนบางแห่งมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาก โดยเฉพาะการดูแลสุขภาพสะอาดทางร่างกาย จะสังเกตเห็นได้บางชุมชนเด็กมีสภาพมอมแมม การแต่งกายสกปรก สภาพบ้านเรือนขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย การเลี้ยงดูลูกไม่ถูกต้องตามสุขอนามัย^๙ การกินอาหารไม่ครบตามหลักโภชนาการจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ได้ให้การอบรมชาวบ้านในด้านความสะอาดทั้งด้านร่างกายและสภาพแวดล้อม

การแจกเครื่องกันหนาวและอุปกรณ์การเรียน หน้าทีของพระสงฆ์ในฐานะเข้าไปอยู่กับชุมชนจะต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ ด้านการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ในการมาช่วยเหลือครอบครัวที่ได้รับความเดือดร้อน ช่วยในด้านปัจจัย ๔ ตามอัตรา^{๑๐} ได้ขอความอนุเคราะห์จากห้างร้าน บริษัท ศรัทธาประชาชนทั่วไป ในการบริจาคสิ่งของด้านการศึกษาของนักเรียนและเลี้ยงอาหารกลางวันเด็กนักเรียน หรือยาเวชภัณฑ์ที่มีชาวบ้านเจ็บป่วย การรับบริจาคเสื้อผ้ามือสองเครื่องกันหนาวเพื่อนำไปแจกให้กับชาวบ้านที่ขาดแคลน เป็นการสร้างความศรัทธาให้เกิดความไว้วางใจมากขึ้น

การมอบทุนการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนบนพื้นที่สูงเป็นประจำทุกปีและสนับสนุนเครื่องอุปโภคและบริโภคเครื่องนุ่งห่มกันหนาว ทั้งหมู่บ้านหลักและหมู่บ้านบริวารในเขตพื้นที่พระบ้นจิตอาสาตลอดจนถึงผู้ประสบภัยต่างๆ บนพื้นที่สูง บทบาทนี้ทำให้เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ บนพื้นที่สูง

๔.๔ ด้านการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การปลูกฝังให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นนั้นต้องทำอย่างสม่ำเสมอ และดูโอกาสรวมถึงจังหวะในการพูดคุย สอดแทรกในขณะที่อบรมศีลธรรมแต่ละครั้ง

^๘ พระธรรมาธิ นิธิปัญโญ, บทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวณเขตต์ ในการเผยแผ่พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา, โอเอส พรินติ้งเฮาส์), หน้า ๖.

^๙ พระทองสอน จรณธมโม, สารนิพนธ์สรุปการปฏิบัติงานประจำปี ๒๕๕๖ อาศรมบ้านหนองแดง, โครงการพระบ้นจิตอาสาพัฒนาชาวเขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, หน้า ๒๒.

^{๑๐} สุชาติ อุณหปานิ, “การศึกษากระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบ้นจิตอาสาต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในเขตอำเภอแม่สรวยจังหวัดเชียงราย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๒.

เพราะชาวบ้านส่วนมากต้องประกอบอาชีพในด้านเกษตรกรรม การห้ามไม่ให้ทำการเกษตรคงเป็นไปได้ยาก ชาวบ้านในพื้นที่สูงจึงมีการทำไร่หมุนเวียน ดังนั้นจึงได้แนะนำให้ชาวบ้านรู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เนื่องจากพื้นที่ป่าไม้ในเขตแม่แจ่มมีจำนวนลดลงทุกปี จึงได้สร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านรู้จักคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบจากการทำลายสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติที่จะมีผลกระทบสะท้อนกลับไปในทางที่แย่งลง

นอกจากการสร้างจิตสำนึกโดยการพูดคุยแล้วยังสามารถจัดกิจกรรมขึ้นได้อีกมากมาย เช่นการปลูกป่าทดแทนโดยการประสานงานกับทางอำเภอหรือจังหวัด^{๑๑} การปลูกป่าต้องมีการเตรียมงาน เตรียมคน เตรียมสถานที่ให้พร้อม เพราะการปลูกป่าระยะเวลาที่เหมาะสมที่สุดประมาณเดือนพฤษภาคมหรือมิถุนายนของทุกปี สิ่งที่ได้ระวังและคำนึงถึงเสมอคือการไม่ปลูกป่าในพื้นที่ที่มีการจับจองแล้ว เว้นแต่เจ้าของให้ความยินยอมและยอมเสียสละพื้นที่เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

การบวชป่านั้นควรเน้นป่าต้นน้ำชุมชน โดยมากพื้นที่ป่าแม่แจ่มนั้นอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติบ้าง อุทยานแห่งชาติบ้าง และเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำชั้นหนึ่งA เลยทีเดียว การบวชป่าจึงได้จัดพิธีกรรมให้ดูแล้วมีความศักดิ์สิทธิ์ มีขั้นตอนพิธีกรรมบวชป่าที่ถูกต้อง และบวชป่าตามความเชื่อของชาวบ้าน จัดพิธีกรรมทั้งพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาผี สอดคล้องกับวิถีของชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการนับถือศาสนาที่หลากหลาย ก่อนจะบวชป่าจึงมีการชี้แจงให้ชาวบ้านถือพิธีกรรมสถานที่ เพราะสถานที่ประกอบพิธีบวชป่าแล้วจะไม่ให้ใครเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าได้อีก การบวชป่าแต่ละครั้งผู้รับผิดชอบจะได้มีการประสานงานกับหน่วยงานในท้องถิ่นและวางแผนการจัดงานกับชาวบ้านให้มากที่สุดเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการจัดกิจกรรม รวมถึงได้อาศัยเครือข่ายพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเขต ๑ ทั้งหมดและคณะสงฆ์อำเภอแม่แจ่มร่วมกัน

ส่วนการทำแนวกันไฟ ชุมชนบางชุมชนทุกปีก่อนเข้าฤดูร้อนชาวบ้านจะเผ่าระวังภัยเกี่ยวกับไฟป่า มีการจัดทำแนวกันไฟในเขตป่าอนุรักษ์ ชาวบ้านที่ทำอะไรก่อนจะเผ่าไร่ซึ่งได้ทำแนวกันไฟรอบๆไร่ไว้ป้องกันไม่ให้ไฟลามไปที่อื่น นอกจากมีไฟป่าที่เกิดจากการจุดเพื่อล่าสัตว์หรือความคึกคะนองสนุกสนาน ในการทำแนวกันไฟนั้นก็ต้องใช้ความร่วมมือของคนในชุมชนในการทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบและให้ความร่วมมือ^{๑๒} สร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรรอบตัว ปลูกฝังค่านิยม หรือมีกิจกรรมสอดแทรกให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญและผลดีจากการอนุรักษ์ทรัพยากร เพื่อการดำรงชีวิตและสืบต่อความเป็นชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่กับป่า ดิน น้ำ ตลอดไป

หลังจากที่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้เข้าไปทำงานในพื้นที่ นับว่าเป็นพระสงฆ์ที่เข้าไปมีบทบาทต่อการพัฒนาในคุณภาพชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นอย่างมาก เมื่อเข้าไปทำงานในพื้นที่แล้วได้เข้าไปทำการศึกษาเรียนรู้หลักการเข้าสู่พื้นที่ บริบทของชุมชนโดยการเข้าหมู่บ้านโดยตรง รู้จักชุมชน บุคคล สถานที่องค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน การเข้าไปสู่ชุมชนไม่ใช่เข้าไปให้การอบรมสั่งสอนเพียงอย่างเดียวต้องไปเป็นผู้เรียนรู้ด้วย เพราะชุมชนชาวเขาแต่ละแห่งและเผ่า มีภูมิปัญญาสิ่ง

^{๑๑} คู่มือการปฏิบัติศาสนกิจบนพื้นที่สูงพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, หน้า ๔๕.

^{๑๒} พระอินพนธ์ อินทาวุธ, สารนิพนธ์สรุปการปฏิบัติศาสนกิจอาศรมบ้านแม่หาด, โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา, ๒๕๕๖, หน้า ๑๕.

ดีๆ เป็นประเพณี วัฒนธรรม ที่สวยงามที่คนภายนอกยังไม่รู้ว่าเขาแต่ละชาติพันธุ์ล้วนมีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี ในส่วนของเขตพื้นที่อำเภอแม่แจ่มนั้นมีทั้ง ม้ง กะเหรี่ยง ลัวะ ไทใหญ่ ซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักทั้งการปลูกข้าวไร่ มะเขือเทศ กะหล่ำปลี ข้าวโพด และพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมาได้มีการขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากจำนวนประชากรที่มากขึ้น มีการบุกรุกพื้นที่ป่าทำให้ป่าแม่แจ่มถูกทำลายและเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง^{๑๓} ทางพระบัณฑิตอาสาเองก็ตระหนักถึงผลกระทบของสิ่งแวดล้อมในด้านนี้จึงได้ทำโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น โครงการบวชป่าต้นน้ำ บวชป่าชุมชน ปลูกป่า การทำแนวกันไฟ การปลูกหญ้าแฝกอนุรักษ์หน้าดิน การทำฝายแม้ว ซึ่งโครงการเหล่านี้ได้ประสานงานกับหน่วยงานในพื้นที่ ทั้งคณะสงฆ์อำเภอแม่แจ่ม องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านทับ องค์การบริหารส่วนตำบลปางหินฝน โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านแม่ลอง โรงเรียนบ้านทุ่งแก โรงเรียนบ้านสองธาร

๔.๕ ด้านการให้การศึกษา ภาษา หน้าที่พลเมืองตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

บทบาทด้านการให้การศึกษาภาษาไทยหน้าที่พลเมืองที่ดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย พระบัณฑิตอาสาที่ไปสู่ชุมชนจะต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับในเวลาเดียวกัน พระบัณฑิตอาสาได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิตให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน เพื่อถ่ายทอดการประกอบกิจกรรมต่างๆ การแก้ไขปัญหาการสื่อสารในระยะยาว จำเป็นต้องเปิดสอนภาษาไทยให้กับชาวบ้านหรือกลุ่มสนใจ โดยอาศัยเวลาที่ทำนวยส่วนมากจะเป็นเวลาในตอนกลางคืนตามปกติหมู่บ้านชาวเขาบางแห่งมีครูการศึกษาออกโรงเรียนได้ดำเนินการสอนอยู่แล้ว พระบัณฑิตอาสาจึงต้องเข้าไปสอนเสริม หรือช่วยครูสอนอีกแรงหนึ่ง^{๑๔} แต่ถ้าบางแห่งไม่มีโรงเรียนการศึกษานอกโรงเรียน จึงต้องใช้อาสาสมัครพระบัณฑิตอาสาเป็นสถานศึกษา พระบัณฑิตอาสาต้องอาศัยเวลาในช่วงนั้นได้พูดคุยสอนแทรกหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้อีกด้วย จากนั้นพระบัณฑิตอาสาจะต้องแนะนำให้ชุมชนทุกเพศทุกวัยมีความรู้ความเข้าใจในสิทธิหน้าที่ของความเป็นพลเมืองที่ดีต่อประเทศชาติ มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์^{๑๕} การให้ความร่วมมือในการพัฒนาครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ไม่ทำตัวให้เป็นภาระให้แก่สังคมไม่ดำเนินการใดๆ ที่ผิดต่อจารีตประเพณี ผิดศีลธรรม และผิดกฎหมายบ้านเมือง แนะนำให้ชุมชนมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๑๖} สร้างความเป็นปึกแผ่น ไม่แยกเชื้อชาติ ศาสนาและชนเผ่า มอบความรักความเมตตาอย่างฉันทิ์พี่น้อง ซึ่งชาวบ้านในชุมชนบนพื้นที่สูงยังขาดความเข้าใจในการใช้สิทธิหน้าที่ของตน ดังนั้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้รู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะพึงมีพึงได้จึงเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่พระบัณฑิตอาสาฯ ปฏิบัติตลอดมา

^{๑๓} อานุกาพ นุ่นสง, พลวัตการจัดการไฟฟ้า, หน้า ๓๓.

^{๑๔} สัมภาษณ์พระธชชัย รติณโร, อาศรมบ้านแม่ขี้มูก, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๕} พระจิรเดช ปภัสโร, สารนิพนธ์สรุปการปฏิบัติศาสนกิจอาศรมบ้านพยุเหนือ, หน้า ๑๙.

^{๑๖} พระศักดิ์กรินทร์ นิสโก, สารนิพนธ์สรุปงานอาศรมบ้านแม่แต่น้อย, โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา, หน้า ๒๖.

จากการที่พระบัณฑิตอาสาฯ มีนโยบายการดึงเด็กและเยาวชนเข้ามาร่วมกิจกรรมที่อาศรม โดยให้พระเข้าไปสอนหนังสือในสถานศึกษา เพื่ออบรมให้ความรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม ให้กับเด็กนักเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีโรงเรียนร่วมกิจกรรมในพระพุทธศาสนา จำนวน ๓ โรงเรียน จำนวนนักเรียนทั้งสิ้น ๑๒๐ คน ซึ่งเด็กและเยาวชนเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในชุมชน ที่มาช่วยเหลือกิจกรรมและงานพระพุทธศาสนาในอนาคตได้เป็นอย่างดี

๔.๖ ด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาชนเผ่า

การสื่อสารเพื่อดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เราจะได้ยิน การพรรณนาภาพของชุมชนไทยในอดีตว่ามีวิถีชีวิตการผลิต มีรูปแบบความสัมพันธ์ มีวัฒนธรรมเป็นแบบฉบับของตัวเอง แล้วหลังจากนั้นก็จะมีกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมักจะเกิดปัจจัยภายนอก และปิดท้ายด้วยการสูญเสียไปจากภาพต่างๆ ที่กล่าวขานมาในเบื้องต้น การพรรณนาเช่นนี้เรียกกันว่า “การล่มสลายของชุมชนบทไทย”

อาศรม เพียงแค่พิจารณาจากที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของอาศรมก็จะมองเห็นได้อย่างชัดเจนจนว่า อาศรมคือศูนย์กลางของชุมชนเนื่องจากอาศรมตั้งอยู่ตรงหน้าหมู่บ้าน เหนือหมู่บ้านหรือสถานที่เด่นสามารถมองเห็นชัดเจน อาศรมจึงทำหน้าที่เสมือนห้องรับแขกของชุมชน เพราะคนที่มาจากภายนอกจะพอสื่ออาศรมก่อนและอาศรมก็จะมีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้โลกภายนอก คือการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

ที่มาของวัฒนธรรมแต่ละประเภทมักจะเกิดจากปัญหาของกลุ่ม ชุมชนและสังคม เมื่อชนกลุ่มนั้นได้แสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นหลายๆ วิธีหากวิธีการที่สามารถใช้ได้ผล ก็จะถูกเก็บรักษาเอาไว้เป็นมรดกสืบทอดกันมา จากที่มากล่าวนี้ หากวัฒนธรรมนั้นไม่สามารถจะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ได้ก็จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนหรือปรับปรุง ซึ่งหมายถึงวิธีการที่จะคัดเลือกคุณลักษณะเก๋บางประการเก็บเอาไว้ พร้อมทั้งรับความรู้ใหม่ๆ หรือวัฒนธรรมภายนอก เพื่อคัดเลือกประสานกันกับของเดิมที่มีอยู่ จากกระบวนการปรับปรุงทางวัฒนธรรมที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่ามีบทบาทของการสื่อสารผสมโรงอยู่ในทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการคัดเลือกทั้ง เลือกเก็บวัฒนธรรมเก๋เอาไว้ ขั้นตอนการเปิดรับและคัดเลือกวัฒนธรรมใหม่เข้ามา ขั้นตอนการผสมผสานระหว่างของเก๋กับของใหม่เป็นต้น

เรามักจะกล่าวถึงวัฒนธรรมที่ยังสามารถดำรงอยู่ได้และการสื่อสารได้เข้าไปมีบทบาทในการอนุรักษ์เป็นอย่างมาก เช่น การใช้ช่วงเวลาในขณะทำบุญในวันพระที่พระบัณฑิตอาสาฯมีโอกาสเทศน์ให้ชาวบ้านฟังก็จะใช้การสื่อสารนี้บอกกล่าวชี้แจงให้ชาวบ้านทราบเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นถิ่นของตนเอง^{๑๗} หรือหากว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นอันไหนที่มีความเสี่ยงต่อการถูกละเลย ไม่ใส่ใจหรือไม่เห็นคุณค่าแต่คนบางกลุ่มโดยเฉพาะผู้สูงอายุยังต้องการให้สืบทอดไว้ เมื่อประชุมปรึกษาหารือกันแล้วต้องการฟื้นฟู ก็จะต้องวางแผนกันในการที่จะทำให้วัฒนธรรมนั้นยังคงมีอยู่^{๑๘} นอกจากนั้น

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายกิตติ ชื่นสุขเลิศเกษม, กำนันตำบลบ้านทับ, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ บุญเขตอุดร, สาวิตรกำนันตำบลบ้านทับ, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

แล้ววัฒนธรรมประเพณีชนเผ่าที่พระบัณฑิตอาสาเองยังไม่คุ้นเคย อยากเข้าไปสัมผัสก็ได้เข้าร่วมตรงจุดนั้น เช่นประเพณีผูกข้อมือประจำปีของชาวกะเหรี่ยง ซึ่งจัดขึ้นปีละ ๒ ครั้ง การทอดวงวายเป็นพุทธบูชาในช่วงสงกรานต์^{๑๙} การอยู่ร่วมงานประเพณีชาวม้งและชาวไทยใหญ่ รวมถึงการเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมพื้นฐานของชาวลัวะด้วย เป็นต้น

การเข้าไปสู่ชุมชนที่เป็นกระบวนการเข้าไปเพื่อเผยแพร่นั้น พระบัณฑิตอาสาได้เข้าไปในฐานะผู้ที่ต้องเรียนรู้ด้วยนอกจากการเป็นผู้สั่งสอนอย่างเดียวเท่านั้น เพราะในแต่ละชนเผ่าที่พระบัณฑิตอาสาได้เข้าไปอยู่นั้นมีอัตลักษณ์ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ภาษาพูดที่แตกต่างกันออกไป หากนักพัฒนาเข้าไปเรียนรู้จะทำให้รู้อะไรอีกมากที่ไม่เคยศึกษาในตำรา การเรียนการสอน ตามคำโบราณที่ว่า **“รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง”**

โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่พี่น้องชาวเขabenพื้นที่สูง มีพระบัณฑิตอาสาได้เข้าไปฝังตัวอยู่ในแต่ละชุมชนทำหน้าที่ ๒ ด้านในเวลาเดียวกัน คือเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ จำเป็นต้องเรียนรู้เพิ่มเติมในทุกด้าน และสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความไว้วางใจในการทำงาน ให้เสมือนเป็นญาติหรือลูกหลานที่เข้ามาในพื้นที่เพื่อการพัฒนาจริง ๆ ไม่ได้มีเจตนาอื่นใดที่ไม่ดีแอบแฝง

การที่พระบัณฑิตอาสาเข้าไปในพื้นที่ ได้มีบทบาทในการหนุนเสริมให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในชนเผ่า มีการสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนมีความตระหนัก เห็นคุณค่าความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ว่าด้านการแต่งกาย ภาษาพูด ความเชื่อ จัดเวทีแลกเปลี่ยนกันระหว่างนักพัฒนา ผู้สูงอายุ เยาวชน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนาพูดคุยกัน

บทบาทของการสื่อสารในการสร้างเสริมวัฒนธรรม

วัฒนธรรมนั้นก่อตัวขึ้นในบริบททางสังคมและกาลเวลาหนึ่ง ๆ ครั้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง ณ จุด ๆ หนึ่ง โครงข่ายทั้งหมดของวัฒนธรรมก็จะสั่นสะเทือน ดังนั้นจึงต้องมีการทำนุบำรุงปฏิสังขรณ์หรือการสร้างเสริมวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ให้แข็งแกร่ง ตัวอย่างเช่น กลุ่มชาวบ้านเครือข่าย ๑๒ ชุมชน ในตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่ ในอดีตนั้น ๑๒ หมู่บ้านนี้มีวัดอยู่เพียงวัดเดียวคือวัดจันทร์ ชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งในเขตตำบลบ้านจันทร์และตำบลใกล้เคียงและหมู่บ้านใกล้เคียงในเขตแม่ฮ่องสอน เดินทางมาทำบุญร่วมกันที่วัดนี้ทุกวันพระ ซึ่งโดยปกติแล้วชาวบ้านถือเอาวันพระเป็นวันหยุดงานด้วย ในวาระโอกาสที่ได้มาทำบุญร่วมกัน เป็นช่องทางการสื่อสารที่ทำให้ชาวบ้านได้รู้จักมักคุ้น ได้สร้างสายสัมพันธ์ต่อกันและได้ถ่ายทอดความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันแบบ **“พริกอยู่บ้านเหนือ เกลืออยู่บ้านใต้”**

ต่อมาแต่ละหมู่บ้านก็ได้สร้างวัดประจำหมู่บ้าน มีพระจากโครงการพระธรรมจาริกมาจำพรรษา การมีวัดในชุมชนแม้มีความสะดวกสบายในการทำบุญแต่สิ่งที่ขาดไปคือสายใยสายสัมพันธ์แต่เก่าก่อนที่มีมา ผู้เฒ่าผู้แก่ยังคงคิดถึงภาพบรรยากาศการทำบุญอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาของผู้คนจากหลากหลายชุมชน จากตรงจุดนี้พระธรรมจาริกจึงได้เริ่มต้นโครงการงานบุญที่จะทำให้ชาวบ้านได้มาทำบุญร่วมกันอีกครั้ง เกิดเป็นกิจกรรมการทำบุญสัญจร โดยมีกลุ่มเครือข่ายแกนนำชาวพุทธ เป็นกลุ่มหลักในการผลักดันกับพระธรรมจาริกในชุมชน กิจกรรมนั้นนอกจากการทำบุญในอาศรมของ

^{๑๙} พระสัมพันธ์ สมมจิตโต, สารนิพนธ์สรุปการปฏิบัติศาสนกิจอาศรมบ้านแจ่มน้อย, หน้า ๑๑.

ตนเองตามปกติแล้ว ก็จะมีการหมุนเวียนไปทำบุญตามบ้านต่าง ๆ ในทุกวันแรม ๑๔ หรือ ๑๕ คำตามปฏิทินที่ทางกลุ่มแกนนำชาวพุทธและพระธรรมจาริกได้ปรึกษาหารือกัน นอกจากกิจกรรมทำบุญแล้วเมื่อชาวบ้านจากทุกกลุ่มวัยได้มาพบเจอกัน จึงมีกิจกรรมในด้านการสืบสานวัฒนธรรม เช่น การลำดาบของผู้อาวุโส การขับลำนำพื้นบ้าน การเรียกแขกกินข้าวตามวิถีพื้นบ้านดั้งเดิม การแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า รวมถึงสร้างสรรค์งานบุญใหม่ที่ก่อให้เกิดความสะอาดทั้งกายและใจอย่างแท้จริง เช่น รณรงค์ให้เป็นงานบุญปลอดเหล้า ที่สามารถทำได้ประสบผลสำเร็จได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างดี

ในด้านอัตลักษณ์ชนเผ่า นั้น มีการจัดงานและกิจกรรมที่ให้แสดงความเป็นชนเผ่าได้เต็มที่เพื่อแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชนเผ่าในพื้นที่ หนูนาคาท่องเที่ยวของอำเภอไปในตัว เพราะพระบัณฑิตเองเชื่อว่าอัตลักษณ์ชนเผ่าเป็นอีกสีสันหนึ่งของวิถีในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งแม่แจ่มเป็นอำเภอที่มีพื้นที่กว้างขวางมาก มีชนเผ่าที่หลากหลาย ในส่วนเครื่องแต่งกายที่บ่งบอกเอกลักษณ์นั้นก็ให้ชาวบ้านแต่งกายด้วยชุดชนเผ่าในชีวิตประจำวัน ในการประกอบพิธีกรรมและการมาร่วมกันทำบุญที่วัด รณรงค์ให้ลูกหลานสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ ทั้งการทอผ้า การตีกลอง การขับลำนำพื้นบ้าน การจักสาน เป็นต้น การใช้ภาษาก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญ เพราะที่ผ่านมาเด็กเรียนรู้ภาษาไทยและใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลางในการสื่อสาร การพูดภาษาชนเผ่าในชีวิตประจำวันจึงมีภาษาไทยปะปนอยู่มาก จึงได้มีการรณรงค์ให้ความรู้การใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้องและการใช้ภาษาชนเผ่าที่ไม่ถูกกลืนจากวัฒนธรรมหลัก บางท่านที่เป็นพระชนเผ่าอยู่แล้วก็ได้มีการสอนเสริม แนะนำทั้งวิธีการพูด การออกเสียงและการเรียนภาษาชนเผ่าด้วย เป็นต้น

สรุป

ปัจจัยผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่ที่ส่งผลต่อกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง จากการวิเคราะห์พบว่า พระบัณฑิตอาสา มีวิธีการพูดจาสุภาพเรียบร้อยและปฏิสัมพันธ์ดี มีความรู้กว้าง มีวิธีการทำงานที่หลากหลาย มีความรู้เรื่องชาติพันธุ์จารีตประเพณี วิถีชีวิต รู้ระบบการปกครอง รู้ระบบความเชื่อถือที่สืบทอดปฏิบัติมาของชนเผ่าตั้งอยู่ในความดี มีศีลาจารวัตร ต้องเคร่งครัดในพระธรรมวินัยและมีสมณสาธูปข้อวัตรปฏิบัติที่ดีต้องระวังเนื้อระวังตัวสำรวมระวังในพระธรรมวินัย ต้องมีสัจจะ มีความตั้งใจในการทำงานเป็นพิเศษ เน้นย้ำเกี่ยวกับความกตัญญู เข้าหาผู้นำหมู่บ้าน ไปหาผู้เฒ่าของหมู่บ้าน ไปแสดงตน ไปแนะนำตัว ไปหาผู้สูงอายุในหมู่บ้าน บอกกล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการขึ้นมาอยู่ในชุมชน มีการรักษาศีล ไม่ทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง สำรวมระวังในสมณสาธูป มีการสำรวมที่ดี มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความเมตตาอารีประจำตัว การไปสอนหนังสือในโรงเรียน สอนพุทธศาสนา อธิบายบาป บุญ คุณ โทษ ไม่ทำอะไรผิดวัฒนธรรมประเพณีหมู่บ้าน สงเคราะห์ปัจจัยสี่ ได้แก่ การจัดหาเครื่องบริโภค (อาหาร) การจัดหาเครื่องนุ่งห่ม จัดหาอุปกรณ์ก่อสร้างไว้ซ่อมแซม บ้านเรือน ในที่ยามเกิดภัยธรรมชาติ การจัดหายาสามัญประจำบ้านเพื่อบรรเทาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น จัดหา เครื่องนุ่งห่ม ยาสามัญประจำบ้าน จัดให้มีลานกีฬาต้านยาเสพติด จัดให้มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

พระบัณฑิตอาสา จะต้องศึกษาว่า การใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาของชุมชนจะใช้หลักธรรมอะไร การสื่อสารอธิบายกับชุมชนนั้นๆ จะใช้หลักการที่ลึกเกินไป หรือมีเนื้อหาสาระอะไร เราต้องศึกษามิรู้ ภูมิธรรมของชาวบ้านก่อน

ขณะเดียวกันพระบัณฑิตอาสาฯ มีสภาวะความเป็นผู้นำสูง มีการวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย เป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา ต้องรู้จักคิด รู้จักวางแผนให้รอบคอบ มีการติดต่อประสานงานกับองค์กรต่างๆ อย่างสม่ำเสมอและสามารถระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้และต้องวางตัวให้เป็นที่ศรัทธาความเคารพนับถือของชาวบ้านทุกเพศ ทุกวัย รูปเป็นแบบที่ดีให้กับชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเขาได้เห็น อบรมสั่งสอน สรรวมในการแสดงออกทางกาย วาจา และใจ ให้ชาวบ้านเห็น สร้างความดีศรีร้อน ทำลาย ในสิ่งที่ดีที่มีอยู่ในชุมชน

พระบัณฑิตอาสาฯ มีอุดมการณ์ มีอุดมธรรม มีความจริงใจต่อกันและกัน ถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้ทรงศีล มีความรู้ ความสามารถ พระสงฆ์ที่เข้าไปอยู่ในชุมชนมีความจริงใจ เรื่องงานและชุมชน ความจริงใจอาจจะพิสูจน์ได้จากความคิด การกระทำ คำพูดจะต้องมีสัจจะ มีความซื่อสัตย์ รักษาคำพูดของตัวเองจะเป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของชาวบ้านทั่วไป นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น สังคหวัตถุ ๔ จาคะความเสียสละ การให้ทานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การรักษาศีล ๕ โดยการเน้นอานิสงส์ของศีลแต่ละข้อให้ชาวบ้านได้รู้ อธิบายให้เข้าใจในหลักธรรมที่จะนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ให้ยึดหลักธรรม “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัว สอนให้ค้นหาความสุขที่แท้จริง ใช้หลักของความสามัคคีความเป็นพี่เป็นน้อง เพราะกลุ่มชาติพันธุ์เข้าจะนับถือกันเป็นแบบแซ่ตระกูล ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ให้ชุมชนเกิดความสุขสงบ มุ่งเน้นความสุขสู่ชุมชนชาวบ้าน

คุณลักษณะพระบัณฑิตอาสาฯ เป็นผู้แม่นยำในหลักธรรมและหลักการที่อบรมสั่งสอน มีความรู้สังคมาภายนอก รู้เท่าทันสังคม เป็นผู้ที่มีศีล อยู่ในกรอบ มีสมณสาธูป คือรักษาศีล มีข้อวัตรปฏิบัติเรียบร้อย สามารถเข้ากับชาวบ้านได้ การวางตัวให้เหมาะสมกับการเป็นพระ ทำวัตรสวดมนต์ มีการปฏิบัติ เป็นผู้ใหญ่ มีวุฒิภาวะการเป็นผู้ผู้นำ มีความรู้ทางธรรม แต่งอาศรมให้ร่มรื่น ที่รับแขกมีความสะอาด มีน้ำใจ มีเมตตา ไม่สะสมสิ่งของ มีการสงเคราะห์ชาวบ้าน ต้องสง่าผ่าเผย รักษาเนื้อรักษาตัว

การรักษาศีล ไม่ทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง สรรวมระวางในสมณสาธูป มีการสำรวมที่ดี มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความเมตตาอารีประจำตัว การไปสอนหนังสือในโรงเรียน สอนพุทธศาสนา อธิบายบาป บุญ คุณ โทษ ไม่ทำอะไรผิดวัฒนธรรมประเพณีหมู่บ้าน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่ส่งผล ได้ผล สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. พุทธจาสภาพเรียบร้อย และปฏิสัมพันธ์ดี

๒. ต้องเตรียมตัวดี มีความรู้กว้างมีวิธีการ มีความรู้เช่น ลักษณะที่ตั้งหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ การอพยพถิ่นฐาน การรวมกลุ่มของชุมชน การรวมกลุ่มจารีตประเพณี คติความเชื่อถือ การนับถือบรรพบุรุษ นับถือเจ้า เป็นต้น เป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องชาติพันธุ์ จารีตประเพณี รู้วิถีชีวิต รู้ระบบการปกครอง รู้ระบบความเชื่อถือที่สืบทอดปฏิบัติมา ตั้งอยู่ในความดี มีศีลาจารวัตร ต้องเคร่งครัด มีสมณสาธูป ข้อวัตรปฏิบัติที่ดี

๓. ต้องมีสมณธรรม สมณโวรหารด้วย การพูดจาต้องแตกต่างจากฆราวาส ต้องระวางเนื้อระวางตัว ต้องสำรวมระวางในพระธรรมวินัย

๔. ต้องรู้วัน รู้การนับวัน เดือน ปี ของชนบนพื้นที่สูง เช่น วันปีใหม่ เราจะต้องรู้ว่า ในรอบ ๓๐ วัน วันใดเป็นวันดีและวันเสีย ไม่ไปทำอะไรที่ขัดกับวันเสียของชุมชน

๕. เรื่องสัจจะ ต้องมีสัจจะ อย่าไปรับปากว่าจะทำอย่างนั้นอย่างนี้แล้วไม่ทำ เพราะสัจจะนี้เป็นรากฐานของศีลธรรม ถ้าทำได้ทำเลย ทำให้ปรากฏเป็นผล ต้องมีสัจจะ เพราะพระนี้ถ้าไปรับปากแล้วเกิดเปลี่ยนใจทีหลัง เช่น อ้างว่า การเดินทางลำบาก ทำไม่ได้

๖. ตั้งใจทำงานเป็นพิเศษและ ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม เช่น กิจกรรมต่าง ๆ

๗. เน้นย้ำเกี่ยวกับความกตัญญู อธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับกับวิถีชีวิตในการนับถือผีบรรพบุรุษสามารถเข้ากัน

๘. ไม่ทำอะไรผิดวัฒนธรรมประเพณีหมู่บ้าน

๙. เข้าหาผู้นำหมู่บ้าน ไปหาผู้เฒ่าของหมู่บ้าน ไปแสดงตน ไปแนะนำตัว ไปหาผู้สูงอายุ ในหมู่บ้านที่เป็นอาจารย์ ไปพูดไปคุยบอกถึงวัตถุประสงค์ว่าเราจะมาทำอะไร

๑๐. เข้าร่วมประชุมในหมู่บ้าน เพื่อเข้าไปค้นหาปัญหาของชาวบ้าน ไปค้นหาในหมู่บ้าน เขามีความต้องการอะไร ยอมรับการไปมีส่วนร่วมกิจกรรมของชาวบ้าน

๑๑. การไปสอนหนังสือในโรงเรียน สอนพุทธศาสนา อธิบายบาป บุญ คุณ โทษ

๑๒. ให้ความช่วยเหลือ เป็นที่ปรึกษาในกิจกรรมของชาวบ้าน เช่น การประชุมหมู่บ้าน พิจารณาตัวในการให้ช่วยเหลือ

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเขตพื้นที่ อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษากระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเขตพื้นที่ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ๓) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในพื้นที่ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ๒ อาศรม, ๒ หมู่บ้าน และคณะสงฆ์อำเภอมะแม่ม โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการจัดประชุมกลุ่มย่อย พร้อมกับการนำข้อมูลมาวิเคราะห์สามารถสรุปผลการวิจัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ แนวคิดและหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

แนวคิดและหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง สิ่งหนึ่งที่เป็นทฤษฎีในการทำงาน คือ การวางแผนการดำเนินงาน โดยมีรูปแบบ ขั้นตอนในการดำเนินงานชัดเจน ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวได้นำหลักการธรรมพระพุทธศาสนาเข้ามาปรับใช้ในกระบวนการทำงาน เพื่อให้งานนั้นมีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพต่อการทำงาน วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาใช้วิธีการอบรมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยลักษณะการร่วมค้นหาปัญหาของชุมชน จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้พร้อมเป็นที่พึ่งทางจิตใจ โดยยึดหลักอริยสัจ ๔ และ มีความอดทน อดกลั้นไม่คิดเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น รู้จักสำรวมในสมณสาธูป มีสมณโวหาร ระวังเกี่ยวกับสตรีเพศ ศึกษาส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรม แนวคิดการเผยแผ่ของพระสงฆ์ที่ชื่อว่า พระสงฆ์นักพัฒนาบนพื้นที่สูง พบว่า พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาทำงานแบบเชิงรุกนั้น จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ของคนหมู่มาก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลอนุเคราะห์ เพื่อความสุขของคนทั้งหลาย และสำรวมระวังอายตะภายใน อายตนะภายนอก สำรวมสมณสาธูป มีศีล พร้อมกับทำบทบาทหน้าที่ความเป็นสื่อของพระพุทธศาสนาของความเป็นพระอบรมสั่งสอนให้กลุ่มชาวบ้านให้เป็นผู้รู้ตาม การใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาของชุมชน พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาทั้งสองอาศรมได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น สังคหวัตถุ ๔ จากะความเสียสละ การให้ทานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การรักษาศีล ๕ โดยการเน้นอานิสงส์ของศีลแต่ละข้อให้ชาวบ้านได้รู้ อธิบายให้เข้าใจในหลักธรรมที่จะนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ให้ยึดหลักธรรม “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัว สอนให้ค้นหาความสุขที่แท้จริง ใช้หลักของความสามัคคีความเป็นพี่เป็นน้อง ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ให้ชุมชนเกิดความสงบสุข มุ่งเน้นความสุขสู่ชุมชนชาวบ้าน

๕.๑.๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาทั้ง ๒ อาศรม มีกระบวนการและวิธีการที่แตกต่างกันออกไป เนื่องด้วยปัจจัยสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่พระบัณฑิตอาสาเข้าไปทำงานมีความแตกต่างกัน ในการเข้าไปเผยแผ่พุทธธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์ พระบัณฑิตอาสาในพื้นที่วิจัยใช้กระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม คือ มีการคิดวางแผนการทำงานร่วมกันระหว่างพระบัณฑิตอาสาด้วยกัน และชาวบ้านในชุมชนอีกทั้งการทำงานเป็นรูปแบบเครือข่าย ในการทำงานแบบเชิงรุกให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ทำให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาเข้าใจเรื่องของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระบัณฑิตอาสาในพื้นที่ได้นำกิจกรรมแต่ละอย่างทำร่วมกับชุมชน การพัฒนาในด้านการเผยแผ่ศาสนาพุทธมีทั้งเชิงรุกและรับเป็นผลสะท้อนกลับมาให้พระบัณฑิตอาสา ได้รู้ว่ารูปแบบการเผยแผ่แต่ละวิธีการหรือพันธกิจแต่ละข้อต้องมีการสร้างแรงจูงใจ (Motivation) การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ ดำเนินการตามแนวทางพันธกิจ ๖ ประการของโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เป็นแนวทางให้พระบัณฑิตอาสาที่เข้าสู่ชุมชนได้รู้ทิศทางการทำงาน เผยแผ่ศาสนาพุทธให้มีทิศทางเห็นเป็นรูปธรรมมาก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การเข้าไปส่งเสริมกิจกรรมอบรมศีลธรรมเป็นพันธกิจหนึ่งที่พระบัณฑิตอาสาต้องให้ความสำคัญ เพื่อที่จะให้เยาวชน เด็กนักเรียนมีโอกาสเรียนรู้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาครั้งเยาว์วัย การเข้าไปส่งเสริมศีลธรรมในโรงเรียนเป็นการสร้างเครือข่ายการทำงานให้กว้างขึ้น การอบรมศีลธรรมของพระบัณฑิตอาสาฯ เน้นกระบวนการเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ การเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาชุมชน โดยการเดินออกจากอาศรมเพื่อเข้าสู่ชุมชน โดยที่ต้องสร้างศรัทธาให้เกิด มีการเดินเข้าชุมชนอย่างต่อเนื่อง สถานที่อบรมศีลธรรมไม่จำเป็นต้องใช้เฉพาะอาศรม และสถานที่อบรมไม่ต้องใหญ่โต เป็นเพียงกระท่อม บ้านชาวบ้าน ใต้ต้นไม้ หรือลานสนามเด็กเล่น ที่สามารถนั่งสนทนาธรรมกับชาวบ้านได้ กิจกรรมในการรณรงค์ลด ละ เลิกยาเสพติด หรืออบายมุขประเภทต่างๆ หากทำกับกลุ่มเยาวชนเป้าหมาย คือ เยาวชนเป็นงานที่มีความท้าทายความสามารถ เพราะเยาวชนเป็นวัยแห่งการอยากรู้อยากลอง ต้องหาเกราะกำบังป้องกันให้ดีไม่เช่นนั้นจะไปเป็นทาสของยาเสพติด ด้านการส่งเสริมดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานและสวัสดิการสังคมสงเคราะห์บนพื้นที่สูงการส่งเสริมด้านสุขภาพพื้นฐานให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูงเป็น การแจกเครื่องกันหนาวและอุปกรณ์การ ด้านการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ในการมาช่วยเหลือครอบครัวที่ได้รับความเดือดร้อนหรือจะช่วยในด้านปัจจัย ๔ ตามอัตภาพ หรือจะไปขออนุเคราะห์จากห้างร้าน บริษัท ศรัทธาประชาชนทั่วไป ในการบริจาคสิ่งของด้านการศึกษาของนักเรียนและเลี้ยงอาหารกลางวันเด็กนักเรียน หรือยาเวชภัณฑ์ที่มีชาวบ้านเจ็บป่วยเป็นการสร้างความศรัทธาให้เกิดความไว้วางใจมากขึ้นเท่านั้น ด้านการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการปลูกฝังให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน เช่น การบวชป่าต้นน้ำชุมชน ๕.ด้านการให้การศึกษาภาษาไทยหน้าที่ของพลเมืองที่ดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาชนเผ่า พระบัณฑิตอาสานับว่าเป็นพระสงฆ์ที่เข้าไปมีบทบาทต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูงมีความจำเป็นที่จะศึกษาเรียนรู้ หลักการเข้าสู่พื้นที่ บริบทของชุมชน รู้จักชุมชน บุคคล สถานที่องค์กรที่มีอยู่ในชุมชน การเข้าไปสู่ชุมชนไม่ใช่เข้าไปให้การอบรมสั่งสอนเพียงอย่างเดียวต้องไปเป็นผู้

เรียนรู้ด้วย เพราะชุมชนชาวเขาแต่ละแห่งและเผ่า มีภูมิปัญญา สิ่งดี ๆ เป็นประเพณี วัฒนธรรม ที่สวยงามที่คนภายนอกยังไม่รู้ชาวเขาแต่ละชาติพันธุ์ล้วนมีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี

กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง สิ่งหนึ่งที่เป็นกระบวนการในการทำงาน คือ การวางแผนการดำเนินงาน โดยมีรูปแบบ ขั้นตอนในการดำเนินงานชัดเจน ทั้งนี้กระบวนการที่ดังกล่าวจะต้องนำหลักการหรือหลักทฤษฎีเข้ามาปรับใช้ในกระบวนการทำงานด้วย เพื่อให้งานนั้นมีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพต่อการทำงาน

กระบวนการทำงานของพระบัณฑิตอาสาฯ ในฐานะเป็นพระนักเผยแผ่จำเป็นจะต้องเข้าใจในทฤษฎีการสื่อสารและทฤษฎีการมีส่วนร่วม โดยการนำมาปรับประยุกต์ให้เข้ากับหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาและบูรณาการให้สอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ตลอดจนจนถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชนบนพื้นที่สูง การใช้ทฤษฎีการสื่อสารเข้ามาปรับใช้ในการทำงาน เพื่อให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพราะการสื่อสารกับกลุ่มคนที่ต่างวัฒนธรรม ความเชื่อ ความคิด ตลอดจนวิถีชีวิต การสื่อสารจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการทำงาน ทฤษฎีการสื่อสารมีองค์ประกอบพระบัณฑิตอาสาฯ ในฐานะพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนากับชุมชนบนพื้นที่สูงมีการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย วางแผนการทำงานแต่ละขั้นตอน มีการเตรียมตัวเองอย่างละเอียดถี่ถ้วน อีกทั้งตัวสาร ช่องทางการสื่อสาร มีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด สามารถที่จะปรับตามเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม ในบางครั้งอาจต้องให้ผู้รับสารเป็นผู้ส่งสารที่ดี เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ในพื้นที่ทำการวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วย บ้านแม่ลอง, บ้านแม่ขี้มูกน้อย และคณะสงฆ์อำเภอแม่แจ่ม กระบวนการทำงานที่เป็นบทบาทหลักและถือว่าเป็นพันธกิจในการทำงานของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เป็นแนวทางการทำงานที่เน้นการเผยแผ่เชิงรุก โดยอาศัยวันสำคัญทางชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และการเข้าไปสอนคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน ตลอดจนจนถึงการจัดกิจกรรมแสดงตนเป็นพุทธมามกะให้กับประชาชนที่มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และปฏิญาณตนนับถือพระไตรรัตน์ ซึ่งการทำงานต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นพันธกิจหลักที่พระบัณฑิตอาสาฯ ในพื้นที่ดำเนินการและคณะสงฆ์อำเภอแม่แจ่มได้ทำงานร่วมกันปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ถือว่าเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างพระบัณฑิตอาสาฯ ที่อยู่ในเครือข่ายเดียวกัน และคณะสงฆ์อำเภอแม่แจ่มที่คอยให้การสนับสนุนในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ อยู่ตลอดเวลา

๕.๑.๓ แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในเขตพื้นที่ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ในเขตพื้นที่วิจัย พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระบัณฑิตอาสาฯ ทำงานแบบเชิงรุก โดยคำนึงถึงประโยชน์ของคนหมู่มาก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลอนุเคราะห์ เพื่อความสุขของคนทั้งหลาย และสำรวมระวังอายตะภายใน อายตนะภายนอก สำรวมสมณสาธูป มีศีล พร้อมกับทำบทบาทหน้าที่ความเป็นสื่อของพระพุทธศาสนาของความเป็นพระอบรมสั่งสอนให้กลุ่มชาวบ้านให้เป็นผู้รู้ตาม ได้ใช้วิธีการอบรมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยการร่วมค้นหาปัญหาของชุมชน จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้พร้อมเป็นที่พึ่งทางจิตใจ โดยทำงานอย่างมีความอดทน อดกลั้นไม่คิดเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น รู้จักสำรวมในสมณสาธูป มีสมณโวรหาร ระวังเกี่ยวกับสตรีเพศ ศึกษาส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรม

การพัฒนาชุมชน ยึดหลักของการมีส่วนร่วมในการทำงาน มีการวางแผน ปฏิบัติตามแผน ติดตามประเมินผลในกิจกรรม ยึดหลักประชาธิปไตย ในการทำงานพัฒนาชุมชน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบภายใต้การทำงานตามวิถีแห่งประชาธิปไตย ซึ่งแนวคิดดังกล่าว พระบัณฑิตอาสาฯ ได้นำมาเป็นแนวคิดของการทำงานกับชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

การใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาของชุมชน พระบัณฑิตอาสาฯ ได้นำหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา มาอธิบายให้ชาวบ้านได้รู้ อธิบายให้เข้าใจในหลักธรรมที่จะนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ให้ยึดหลักธรรม “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัว สอนให้ค้นหาความสุขที่แท้จริง ใช้หลักของความสามัคคีความเป็นพี่เป็นน้อง ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ให้ชุมชนเกิดความสงบสุข มุ่งเน้นความสุขสู่ชุมชนชาวบ้าน

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง พระบัณฑิตอาสาฯ มีวิธีการพูดจาสุภาพเรียบร้อยและปฏิสัมพันธ์ดี มีความรู้กว้าง มีวิธีการทำงานที่หลากหลาย มีความรู้เรื่องชาติพันธุ์ จารีตประเพณี วิถีชีวิต รู้ระบบการปกครอง รู้ระบบความเชื่อถือที่สืบทอดปฏิบัติมาของชนเผ่า มีศิลาจารวัตร เคร่งครัดในพระธรรมวินัยและมีสมณสาธูปข้อวัตรปฏิบัติที่ดี มีความตั้งใจในการทำงานเป็นพิเศษ เน้นย้ำเกี่ยวกับความกตัญญู เข้าหาผู้นำ บอกกล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการขึ้นมาอยู่ในชุมชน มีการรักษาศีล ไม่ทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง สำรวมระวังในสมณสาธูป มีการสำรวมที่ดี มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความเมตตาอารีประจำตัว ไม่ทำอะไรผิดวัฒนธรรมประเพณีหมู่บ้าน สงเคราะห์ปัจจัยสี่ ได้แก่ การจัดหาเครื่องบริโภค (อาหาร) การจัดหาเครื่องนุ่งห่ม จัดหาอุปกรณ์ก่อสร้างไว้ซ่อมแซม และพระบัณฑิตอาสาฯ มีสถานะความเป็นผู้นำสูง มีการวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย เป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา รู้จักคิด รู้จักวางแผนให้รอบคอบ มีการติดต่อประสานงานกับองค์กรต่างๆ อย่างสม่ำเสมอและสามารถระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้และต้องวางตัวให้เป็นที่ศรัทธาความเคารพนับถือของชาวบ้าน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง “แนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เขตพื้นที่ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยได้ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยที่ได้กำหนดไว้ แต่ยังมีบางประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญและเป็นประโยชน์ จึงได้ตั้งข้อเสนอแนะเป็นแนวกว้างๆ ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทางนโยบาย

เนื่องจากขอบข่ายงานของบัณฑิตอาสนั้นมีความเกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วน มีการทำงานสอดประสานกันเพื่อให้งานดำเนินไปได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งพระบัณฑิตอาสาฯ ที่ปฏิบัติในชุมชนชาวเขา วัดและอาราม โรงเรียน ชุมชนและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะ ดังนี้

(๕.๒.๑.๑) ควรมีขบวนการพิจารณาคัดเลือกบัณฑิตอาสาฯ ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม จากการลงพื้นที่ศึกษาสภาพความเป็นจริงพบว่า บัณฑิตอาสาบางรูปไม่มีใจรักในงานอาสา ขาดแรงจูงใจและ

อุดมการณ์ เมื่อเจอปัญหาอุปสรรคแล้วมักท้อถอย จนต้องลาออกจากบัณฑิตอาสา ทำให้การทำงานไม่ต่อเนื่องประชาชนในพื้นที่ขาดความเชื่อมั่นในบัณฑิตอาสา

๕.๒.๑.๒) ควรผลักดันให้อาศรมต่าง ๆ เป็นวัดให้สมบูรณ์ เพราะเมื่อเป็นวัดที่ถูกต้องสมบูรณ์ แล้วการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จะง่ายและสะดวกขึ้น เพราะมีกฎหมายรองรับความเป็นนิติบุคคล มีเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส มีคณะกรรมการวัด มีไวยาวัจกร เป็นต้น ทำให้เกิดองค์กรพุทธในชุมชนที่เข้มแข็ง และวัดจะได้ถูกดูแลจากคณะสงฆ์ในพื้นที่ด้วย

๕.๒.๑.๓) ควรประสานความร่วมมือระหว่างวัดหรืออาศรมกับโรงเรียน ทำกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาาร่วมกัน โดยอาจจะให้ไปสอนในโรงเรียนและนำนักเรียนมาเรียนรู้ที่วัด เพื่อใช้วัดหรืออาศรมเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

๕.๒.๑.๔) ควรทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนสม่ำเสมอ จากสภาพความเป็นจริง ชาวเขาเดิมนั้นนับถือผี เพราะเขาคิดว่าผีจะเป็นที่พึ่งของเขาได้ พระบัณฑิตอาสาต้องแสดงบทบาทว่าสามารถเป็นที่พึ่งของพวกเขาได้ การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความคุ้นเคยการยอมรับ และเมื่อเขาได้ยอมรับแล้วก็จะเป็นการง่ายในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนต่อไป

๕.๒.๑.๕) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรให้ความสำคัญกับบัณฑิตอาสาให้มาก ควรลงไปในพื้นที่สม่ำเสมอและรับฟังข้อปัญหาอุปสรรคที่บัณฑิตอาสาประสบและได้เสนอมา ควรจัดสรรงบประมาณที่เหมาะสมและเพียงพอ เนื่องจากพระบัณฑิตอาสานั้นต้องอยู่ในพื้นที่สูงที่มีความเป็นอยู่ค่อนข้างลำบาก การให้ความสำคัญและช่วยเหลือตามสมควรจะทำให้บัณฑิตอาสาไม่รู้สึกโดดเดี่ยวและพร้อมที่จะปฏิบัติตามพันธกิจให้สำเร็จลุล่วง

๕.๒.๒. ข้อเสนอแนะการศึกษาวิจัย

๕.๒.๑ ศึกษาถึงการกำหนดพันธกิจของโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ว่ามีความสอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงหรือไม่ เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงบทบาทหลักบทบาทรอง ที่เห็นว่าเป็นแนวทางหลักในการทำงานในพื้นที่ต่อไป

๕.๒.๒ ควรศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าชุมชนบนพื้นที่สูง โดยแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการบูรณาการการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงให้มีความสอดคล้องกัน

๕.๒.๓ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีความเชื่อการนับถือผี อีกทั้งรูปแบบและวิธีการสื่อความหมายมีนัยยะทางสังคมและสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ควรศึกษาถึงวิธีการสื่อความหมายทางประเพณีที่มีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๕.๒.๔ ควรศึกษารูปแบบของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่อยู่บนพื้นที่สูงและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแนวทางเดียวกัน

๕.๒.๕ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่อง บทบาทและหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรมที่มีอิทธิพลทางด้านจิตใจต่อกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโดยนำมาวิเคราะห์กับหลักอปริหานิยธรรมทางพระพุทธศาสนา ถึงการดำเนินชีวิต วิธีการสื่อสาร ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ขจิตถัย บุรุษพัฒน์. ชาวเขา. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา. ๒๕๓๘.

จิรพรรณ กาญจนะ. แนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, ๒๕๔๘.

ทวี ทิมขำ. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘.

ทัศนีย์ ลักขณาภิชนชัช รัต.ดร., การสังคมสงเคราะห์ชุมชน : มรรควิธีชุมชนเข้มแข็ง.

พระเทพวิสุทธิคุณ (กุศล คนธโร). พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นันทพันธ์
วันตั้งจำกัด, ๒๕๔๘.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). การเผยแผ่เชิงรุก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ธรรมกับการพัฒนาชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙.

_____. พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระไพศาลวิสาโล. พระพุทธศาสนาในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ. กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิสวดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา.
กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๖.

พระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติ ธมฺมรตโน). การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร :
อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระปริยัติวรคุณ (ถนอม ชินวิโส). จริยธรรมของครูและสัมฤทธิ์ผลของการบริหารการศึกษา.
กรุงเทพมหานคร: พีพีเนตการพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระธรรมา นิสิตโย,บทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวณเขตต์ในการเผยแผ่พุทธธรรม.มูลนิธิ
ศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา,กรุงเทพ ฯ โอเอส พรินต์ติ้งเฮาส์ ,๒๕๔๘

พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก. “ประวัติโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา” รายงานผลการ
ดำเนินงานโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา, ประจำปี ๒๕๔๗.

_____. “วิเคราะห์การทำงานพระบัณฑิตอาสา ปี ๒๕๔๕”. รายงานผลการดำเนินงาน
โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนา, ประปี ๒๕๔๕.

- _____ . คู่มือการปฏิบัติศาสนกิจบนพื้นที่สูงพระบันทิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๕
- _____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๕.
- _____ . **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๑.
- อานุกาพ นุ่นสง. **พลวัตการจัดการไฟฟ้า, เชียงใหม่ : มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนภาคเหนือ, ๒๕๕๖.**
- _____ . **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

- บัณฑิต บุญศรี. “พระธรรมจาริกกับการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวเขา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.
- พระปลัด ดร. เสน่ห์ ธมมวโรและคณะ. “ การปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาของพระสงฆ์ในชุมชนบนพื้นที่สูง” **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๔๖.
- พระปลัดสุชาติ สุวฑฺฒโก (ซิหมื่นแปง). “ ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๓.
- พระตาล ภาณธโร (สิงห์ทอง). “ทัศนคติและความคาดหวังของเยาวชนชาวเขาต่อบทบาทพระสงฆ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระดำรง ธีรวโร (ตาดู่). “ความพึงพอใจของชาวบ้านต่อบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระบันทิตอาสาพัฒนาชาวเขา : เขตอำเภอปางง จังหวัดลำปาง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- สุชาติ แก้วก่อ. “ พระบันทิตอาสาพัฒนาชาวเขากับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์เย้า.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- สุชาติ อุณหปานิ. “การศึกษากระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบันทิตอาสาต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในเขตอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระพิรัช ยติธโร. “ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยธรรมในการดำเนินชีวิตของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านแม่สวรรค์หลวง อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระอุปกณ์ ชูเชื้อ. “บทบาทพระสงฆ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต. คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔

พระมหาฐานันดร เขมปญโญ, “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

(๓) เอกสารอัตสำเนา :

มนัส ภาคภูมิ คำบรรยายพิเศษเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง” ณ วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ ๖-๘ สิงหาคม ๒๕๔๖,(อัตสำเนา).

ประเสริฐ ชัยพิภุสิต, รายงานการวิจัยเรื่อง “วิจัยและส่งเสริมวัดเพื่อการพัฒนาการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษาวัดศรีโสดา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ๒๕๔๗, (อัตสำเนา).

สุชาติ แก้วก่อ, รายงานผลการดำเนินงานประจำปี ๒๕๔๕, (เอกสารอัตสำเนา).

สรุปการอบรมเสริมทักษะและกระบวนการพัฒนาความเป็นผู้นำพระบัณฑิตอาสา พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนบนพื้นที่สูง, (เชียงใหม่ : โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา, ๒๕๕๑) (เอกสารอัตสำเนา).

พระศักดิ์กรินทร์ นิสโก. สารนิพนธ์สรุปงานอาศรมบ้านแม่แดดน้อย ตำบลแม่แดด อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

พระสัมพันธ์ สมมจิตโต.สารนิพนธ์สรุปงานอาศรมบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๕๖.

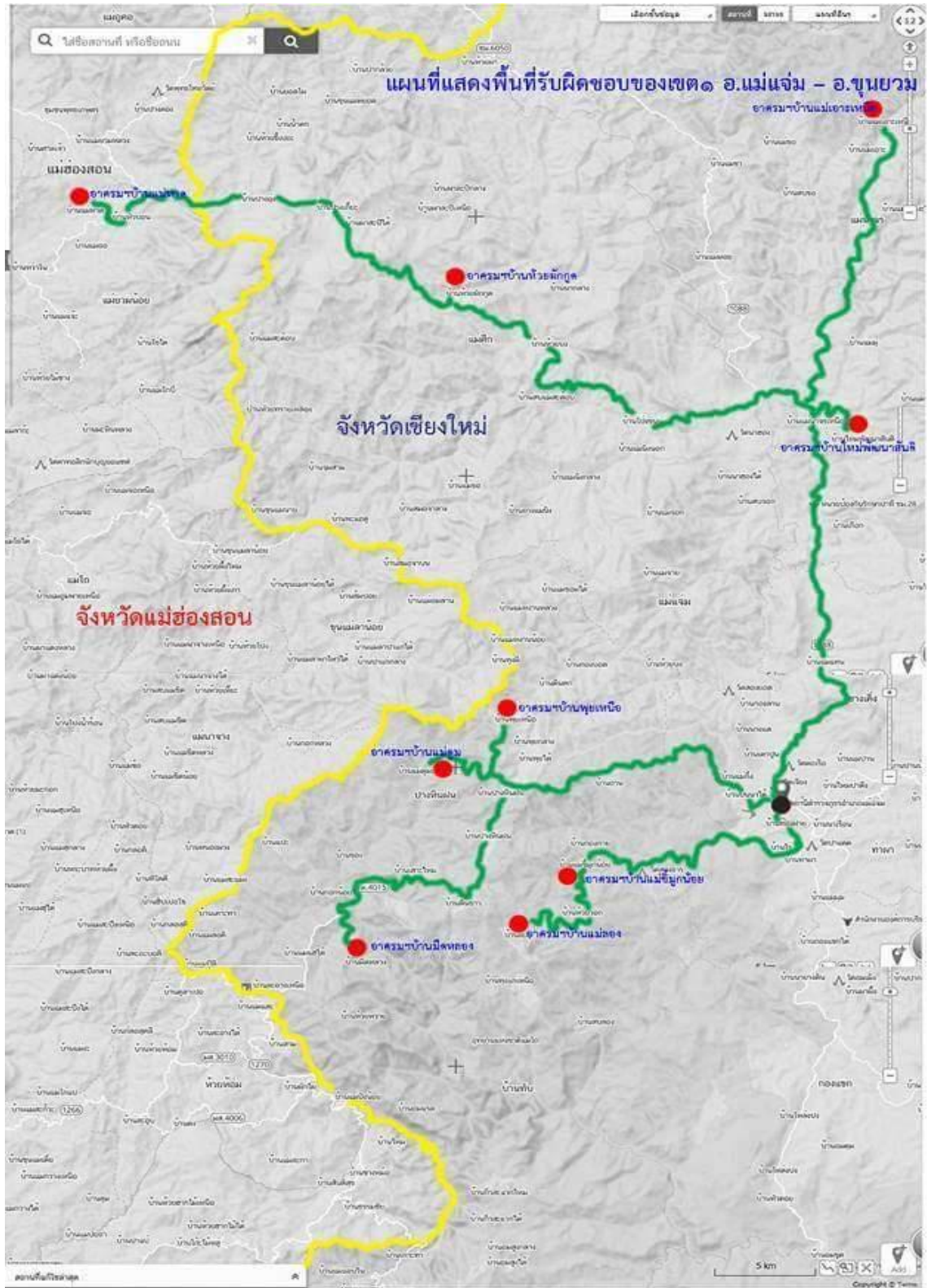
พระสัมพันธ์ สมมจิตโต. สารนิพนธ์สรุปงานอาศรมบ้านแจ่มน้อย ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

พระคมศักดิ์ สุชีโต. สารนิพนธ์สรุปงานอาศรมบ้านห้วยไม้เตื่อ ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย, ๒๕๕๔.

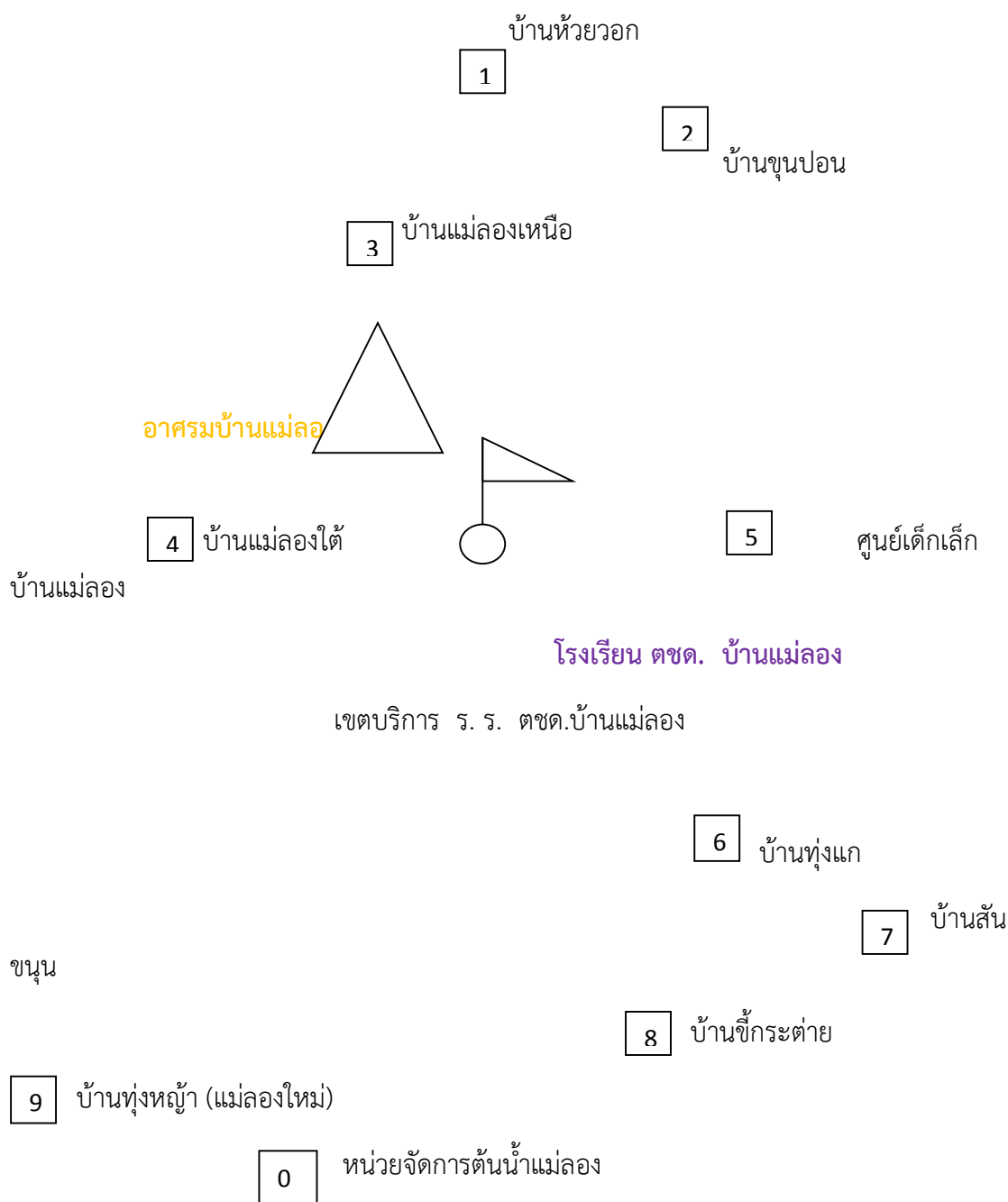
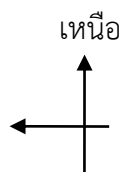
พระอินพนธ์ อินทาวุธ. สารนิพนธ์สรุปงานอาศรมบ้านแม่หาด ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอยวน จังหวัดแม่ฮ่องสอน, ๒๕๕๖.

พระทองสอน จรณธมโม. สารนิพนธ์สรุปงานอาศรมบ้านหนองแดง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๕๖.

แผนที่อำเภอแม่แจ่ม

แผนที่หมู่บ้านแม่ลองและหมู่บ้านบริวาร

แผนที่หมู่บ้านแม่ขี้มูกน้อย

ภาคผนวก ข
สัมภาษณ์เฉพาะกลุ่ม
แบบสัมภาษณ์

โครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา
 เขตพื้นที่ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่
 ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา
 สำหรับพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา

.....
 สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ..... ฉายา.....นามสกุล.....

อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

ภูมิลำเนา บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ตอน ๒ แนวคำถามในการสัมภาษณ์

๒.๑ ท่านคิดว่ารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ของท่านเป็นไปในรูปแบบใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๒ ท่านมีวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ของท่านเป็นไปในรูปแบบใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓ ท่านมีกระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูงอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒.๔ ท่านมีกระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข ด้วยวิธีใด

๒.๕ ท่านส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการสังคมสงเคราะห์บนพื้นที่สูงอย่างไร

๒.๖ ท่านมีวิธีการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไร

๒.๗ ท่านเผยแพร่พระพุทธศาสนาและให้การศึกษาภาษาหน้าที่พลเมืองที่ดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วยวิธีการใด

๒.๘ ท่านส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชนเผ่าอย่างไร

[illegible]

แบบสัมภาษณ์

โครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา
 เขตพื้นที่ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่
 ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา
 สำหรับประชากรในหมู่บ้านแม่ลองเหนือ – ไต้ และบ้านแม่ขี้มูกน้อย

.....
 สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ..... ฉายา.....นามสกุล.....

อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

ภูมิลำเนา บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ตอน ๒ แนวคำถามในการสัมภาษณ์

๒.๑ ท่านคิดว่ารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในหมู่บ้านของท่านเป็นไปในรูปแบบใด

.....

๒.๒ ท่านคิดว่าพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขามีวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านของท่านด้วยวิธีการอย่างไร

.....

๒.๓ ท่านคิดว่าพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านของท่านอย่างไร

.....

๒.๔ ท่านคิดว่าพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการรณรงค์ลด ละ เลิก
อบายมุขด้วยวิธีใด

๒.๕ ท่านคิดว่าพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้ส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการ
สังคมสงเคราะห์บนพื้นที่สูงอย่างไร

๒.๖ ท่านคิดว่าพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม ด้วยวิธีการใด

๒.๗ ท่านคิดว่าพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้ให้การศึกษาภาษาท้องถิ่นที่พลเมืองที่ดีตามระบอบการ
ปกครองแบบประชาธิปไตย อย่างไร

๒.๘ ท่านคิดว่าพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชนเผ่า อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๙ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์

โครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา
เขตพื้นที่ อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา
สำหรับคณะสงฆ์ อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่

สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ.....ฉายา.....นามสกุล.....

อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

ภูมิลำเนา บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ตอนที่ ๒ แนวคำถามในการสัมภาษณ์

๒.๑ ท่านคิดว่าผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขаб้านแม่ลองเหนือ – ไต้ และบ้านแม่ขี้มูกน้อยเป็นไปในรูปแบบใด

๒.๒ ท่านคิดว่าผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการรณรงค์ลด ละ อบายมุข ของพระ
บัณฑิตอาสาพัฒนาชาวบ้านแม่ลองเหนือ – ไต้ และบ้านแม่ขี้มูกน้อยเป็นอย่างไร

๒.๓ ท่านคิดว่าผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัด
สวัสดิการสังคม สงเคราะห์บนพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวบ้านแม่ลองเหนือ – ไต้ และ
บ้านแม่ขี้มูกน้อยเป็นอย่างไร

๒.๔ ท่านคิดว่าผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวบ้านแม่ลองเหนือ – ไต้ และ
บ้านแม่ขี้มูกน้อย เป็นอย่างไร

๒.๕ ท่านคิดว่าผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการให้การศึกษา ภาษา หน้าที่พลเมือง
ที่ดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของพระบวรจิตอาสาพัฒนาชาวบ้านแม่ลองเหนือ
– ใต้ และบ้านแม่ขี้มูกน้อย เป็นอย่างไร

๒.๖ ท่านคิดว่าผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีภูมิ
ปัญญาชนชนเผ่าของพระบวรจิตอาสาพัฒนาชาวบ้านแม่ลองเหนือ – ใต้ และบ้านแม่ขี้มูกน้อย
เป็นอย่างไร

๒.๗ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

แบบสัมภาษณ์

โครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา
เขตพื้นที่ อำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา
สำหรับคณะสงฆ์ อำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่

.....
สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ.....ฉายา.....นามสกุล.....
อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....
ภูมิลำเนา บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ตอน ๒ แนวคำถามในการสัมภาษณ์

๒.๑ ท่านคิดว่าผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขบบ้านแม่ลองเหนือ – ไต่ และบ้านแม่ขี้มูกน้อยเป็นไปในรูปแบบใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๒ ท่านคิดว่าผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข ของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขบบ้านแม่ลองเหนือ – ไต่ และบ้านแม่ขี้มูกน้อยเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓ ท่านคิดว่าผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการสังคมสงเคราะห์บนพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขบบ้านแม่ลองเหนือ – ไต่ และบ้านแม่ขี้มูกน้อยเป็นอย่างไร

.....

.....

๒.๔ ท่านคิดว่าผลสัมฤทธิ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้านการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขаб้านแม่ลองเหนือ – ไต้ และ
บ้านแม่ขี้มูกน้อย เป็นอย่างไร

๒.๕ ท่านคิดว่าผลสัมฤทธิ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้านการให้การศึกษา ภาษา หน้าที่พลเมือง
ที่ดีตามระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขаб้านแม่ลองเหนือ –
ไต้ และบ้านแม่ขี้มูกน้อย เป็นอย่างไร

๒.๖ ท่านคิดว่าผลสัมฤทธิ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาการอนุรักษ์พันธุ์วัฒนธรรมประเพณี ภูมิ
ปัญญาชนเผ่าของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขаб้านแม่ลองเหนือ – ไต้ และบ้านแม่ขี้มูกน้อย เป็น
อย่างไร

๒.๗ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ภาคผนวก ค
 รูปภาพกิจกรรมของพันธกิจ ๖ ประการ
 พันที่ ๑. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

กิจกรรมทำบุญตักบาตรโปรดญาติโยมบนพื้นที่สูงเป็นประจำทุกวัน

กิจกรรมทำบุญตักบาตรทุกวันพระ ขึ้นและแรม ๘ และ ๑๕ ค่ำ

กิจกรรมสอนศีลธรรมในโรงเรียน

กิจกรรมการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

กิจกรรมอบรมคุณธรรม/จริยธรรมในวันที่ ๑ - ๔ เป็นประจำของทุกปี

กิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

พันธกิจที่ ๒. การรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข

กิจกรรมอบรมการรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข

กิจกรรมเดินรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข

กิจกรรมสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนรู้เท่าทันพิษภัยยาเสพติดเป็นประจำทุกปี

กิจกรรมงดเหล้าเข้าพรรษาเป็นประจำทุกปี

พันธกิจที่ ๓. ส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการสังคม สงเคราะห์ชนพื้นที่สูง

กิจกรรมมอบผ้าห่มกันหนาว

มอบทุนการศึกษาให้แก่นักเรียนเป็นประจำทุกปี ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม (วันแห่งชาติ)

มอบปัจจัยค่าชุดนักกีฬาให้แก่เด็กนักเรียนโรงเรียนตชด. บ้านแม่ลอง

มอบข้าวสารอาหารแห้งเครื่องอุปโภคบริโภคทุนอาหารกลางวันนักเรียนโรงเรียนตชด.บ้านแม่ลอง

พันธกิจที่ ๔. การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ปลูกต้นไม้

กิจกรรมปลูกหญ้าแฝก

กิจกรรมปลูกต้นไม้คืนป่าสู่ธรรมชาติร่วมกันระหว่าง วัด, โรงเรียน, ชุมชน, หน่วยราชการ

กิจกรรมปลูกต้นไม้ในโครงการสวนหมวกให้ดอย เพิ่มพื้นที่สีเขียว

บวชป่าเฉลิมพระเกียรติ ๕ ธันวาคม เป็นประจำของทุกปี

ภาพหมู่บวชป่าเฉลิมพระเกียรติ ๕ ธันวาคม (วันพ่อแห่งชาติ) ณ. ป่าต้นน้ำบ้านแม่ลอง

กิจกรรมบวชป่าต้นน้ำบ้านแม่เอาะ

รวมภาพหมู่ไว้เป็นที่ระลึก

กิจกรรมทำฝายกั้นน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งเป็นประจำทุกปี ณ. ขุนต้นน้ำแม่ลอง

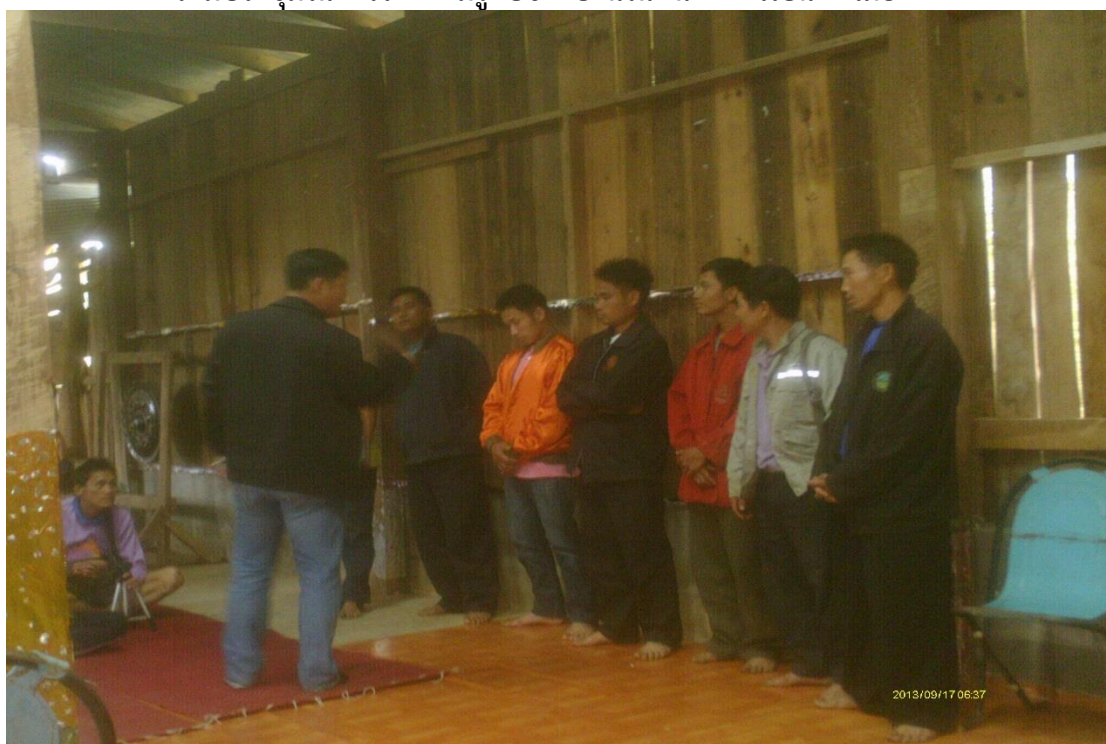

ร่วมกันประชุมวางแผนในการทำฝายกั้นน้ำ

พันธกิจที่ ๕. การให้การศึกษา ภาษา หน้าที่พลเมืองที่ดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ร่วมประชุมในการให้ความรู้กับชาวบ้านในหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี

ให้คำแนะนำ, ความรู้ความเข้าใจ แก่ผู้สมัคร สอบต. โดยนายกอบต. บ้านทับ

พันธกิจที่ ๖. การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาชนเผ่า

กิจกรรมผูกข้อมือ (กินจ้อ) ก่อนที่จะทำอะไรทำนาของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระสมหวัง ฉายา ผลธำณ นามสกุล เสคา
- วัน เดือน ปี เกิด : ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๕
- ภูมิลำเนาเดิม : ๑๒๖ หมู่ที่ ๕ บ้านปงท่าข้าม ตำบลบ้านปง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ๕๔๑๓๐
- อุปสมบท : ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๔
- วุฒิการศึกษา : จบการศึกษาประถมศึกษาชั้นปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านปงท่าข้าม
: จบการศึกษา ม.ปลายศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนตำบลบ้านปง
: จบการศึกษา พธ.บ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
: นักรธรรมเอก สำนักวัดโชคเกษม ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่
: ป. ฐ. ๑ - ๒ สำนักวัดทุ่งกวาว ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
- ประวัติการทำงาน : เป็นพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ๗ ปี
สอนศีลธรรม โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านแม่ลอง
- สังกัด : วัดปงท่าข้าม ๑๐๐ หมู่ที่ ๒ ตำบลบ้านปง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่
- ปีที่เข้าการศึกษา : ๒๕๕๖
- สำเร็จการศึกษา : ๒๕๖๐
- ปัจจุบัน : โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
สังกัดอาศรมพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขаб้านแม่ลอง ๑๕๖ หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านทับ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๗๐ โทร ๐๘ - ๖๑๙๘๙๔๒๓.